

TAMPEREEN YLIOPISTO

Julia Ketola

Tulevaisuuden odotukset jatkosodan kirjeissä

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Historian pro gradu –tutkielma

Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

KETOLA JULIA: Tulevaisuuden odotukset jatkosodan kirjeissä

Historian pro gradu –tutkielma, 77 s.

Huhtikuu 2015

Tutkin tässä tutkimuksessa jatkosodan aikaisia tulevaisuuden odotuksia kirjeenvaihdon kautta. Aineistonani ovat kahden eri perheen miehen ja vaimon väliset laajat kirjeenvaihdot. Tutkimusksymykseni on, millaisia tulevaisuuden odotuksia perheillä oli jatkosodan aikana?

Tutkin kirjeitä sisällönanalyysin avulla teemoitellen kirjeistä esiin nousevia tulevaisuuden odotuksia. Tarkastelen näitä tulevaisuuden odotuksia Reinhart Koselleckin ajan kerroksellisuuden ja nykyisyyden kokemus ja tulevaisuuden odotus –käsiteparin kautta. Nykyisyyden kokemus vaikuttaa tulevaisuuden odotuksiimme, mutta myös tulevaisuuden odotukset vaikuttavat nykyisyyden kokemukseemme. Tämän takia on tärkeää selvittää, millaisessa maailmassa kirjeiden kirjoittajat elivät ja mitkä kaikki seikat muokkasivat heidän kokemuksiaan ja odotuksiaan. Tällaisia olivat itse sodan lisäksi sensuuri ja propaganda.

Käytettäessä kirjeitä historiantutkimuksen lähteinä tulee ottaa huomioon niiden erityislaatuisuus. Kirjeitä on kirjoitettu aina vastaanottajalle ja tästä syystä itsesensuuri on mahdollista. Kirjeitä ei tule pitää totuutena, vaan ne ovat kuva siitä, kuinka kirjoittaja halusi ilmentää kokemuksiaan vastaanottajalle. Tutkimukseni objektiivisuuden takia käsittelen kirjeiden luonnetta lähteinä, mutta myös sitä poikkeuksellisen kuormittavaa tilannetta, jossa kirjeitä kirjoitettiin.

Käsittelen kirjeenvaihdot erillisissä luvuissa, koska haluan tuoda esiin kummankin perheen tarinat heidän kokemustensa ja tulevaisuuden odotustensa taustaksi. Kummastakin kirjeenvaihdosta nousi esiin tulevaisuuden odotuksiin liittyviä teemoja, jotka toistuivat läpi monivuotisten kirjeenvaihtojen. Ensimmäisessä kirjeenvaihdossa tulevaisuuden odotuksia kohdistui eniten arjen toimimiseen maatilalla, lasten tulevaisuuteen ja vanhempien parisuhteeseen. Toisessa kirjeenvaihdossa tällaisia olivat sodan voittaminen ja päättyminen, parisuhde ja sodan aikana alkanut lapsen odotus.

Tulevaisuuden odotukset olivat osittain samoja, usein varsinaiseen sotaan liittymättömiä, mutta niihin suhtautuminen oli erilaista. Lisäksi sodan häviön näyttäessä yhä todennäköisemmältä, kauaskantoiset tulevaisuuden odotukset loppuivat. Tämä johtui siitä, että sodan voittaminen ja sitä kautta Suomen itsenäisyys olivat niin kulttuurisidonnainen asia, että uhkaan sen muuttumisesta ei pystytty heti suhtautumaan. Sodan häviämisen jälkeen tulevaisuuden odotukset on pitänyt muodostaa kokonaan uudestaan muuttuneen nykyisyyden kokemuksen takia.

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Tutkimusote ja metodit	4
1.3 Aiempi tutkimus	10
1.4 Kirjeet ja historiantutkimus	14
2 MAAILMA JOSSA KIRJEITÄ KIRJOITETTIIN.....	20
2.1 Propaganda ja sensuuri	20
2.2 Kenttäposti	24
2.3 Sodan henkinen vaikutus.....	27
2.4 Jatkosota.....	29
4 ARKI, LAPSET JA PARISUHDE – SORMUSTEN TULEVAISUUDEN ODOTUKSET.....	33
4.1 Arjessa pärjääminen.....	35
4.2 Lasten tulevaisuus	37
4.3 Parisuhteen tulevaisuus.....	39
4.4 Kuinka Sormusille sitten kävi?	41
5 SODAN VOITTO, PERHEENLISÄYS JA PARISUHDE – SORIOLOIDEN TULEVAISUUDEN ODOTUKSET	44
5.1 Suomen voitto ja sodan loppuminen	46
5.2 Yllättävä raskaus	50
5.3 Parisuhteen tulevaisuus.....	52
5.4 Kuinka Sorioloille sitten kävi?	55
6 TULEVAISUUDEN ODOTUSTEN EROT JA YHTÄLÄISYYDET	57
7 PÄÄTELMÄT	63
Lähteet ja kirjallisuus	71

1 JOHDANTO

Sotavuosina kirjeet olivat suomalaisille sama kun älypuhelimet meille nyt: yhteydenpidon tärkeä väline, jota käytettiin ahkerasti. Jatkosodan vuosina 1941–1944 Suomessa kulki noin 1,3 miljardia kirjettä ja postilähetystä rintaman ja kodin välillä.¹ Voidaan siis sanoa, että koko Suomi kirjoitti kirjeitä. Kirjeet eivät toimineet vain tiedon välittäjinä, vaan olivat myös henkisen kestävyden, jaksamisen ja huolenpidon välineitä. Ne olivat yksinkertaisimmillaan elonmerkki.

Sota on aina poikkeustila ja sen lopputulosta ei voida varmasti ennustaa. Poikkeuksellinen tilanne on varmasti herättänyt pelkoa ja epätoivoa ihmisten keskuudessa. Onkin kiinnostavaa tietää, mitä ihmiset ajattelivat sodan aikana ja miten he suhtautuivat sotaan. Kirjeitä kirjoitettiin erityisesti perheiden välillä, joten tutkimukseni keskittyy perheiden tulevaisuuden odotuksiin. Aineistona käytän sota-ajan kirjeenvaihtoa ja tarkastelen tässä tutkimuksessa lähemmin kahta laajaa kirjeenvaihtoa.

1.1 Tutkimuskysymys

Olen rajannut tutkimuskysymykseni koskemaan ainoastaan jatkosodanaikaisia kirjeenvaihtoja, koska oletan jatkosodan pituuden vaikuttaneen tulevaisuuden odotuksiin ja muuttaneen niitä mahdollisesti vuosien varrella. Kirjesensuuria ei jatkosodan aikana pystytty järjestämään yhtä tehokkaasti kuin talvisodan aikana, johtuen postin suuresta määrästä. Tämän ansiosta sensuurin läpi kulki vain hyvin pieni osa kirjeistä. Jatkosodan aikana Suomen tilanne muuttui koko toisen maailmansodan mittakaavassa epäedullisempaan suuntaan. Jatkosodan alussa Saksa kulki voitosta voittoon, kunnes tilanne alkoi kallistua vuoden 1943 aikana liittoutuneiden eduksi. Onkin mielenkiintoista nähdä, vaikuttiko tämä suomalaisten tulevaisuuden odotuksiin ja missä määrin.

Oletan, että tulevaisuutta ei nähty sota-aikana positiivisena, ainakaan jatkosodan loppuvaiheilla. alkoi näyttää hävityltä jo vuoden 1943 loppupuolella, kun rauhanneuvottelut aloitettiin. On mielenkiintoista, että suuret ikäluokat syntyivät heti sotien jälkeen, mikä on ristiriidassa ole-

¹ Hagelstam 2011, 304.

tukseeni nähden. Jos usko tulevaisuuteen on heikko, tällöin ihmisten luulisi pikemminkin rajoittavan perheen perustamista. Pääfokukseni ei kuitenkaan ole siinä, miksi lapsia tehtiin tai ei tehty, eikä tällaista kirjeiden perusteella edes voisi sanoa. Haluan laajemmin tietää, millaisia tulevaisuuden odotuksia tavallisilla perheillä oli jatkosodan aikana? Pelättiinkö tulevaa ja millaisena tulevaisuus koettiin: negatiivisena vai positiivisena? Vai onko koko tulevaisuudesta puhuminen irrelevanttia, käsittelevätkö kirjeiden aiheet sitä ollenkaan? Vaikuttiko vallitseva sotatilanne perheiden tulevaisuuden odotuksiin ja jos vaikutti, niin miten? Päättökysymykseni on: millaisia tulevaisuuden odotuksia perheillä oli jatkosodan aikana?

Jatkosodan ja ylipäättänsä koko toisen maailmansodan tilanne siis vaikutti tulevaisuuden odotuksiin, jotka tietenkin elivät muuttuvan tilanteen mukaan. Tulevaisuudesta puhuttaessa pitää aina muistaa missä ajassa ja millä tiedoilla tulevaisuuden odotukset ovat muodostuneet. Tulevaisuudesta puhuttaessa olisi hyvä myös määrittää, mistä tulevaisuudesta puhutaan: seuraavien päivien tulevaisuudesta, oman perheen tulevaisuudesta, valtion tulevaisuudesta ja niin edelleen. Oletankin kirjeistä nousevan esiin erilaisia tulevaisuuden odotuksien tasoja.

Käsittelen tarkemmin kahta kirjeenvaihtoa ja tarkoitukseni on selvittää juuri näiden tutkimieni henkilöiden tarinat. Ensimmäinen kirjekoelma on Pohjois-Karjalassa asuneen nelihenkisen maanviljelijäperhe Sormusen isä Antin ja äiti Hiljan välinen. Sormusten kirjeenvaihto sisältää 196 kirjettä. Toinen kokoelma on Sotkamossa asuneen viisihenkisen perhe Soriolan varatuomari ja nimismies Henryn ja äiti Irman välinen, ja sisältää 450 kirjettä. Vaikka maantieteellisesti ero ei ole kovin suuri, perheet ovat kuitenkin riittävän erilaisia.

Nämä kirjekoelmat valikoituivat aineistokseni monesta eri syystä. Ensinäkin kokoelmissa tuli olla molempien osapuolien kirjeet tallella. Useissa sota-ajan kirjekoelmissa on säilynyt vain toisen osapuolen kirjeet. Pariskuntien kohdalla todennäköisyys sille, että kummankin kirjeet ovat tallella on tosin suurempi, koska niitä on usein vaalittu yhteisenä muistona vuosikymmenten ajan. Kirjekoelmien piti olla myös riittävän laajoja, jotta voisin tutkia tulevaisuuden odotuksia ja niiden mahdollisia muutoksia miltei koko sodan ajalta. Toinen kriteeri oli se, että tutkimieni perheiden tuli olla riittävän erilaisia. Tämä sen takia, että voisin selvittää, olivatko tulevaisuuden odotukset sota-aikana samanlaisia taustasta, ammatista ja maantieteellisestä sijainnista huolimatta. Vaikka erojen etsiminen ja vertailu eivät ole tämän tutkimuksen pääpointti, tulen kuitenkin vertailemaan lopputuloksiani tutkimuksen hedelmällisyyden vuoksi. Tein tietoisesti

päätöksen käsitellä kirjeenvaihdot omana kokonaisuutenaan, koska ne ovat omat itsenäiset tarinansa. Jos eroja tai yhtäläisyyksiä löytyy, pyrin analysoimaan niiden syytä.

Valitsin tutkimusaineistokseni kaksi kirjeenvaihtoa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta luettuani ne molemmat. Ne erosivat toisistaan jonkun verran, mutta niistä löytyi myös yhtäläisyyksiä. Kahden kirjeenvaihdon kautta saan pohdittua yhtäläisyyksien syitä, samoin kuin eroja. Kolmatta kirjeenvaihtoa en halunnut ottaa, jotta kummankin tutkimani perheen tarinat saisivat niille kuuluvan huomion. Kolmen kirjeenvaihdon kanssa olisi helposti käynyt niin, että tarinat eivät enää nousisi päähuomion kohteeksi, vaan vertailusta tulisi ensimmäinen prioriteetti. Haluan tässä tutkimuksessa nimenomaan kertoa näiden kahden perheen yksilölliset tarinat ja heidän tulevaisuuden odotuksensa ja vasta toissijaisesti vertailla niitä.

Tutkin siis miten tulevaisuus näyttäytyi juuri näille ihmisille tuona aikana. Tulevaisuuden tutkimiseen liittyy monia käsitteitä. Tulevaisuudenkuvan yksi määritelmä on tulevaisuustukija Anita Rubinin mukaan tulevaisuuden tilaa koskevaa tietämystä, joka rakentuu nykyhetkeä ja mennyttä koskevasta ymmärryksestä, tiedoista ja tulkinnoista.² Koska tulevaisuudenkuva on käsitteenä hieman liian abstrakti ja siinä ei ole niin paljon tarttumapintaa, puhun tässä tutkimuksessa nimenomaan tulevaisuuden odotuksista. Tämä käsite on jo itse itseään selittävä; millaisia odotuksia tulevaisuuteen kohdistetaan. Saksalaisen filosofin ja historiantutkijan Reinhart Koselleckin mukaan tulevaisuuden odotukset määrittyvät nykyisyyden kokemuksen mukaan. Lähestyn perheiden tulevaisuuden odotuksia Koselleckin määrittelemän käsiteparin: nykyisyyden kokemuksen ja tulevaisuuden odotuksen kautta.³

Miksi juuri tätä aihetta tulisi tutkia? Talvi- ja jatkosodan aiheet ovat Suomessa olleet todella suosittuja tutkimuskohteita, mutta täysin eri näkökulmasta kuin mistä tässä tutkimuksessa asiaa lähestytään. Sodat vaikuttivat Suomeen valtiona ja kansakuntana ja muokkasivat niin taloutta, elinkeinorakennetta, politiikkaa kuin ihmisten mieliäkin. Suomalaisten kohtalo toisen maailmansodan aikana oli poikkeuksellinen, katsottaessa asiaa Neuvostoliiton rajanaapurien näkökulmasta, tai ylipäätänsä toisen maailmansodan hävinneen valtion näkökulmasta. Tämä jo kulunutkin näkökulma on kuitenkin otettava huomioon tutkimuksessani. Ihmiset eivät soita-aikana tai edes vielä muutama vuosi sen päättymisenkään jälkeen tienneet olevansa poikkeuksellisessa tilanteessa. Koska tämä poikkeusasema on niin juurtunut nykyiseen historiakäsityk-

² Rubin 2003.

³ Koselleck 2004, 258-259.

seemme ja kulttuuriimme, on hyvä tietoisesti pitää mielessä ettei tämä koskenut tutkimiani ihmisiä tutkimani aikana.

Suomen sodat yhdistivät kansan, aiheuttaen sille uuden yhteisen trauman. Nykyään sotamme herättävät suurta kansallisyylpeyttä. Näin tärkeää aihetta tulisi mielestäni tutkia ”ruohonjuuritasolla”, eli miten sota käytännössä vaikutti tavallisiin ihmisiin. Miten he kokivat sodan, ja miten se määritteli heidän tulevaisuuden odotuksiaan juuri sillä hetkellä? Tämä tutkimus pyrkii vastaamaan yhteen pieneen osaan näistä suurista kysymyksistä. Tämän tutkimuksen tärkeyttä voi perustella myös poikkeuksellinen aineiston kannalta. Suomessa ei ennen sotaa, eikä sen jälkeen ole koskaan kirjoitettu tällaista määrää kirjeitä. Kirjeitä joutuivat yhtäkkiä kirjoittamaan kaikki, joten sota-ajan kirjeitä laajempaa aineistoa suomalaisten sota-kokemuksista ei yksinkertaisesti ole olemassa. Tutkija Ilari Taskinen on hyvin kuvaillut kirjeaineiston rikkautta: *Kirjoittajissa on rivimiehiä ja upseereita, sotilaita armeijan lukuisista eri tehtävistä sotasankareista hevostmiehiin. Tekstejä on taistelujen myrskyistä, mutta sitä enemmän linjojen takaa ja sodan suvantovaiheista, tylsistä odottelun hetkistä, jotka taisteluihin keskittyvä sotakuvaus helposti ohittaa. Samanlaisen läpileikkauksen kirjeet antavat kotirintaman kohtalosta.*⁴ Vaikka kirjeitä on tallessa edelleen suunnattomia määriä, niiden potentiaalia ei juurikaan ole historiankirjoituksessa hyödynnetty kuin vasta viime aikoina.

1.2 Tutkimusote ja metodit

Tutkimukseni voidaan määrittää osaksi uutta sotahistoriaa, jossa tapahtumat ja seuraukset eivät ole keskiössä, vaan ihmiset ja kokemukset. Uusi sotahistoria ei nimestään huolimatta ole enää niin kovin uutta, vaan sen katsotaan alkaneen jo 60-luvulla sosiaalisten, aatteellisten ja poliittisten muutosten myötä. Tästä huolimatta sen suosio kasvaa edelleen ja sen arvelaan olevan tällä hetkellä sotahistorian suosituin suuntaus.⁵ Uuden sotahistorian tarkka määrittely on silti yllättävän hankala. Historioitsija Peter Karsten on sanonut uuden sotahistorian olevan kiinnostunut kaikesta muusta kuin ”vanhasta sotahistoriasta”, joka tutkii kampanjoita, strategioita, johtajia, taktiikoita, aseita ja logistiikkaa. Uusi sotahistoria ei siis ole mitenkään yhtenäinen osa-alue ja termin määrittely on politisoitunutta ja jakaa joissain tapauksissa histo-

⁴ Taskinen 2015, 13.

⁵ Bourke 2006, 21.

riantutkijat kahteen leiriin: uuteen ja vanhaan sotahistoriaan, joista kumpikin vähättelee toista.

Toinen merkittävä piirre uudessa sotahistoriassa on sen poikkitieteellisyys ja kulttuurisen lähestymistavan painotus. Ensimmäiset uutta sotahistoriaa kirjoittaneet olivat sosiaalishistorioitsijoita, joille oli luontaista ajatella sodan historian olevan kaikkien historiaa, ei vain eliitin ja johtajien.⁶ Uuden sotahistorian nähdään joskus olevan jopa historiantutkimuksen ulkopuolella, eikä kaikki uutta sotahistoriaa kirjoittavat edes miellä itseään sotahistorioitsijoiksi. Niin paljon se on imenyt itseensä erilaisia näkökulmia, ideoita ja metodeja eri oppiaineista: esimerkiksi sosiologia, antropologia, taloustiede, etnologia, psykologia ja kirjallisuustieteet.

Uuden sotahistorian yksittäinen suurin ero ”vanhaan sotahistoriaan” on sukupuolen käsitteen käyttöönotto.⁷ Alettiin kiinnostua naisten roolista ja kokemuksista sodassa ja sodan vaikutuksesta naisiin. Tätä kautta ryhdyttiin pikkuhiljaa tutkimaan myös lasten ja perheiden kokemusmaailmaa, jota tässäkin tutkimuksessa tutkitaan. Tämä oli merkittävää siltä kannalta, että aikaisemmin historiantutkimuksessa naisilla ja lapsilla ei juuri ollut roolia sodassa, paitsi uhreina, eli käytännössä tilastoissa olevina numeroina.

Kolmas erityispiirre uudessa sotahistoriassa on muistin ja muistamisen historia. Uusien kiinnostuksen kohteiden kautta muisti, muistot ja niiden tutkiminen ovat nousseet tärkeään rooliin historiantutkimuksessa. On todettu, ettei muistojen todenmukaisuus ole se tärkein kriteeri, vaan se, mitä ihmiset muistavat, miten ja miksi.⁸ Kirjeiden tutkimuksessa tämä ei kuitenkaan päde. Kirjeiden yksi hienous aineistona on juuri niiden ajankohtaisuus menneisyydessä. Kirje ja sen sisältö on ollut totta sen kirjoittaneelle henkilölle juuri kirjoitushetkenä. Sota-ajan kirjeissä tämä tulee esiin jopa häpeänä: jos toinen osapuoli on kirjoittanut kirjeen erittäin kiihtyneessä mielentilassa, hän saattaa pyytää anteeksi sitä jo seuraavassa kirjeessä. Kuitenkin kiihtymys on ollut totta juuri sinä kirjeenkirjoittamisen hetkenä.

Uuden sotahistorian alueelta voisi valita monta suuntaa johon tämän tutkimuksen voisi sijoittaa, mutta eniten tutkimuskysymyksenäni on kokemushistorian tutkimista. Kirjeissä jaettiin omia kokemuksia ja tuntemuksia. Mielestäni kirjeet ovat miltei paras aineisto sota-ajan kokemusten tutkimiseen. Ne ovat aina siinä hetkessä syntyneitä, eikä niitä jälkeenpäin ole muokattu. Kirjeet käsit-

⁶ Bourke 2006, 25.

⁷ Bourke 2006, 35.

⁸ Bourke 2006, 40.

televät muutakin kuin sotaa, itse asiassa sotaa käsitellään kirjeiden sisällössä lopulta vähän. Vaikkei sodasta kirjeissä puhuttaisikaan, se kuitenkin määrittää kirjeiden sisältöä. Kirjeitä ei olisi kirjoitettu ilman sotaa ja asiat joista niissä keskustellaan, ovat sodan seurausta, esimerkiksi vaikka ikävä, hyödykkeiden sääntely ja tulevaisuus.

Sodasta tuli arkipäivää tuona aikana eläneille ihmisille. Jos luopuisin sodan oleellisesta merkityksestä tutkimuksessani, voisin yhtä hyvin tutkia tulevaisuuden odotuksia vaikkapa 30- tai 60-luvuilla. Tietenkin kaikkiin aikakausiin mahtuu omat tulevaisuuden odotuksia muokkaavat, joskus radikaalitkin muutokset, mutta sota on jotain sellaista mitä sitä itse kokemattomana ei pysty edes täysin ymmärtämään. Sota uhkasi henkeä, toimeentuloa, vapautta ja tulevaisuutta. Lisäksi juuri sota synnytti tämän ainutlaatuisen aineiston ja pakotti kaikki suomalaiset tarttumaan kyntään. Tästä syystä koen että on perusteltua liittää tutkimukseni laajemmassa mittakaavassa juuri uuteen sotahistoriaan ja kokemushistoriaan.

Moninaisten suuntausten vuoksi uusi sotahistoria käyttää myös todella laajaa kirjoa erilaisia metodeja. Sisällönanalyysin avulla on mahdollista analysoida kirjeiden tekstiä ja siitä löytyviä merkityksiä, kun taas diskurssianalyysissä analysoidaan enemmän sitä, miten tekstin merkityksiä tuotetaan. Sisällönanalyysissä aineistoa voidaan tarkastella esimerkiksi etsien yhtäläisyyksiä ja eroja, tiivistäen ja teemoitellen. Sisällönanalyysi on siis tekstianalyysia, jossa tarkastellaan erilaisia tekstejä tai sellaiseksi muutettuja aineistoja. Tutkittavat tekstit voivat olla melkein mitä vain: kirjoja, päiväkirjoja, haastatteluita, puheita ja kirjeitä. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin ja aihetta koskeviin muihin tutkimustuloksiin.⁹

Sisällönanalyysistä voidaan erottaa kaksi eri käyttötapaa, varsinainen sisällönanalyysi ja sisällönerittely. Sisällönanalyysissä kuvataan tekstin sisältöä sanallisesti, kun taas sisällönerittelyssä kuvataan kvantitatiivisesti tekstin sisältöä, eli jaetaan tekstiä eri luokkiin ja kategorioihin.¹⁰ Käytän tässä tutkimuksessa kumpaakin tapaa: kuvailen tekstiä sanallisesti, mutta toisaalta myös pyrin teemoittelemaan kirjeistä esiin nousevia tulevaisuuden odotuksia sen mukaan, mihin aihepiiriin ne liittyvät. Tämä sen takia, että löytäisin teemoja jotka toistuvat tulevaisuuden odotuksissa muita useammin. Tarkastelen kirjeitä sisällönanalyysin kautta käyttäen apunani Koselleckin tule-

⁹ Tuomi & Sarajärvi 2002, 105-106.

¹⁰ http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/01_tutkimusprosessi/02_tutkimisen_taito_ja_tiedon_hankinta/09_tutkimusmenetelmat/30_sisallonalyysi

vaisuuden odotuksen ja nykyisyyden kokemuksen käsiteparia.

Nykyisyyden kokemus ja tulevaisuuden odotus

Reinhart Koselleckin mukaan ehdot historian ymmärtämiselle ovat samat kuin ajattelun ymmärtämiselle. Toiveet ja muistot, tarkemmin ilmaistuna odotukset ja kokemukset auttavat ymmärtämään samanaikaisesti niin historiaa kuin ajattelunkin ymmärtämistä. Tämä selittyy sillä, että odotukset ja kokemus muodostavat suhteen menneisyyden ja tulevaisuuden välille.¹¹ Tällä tavalla myös kirjeissä olevaa kirjoitusta eli ajattelua tulee tulkita. Löytäessäni kirjeistä kokemuksen ja odotuksien välisen suhteen ja niiden vaikutukset toisiinsa, pääsen paremmin käsiksi tutkimuskysymykseeni.

Koselleckin mukaan nykyisyyden kokemus ja tulevaisuuden odotus ovat modernin ajattelun kulmakiviä ja riippuvaisia toisistaan: kokemus määrittelee odotuksia ja odotukset määrittelevät kokemusta. Tulevaisuuden odotukset perustuvat nykyisyyden kokemukseen, jonka taas on määrittänyt tärkeiksi koetut menneisyyden kokemukset. Näin tulevaisuuden odotuksemme pohjautuvat jo aikaisemmin kokemaamme. Samalla kuitenkin tulevaisuuden odotukset ohjaavat toimintaamme nykyisyydessä, koska suuntaamme koko ajan tulevaan. Siksi nykyisyyden kokemus määrittyy myös sen mukaan, miten tulevaisuuden odotuksien perusteella asennoidutaan itse tulevaisuuteen.¹² Tulevaisuuden odotusten ohjaama toiminta tutkimieni ihmisten nykyisyydessä näkyy oletettavasti uhrauksina sota-aikana. Vaikka sota oli rankka kokemus kaikille, niin sota kuin kotirintamalla oltiin valmiita uhrauksiin juuri paremman tulevaisuuden odotusten toivossa.

Koselleck puhuu odotushorisontista, jossa nykyisyydessä hahmoteltava tulevaisuus jää aina horisonttiin. Nykyisyydessä on mahdollista hahmotella tulevaisuutta, mutta kuten horisonttikin, tämä hahmoteltu tulevaisuus katoaa ennen kuin se saavutetaan. Täten on mahdotonta kokea juuri sitä tulevaisuutta, joka hahmoteltiin menneisyydessä tulevaisuudeksi. Kokemuksien ja odotuksien kautta luomamme tulevaisuudet yltyvät vain menneisyyden tulevaisuuksiksi. On toki mahdollista, että nykyisyydessä koetuista kokemuksista muodostuvat tulevaisuuden odotukset toteutuvat sellaisenaan tulevaisuudessa, mutta toisaalta on myös mahdollista, etteivät ne toteudu ollenkaan. Tästä syystä tulevaisuuden odotukset ovat rajoittuneempia kuin menneisyyden

¹¹ Koselleck 2004, 258.

¹² Koselleck 2004, 258—260.

kokemukset.¹³ Voidaan siis sanoa, että mitkään tulevaisuuden odotuksemme eivät tule toteutumaan, ainakaan juuri sellaisina kuin tässä hetkessä ajattelemme.

Tämä täytyy kirjeitä lukiessa muistaa erityisesti siltä kannalta, ettei kukaan voinut tietää sodan lopputulemaa, eikä osata varautua siihen. Kuitenkin jatkosodan, tai ylipäänsä talvisodan puhkeaminen ei tullut yllätyksenä. Vaikka talvisota hävittiin, Suomi säilytti silti itsenäisyytensä. Tämän kokemuksen valossa Neuvostoliiton mahdollista Suomen valloittamista ei välttämättä nähty niin todennäköisenä, kun mitä se tosiasiaassa saattoi olla. Myös Ville Kivimäki ja Tina Kinnunen tuovat esiin sen, että sodan kokemus ei rajoitu vain sotavuosiin: *Monille 1930-luvun suomalaisille sota Neuvostoliittoa vastaan – ennemmin tai myöhemmin – oli osa maailmankuvaa ja henkilökohtaista tulevaisuudenhorisonttia.*¹⁴ Tässä korostuu juuri se seikka, että nykyisyyden kokemukset vaikuttavat tulevaisuuden odotuksiin. Kun sota oikeasti alkoi, se kuitenkin tuskin oli sellainen kuin miksi se oli kuviteltu.

Koetuilla kokemuksilla eikä niistä muodostuneilla tulevaisuuden odotuksilla ole mahdollisuutta yllättää, vain odottamattomat tapahtumat voivat niin tehdä. Tällöin odottamaton vaikuttaa kokemusten ja odotusten muodostamaan aikakokemukseen. Kun koetut odottamattomat kokemukset muuttavat tulevaisuuden odotuksia, syntyy uusi aikakokemus. Tällöin tulevaisuuteen asennoidutaan uudella tavalla ja menneisyyden kokemukset saavat uuden merkityksen. Jännitettä tulevaisuuden odotusten ja nykyisyyden kokemuksen välille luo tilanne, jossa menneisyyden tapahtumiin perustuva nykyisyyden kokemus on yhä kyvyttömämpi vastaamaan tulevaisuuden odotuksiin. Juuri kriisien aikana, kun asiat eivät mene yhtään kuin on odotettu, tämä jännite kasvaa: tällöin nykyisyyden kokemusta on menneisyyden kautta arvioitava uudestaan, jotta tulevaisuuden odotukset selvenisivät.¹⁵ Jos ei nyt jatkosotaa, niin ainakin sitä millaiseksi se muodostui, voidaan pitää yllättävänä tapahtumana suomalaisille. Myös koko toisen maailmansodan tilanteen kääntyminen liittoutuneiden voitoksi voidaan nähdä suomalaisten kannalta yllättävänä tapahtumana. Jatkosodan voidaan sanoa luoneen suomalaisille uuden aikakokemuksen, joka muutti tulevaisuuden odotuksia ja mahdollisesti myös menneisyyden kokemuksiin asennoitumista nimenomaan sodan häviämisen takia.

Koselleck määrittelee ajan kolmikerroksiseksi ilmiöksi. Tapahtumat ovat aluksi ainoastaan yllätyksiä, eli ennakoimattomia tapahtumia: *Jokainen muotoutuva historia konstituoituu ensin yllä-*

¹³ Koselleck 2004, 261–262.

¹⁴ Kinnunen, Kivimäki 2006, 9.

¹⁵ Koselleck 2004, 262.

*tyksenä sikäli, että se tapahtuu toisin kuin mitä on odotettu.*¹⁶ Toisessa kerroksessa on kokemusten toistuminen: kerätään kokemuksia, sekä yllätyksiä että saman toistoa. Näiden kokemusten perusteella ihmiset osaavat asennoitua tulevaan, eli luoda odotuksia. Kolmas ajan kerros on pitkäaikaiset ennakkoehdot, jotka vaikuttavat sukupolvien ylitse. Tällaisia ovat esimerkiksi käyttäytymismuodot ja uskonnolliset asenteet. Näen nämä pitkäaikaiset ennakkoehdot kulttuurisidonnaisina asioina, niin kuin uskonto, moraalit ja hyväksytyt käyttäytymismuodot usein ovat. Koselleckin mukaan nämä vakiintuneet katsomukset ja elämäntapoja koskevat asenteet voivat muuttua, mutta hitaammin kuin itse tapahtumat muuttuvat. Erilaisten aikakerrostumien sisällä tapahtumilla on erilaisia muutosnopeuksia.¹⁷ Myös Ville Kivimäki käyttää sodan kokemushistorian tarkastelussa apunaan Koselleckin käsitteitä. Kivimäki tuo esiin, että nimenomaan juuri tappio sodassa laajentaa odotushorisonttiamme yllättäviin suuntiin ja täten mahdollistaa näiden pitkäaikaisten ennakkoehtojen (periytyvien merkitysjärjestelmien kuten hän niitä kutsuu) muutoksen. Sodan voitto taas saattaa jähmettää näitä rakenteita.¹⁸

Kirjeenvaihdossa, niin kuin ihmisen ajattelussa ylipäättänsä, tulevaisuutta määritellään kokemusten ja odotusten mukaan, jotka siis vaikuttavat kumpikin toisiinsa. Uskon että nämä kolme aikakerrostumaa on myös nähtävissä tulevaisuuden odotuksissa ja nykyisyyden kokemuksissa. Yllätykset eli ennakoimattomat tapahtumat, erilaisten kokemusten toistuminen ja kulttuurisidonnaiset asenteet eli periytyvät merkitysjärjestelmät vaikuttavat kaikki omalla tavallaan niin tulevaisuuden odotuksiin kuin nykyisyyden kokemukseen. Sodan aikana tapahtuu asioita, johon ei pysty omalla toimillaan vaikuttamaan. Ihmiset muodostavat näihin yllättäviin tapahtumiin suhteen kokemustensa mukaan ja näiden kokemusten mukaan muodostuvat myös tulevaisuuden odotukset. Tulevaisuuden odotuksiin vaikuttaa kokemusten lisäksi myös periytyvät merkitysjärjestelmät, jotka hidastavat tulevaisuuden odotusten muutosta, vaikka nykyisyyden kokemukset ovat jo muuttuneet. Ainoastaan radikaali ja odottamaton nykyisyyden muutos saa nämä periytyvät merkitysjärjestelmät muuttumaan.

¹⁶ Koselleck, Narr & Palonen 2000, 28.

¹⁷ Koselleck, Narr & Palonen 2000, 28–29.

¹⁸ Kivimäki 2006, 78–79.

1.3 Aiempi tutkimus

Suomessa on viime aikoina julkaistu paljon uutta sotahistoriaa olevia teoksia, joissa kaikissa käsitellään joko kirjeenvaihdon merkitystä arjen ja suhteiden ylläpitämisen kannalta tai sitten kirjeiden kohtaamaa sensuuria sota-aikana.¹⁹ Näihin aiheisiin perehtyneet tutkijat Ville Kivimäki ja Tiina Kinnunen perustelevat sodan kokemushistorian tärkeyttä. Suomessa uuden sotahistorian tutkimus on perehtynyt enemmän naiseen (lotat), lapsiin (sotalapset ja evakot) ja sotavankeihin kuin niinkään tavalliseen rivisotilaaseen. Kivimäki ja Kinnunen esittävätkin, että miesten jopa itsestään selvänä ja homogeenisenä pidettyä suhdetta sotaan ja armeijaan tulisi tutkia tarkemmin: *Suomalaisen rivisotilaan ja hänen pienryhmänsä profiili on perin lattea, ja se perustuu ennemmin Väinö Linnan Tuntemattoman sotilaan ja Antti Tuurin Talvisodan kaltaisille romaaneille kuin tieteelliselle tutkimukselle.*²⁰ Olemme pitkälti muodostaneet mielikuvamme talvi- ja jatkosodassa sotineista miehistä romaanien, elokuvien ja ajan kultaamien muistojen avulla. Koska näistä sodista on kasvanut kansakuntamme ylpeyden aihe ja itsenäisyyden symboli, joka jopa määrittää kansallista identiteettiämme, olisi oikein tutustua sodan kokemukseen lähemmin.

Vasta viime aikoina on alettu enemmän hyödyntämään sota-ajan kirjeitä historian tutkimuksessa. Kuitenkin ensimmäiset julkaisut sijoittuivat 80-luvulle. Taina HUUHTANEN kokosi tuolloin yhteen julkaisut jatkosodan ja talvisodan aikaisista kirjeistä teoksissaan *Jatkosodan kirjeet ja Talvisodan kirjeet*.²¹ Näihin teoksiin HUUHTANEN on koonnut yksittäisiä kirjeitä Kansanperinteen arkistosta kronologiseen järjestykseen. Teoksista välittyy kummatkin sodat juuri kirjeiden kirjoittajien kokemana, mutta kirjeitä ei ole analysoitu vielä millään tavalla. Kokoelmat esittelevät eri ihmisen sotakokemuksia, mutta mitään yhteistä tulkintaa niistä ei tehdä. Tällöin lukijalle muodostuu mielikuva sodasta, joka on pitkälti lukijan erilaisten ennako-oletusten ja ”perimätiedon” varassa.

Aikaisemmin on siis julkaistu sodanaikaisia kirjeitä, mutta lähinnä kokoelmina ja elämäkertoina. Kirjeiden käyttö historiantutkimuksessa ensisijaisina lähteinä on uuden sotahistorian ja mikrohistorian näkökulmasta yleistynyt vasta viime vuosikymmenellä. Nyt uudempaa tutkimusta on tehnyt erityisesti Sonja HAGELSTAM, joka on kirjoittanut väitöskirjan, artikkeleita ja tutkimuksia

¹⁹ Kts. esim Mäkinen & Keskinen 2008, Näre & Kirves 2008 ja Kinnunen & Kivimäki 2006

²⁰ Kinnunen & Kivimäki 2006, 11.

²¹ HUUHTANEN 1984 ja 1986.

niin suomeksi kuin englanniksi.²² Hän on tutkinut esimerkiksi parisuhdetta kirjeiden kautta ja kirjeenvaihdon merkitystä perhettä yhdistävänä siteenä. Tämä side tulee esiin monissa muissakin tutkimuksissa, ja kirjeitä tutkiessa onkin tärkeää muistaa niiden ensisijainen merkitys yhteydenpidon ja perhesuhteiden ylläpidon välineenä sekä kokemusten käsittelyn väylänä. Tulevaisuuden odotuksien jakaminen ei ollut kirjeiden tärkein tehtävä ja mahdolliset tulevaisuuteen liittyvät pelot on todennäköisemmin jätetty sanomatta, koska toista osapuolta ei ole haluttu huolestuttaa yhtään enempää. Silti näitä nykyisyyden kokemuksiin peilaavia tulevaisuuden odotuksia kirjeistä löytyy, kun osaa etsiä.

Sota-ajan kirjeenvaihtoa on alettu viime vuosina käyttämään runsaammin tutkimuksessa, mikä näkyy myös pro gradu -tutkielmissa muun muassa historiassa, etnologiassa ja sosiologiassa.²³ Kimmo Metsberg on käyttänyt historian gradussaan *”Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu” Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä*²⁴ aineistona Kansanperinteen arkiston kirjeitä. Metsberg toteaa gradussaan, että sota-ajan arki oli yllättävän samanlaista, vaikka hänen tutkimansa perheet olivat lähtökohtaisesti erilaisia ja kirjeiden yleinen mieliala myötäili Tarkastusjaoston mielialaraportteja suhteellisen hyvin.

Myös Ilari Taskinen on käyttänyt *gradussaan Sopeutumiskyvyn dokumentit — Sodan kokemusten hallinta jatkosodan kirjeissä*²⁵ aineistona Kansanperinteen arkiston kirjeitä. Taskinen tutkii gradussaan sotilaiden kokemusten hallintaa juuri kirjeiden kirjoittamisen avulla. Sotilaat rakensivat kokemuksistaan erilaisia kertomuksia, jotka auttoivat heitä käsittelemään tapahtumia. Näiden perusteella voidaan olettaa että sota-arki oli jossain määrin samanlaista, mutta kokemuksiin suhtautuminen vaihteli. Jos nykyisyyden kokemisessa on eroja, voidaan olettaa että myös tulevaisuuden odotukset mahdollisesti poikkeavat toisistaan.

Sekä Metsberg että Taskinen ovat gradujensa jälkeen jatkaneet kirjeiden tutkimista. Metsberg on tutkinut laajemmin sensuuria ja postilaitokset toimia, johon pureudun myöhemmin tässä tutkimuksessa.²⁶ Taskinen on puolestaan tutkinut sota-ajan kirjekulttuuria ja kokemusten tulkintaa. Taskinen tuo esiin, että koska kirjeen arvo oli korostuneesti yhteydenpidossa, tämä johti siihen, ettei aina ollut niin merkittävää mitä kirjeisiin kirjoitettiin. Taskinen vertaa varsinkin avioparien

²² kts. esim. Hagelstam 2006, 2011, 2013 ja 2014.

²³ Mm. Metberg 2012, Taskinen 2012, Aalto 2008, Hytönen 2007 ja Pekkarinen 1999.

²⁴ Metsberg 2012.

²⁵ Taskinen 2012.

²⁶ Kts. Metsberg 2015.

välistä, monen sotavuoden aikana arkipäiväistynyttä kirjeenvaihtoa kahvipöytäkeskusteluun, jolloin itse keskustelun aiheella ei ole niin suuri merkitys kuin sillä, että kommunikoimalla pidetään yllä suhdetta toiseen ihmiseen.²⁷ Tämä on hyvä tiedostaa tulevaisuuden kokemuksia kirjeistä etsiessä. Samalla kuitenkin Taskinen toteaa, ettei tämä tarkoita etteivät kirjeet sisältäisi kokemuksellisia ja syvällisiä pohdintoja. Vaarana on kuitenkin kirjeiden sisällön yliromantisointi.²⁸

Heidi Aalto on gradussaan *"Sota-aikaan riiaattiin kenttäpostin välityksellä": etnologinen tutkielma sota-ajan kirjeissä kerrotuista kokemuksista*²⁹ todennut, että sodan aiheuttamasta poikkeustilanteesta huolimatta kirjeiden kirjoittajat pitivät yllä jatkuvuutta kirjeiden välityksellä ja pyrkivät elämään elämänsä eteenpäin ja rakentamaan yhteistä tulevaisuutta. Tämä vahvistaa mielikuvaani siitä, että kirjeissä puhuttiin myös tulevaisuudesta, eikä pelkästään arkipäiväisistä aiheista. Arkipäiväiset aiheet ovat olleet tapa seurustella kirjeiden välityksellä, jolloin sisältöä tärkeämpää on ollut yhteyden luominen kirjeen vastaanottajaan. Seurustelua ja parisuhdetta kuitenkin vahvistavat yhteiset tulevaisuuden odotukset. Tällä perusteella oletan tutkimistani kirjeenvaihtoista löytyvän myös tulevaisuuden odotuksia.

Perheiden historia tai perhehistoria on hyvin laaja termi, joka pitää sisällään esimerkiksi perhekäsitysten historiaa, perheeseen liittyvien ilmiöiden historiaa, tai mikrotason tutkimusta jonkin yksittäisen perheen arjesta ja menneisyydestä. Perhehistorian tutkimuksessa käytetään yhtä monipuolisia menetelmiä kuin perhehistorian aiheiden kirjokin on. Perhe ja sota on myös suosittu perhetutkimuksen osa-alue, ja toisaalta se on taas yksi uuden sotahistorian osa-alue. Edellä mainituissa pro gradu – tutkielmissa (juuri kirjeitä aineistona käyttäen) on tutkittu erityisesti perhesuhteita: vanhemmuutta kirjeiden kautta, parisuhteen ylläpitoa ja miehen ja naisen roolien muutoksia sodan aikana.³⁰ Oma tutkimukseni ei varsinaisesti ole perhehistoriaa, mutta perheellä on silti siinä suuri rooli. Oletan, että ainoastaan perheenjäsenille pystyttiin avautumaan mahdollisista mieltä askarruttavista tulevaisuuden odotuksista, varsinkin jos ne sisälsivät pelkoa. Kirjeen vastaanottajan tuli olla riittävän läheinen, jotta kirjeestä karisi kaikki muodollinen ja siloteltu pois. Toisaalta perheenjäsenä oli luonnollista lohduttaa myös mahdollisilla positiivisilla tulevaisuuden odotuksilla.

Tutkimani kirjeenvaihdot ovat pariskuntien välisiä, vaikka lapsillekin kirjeitä kirjoitettiin. Pääpaino on pariskuntien välisissä kirjeissä, koska he ovat enemmän yhden vertaisia toisilleen, verrattuna vanhempi-lapsi -suhteeseen. Tällä perusteella tulevaisuuden odotuksia jaettiin todennäköi-

²⁷ Taskinen 2015, 18.

²⁸ Taskinen 2015, 18.

²⁹ Aalto 2008.

³⁰ Hagelstam 2008.

semmin juuri pariskuntien välillä. Pariskuntien kirjeenvaihdon kohdalla on tosin todettu, että miehet säästelivät vaimojaan ja tyttöystäviään sodan kauheuksilta enemmän kuin mitä esimerkiksi kirjoittaessaan kavereilleen tai jopa vanhemmilleen. Tätä on selitetty luontaisen äitien huolenpitäjän roolin luontaisella jatkumisella vielä lasten aikuisiälläkin.³¹ Näin sodassa olevalle miehelle oli ehkä helpompaa uskoutua ja osoittaa omaa haavoittuvuuttaan juuri vanhemmilleen, kuin vaimolleen, koska miehen oletettiin jollain tavalla pitävän huolta vaimostaan eikä toisin päin. Puhun tässä tutkimuksessa perheiden välisistä kirjeenvaihdosta pariskuntien välisten sijaan siksi, että tutkimillani perheillä oli kummallakin lapsia. Omat lapset ovat oletettavasti ja luonnollisesti lisänneet huolta tulevaisuudesta.

Kaiken kaikkiaan kirjeiden käyttö historiantutkimuksen aineistona on yleistynyt viime aikoina. Tämän hetken trendinä näyttää olevan nimenomaan sodan kokemuksellisuuteen keskittyminen. Tämä on mielestäni ymmärrettävää: talvi- ja jatkosota ovat Suomen historian eniten tutkituimmat aiheet ja nyt tutkijoiden fokus on kääntynyt siihen osa-alueeseen, mistä tietoa ei vielä niin paljon ole. Tapahtumat ovat tiedossa tarkasti, mutta siihen, miten koko Suomen kansa koki sodan, on keskitytty hämmentävän vähän.

Uusi tutkimus siis keskittyy siihen miten sota koettiin ja miten siitä selviydettiin. Vaikka tulevaisuuden odotukset pohjaavatkin osittain nykyisyyden kokemukseen, tämän tutkimuksen tarkoituksena on viedä kokemusten tutkiminen vielä seuraavalle tasolle ja pyrkiä selvittämään, mitä suomalaiset odottivat tulevaisuuden tuovan tullessaan eläessään sodan keskellä. Vaikka tavoite on kunnianhimoinen, uskon valitsemillani keinoilla saavani selville jotain ainakin näiden kahden perheen tulevaisuuden odotuksista. Toisaalta en pyrikään näkemään tulevaan menneisyydessä. Tulevaisuuden odotuksien tutkiminen on siinä mielessä mahdollista, että ne ovat ainoastaan sen hetken kokemusten perusteella muodostettuja kuvia tulevasta, jotka eivät sellaisenaan tule koskaan tapahtumaan. Tavallaan ne siis ovat oman aikansa parhaita mahdollisia kuvaajia, koska ne määräytyvät sekä tulevan että menneen kautta.

³¹ Hagelstam, Taskinen 2015, 58.

1.4 Kirjeet ja historiantutkimus

Kirjeiden käyttö historiantutkimuksessa ei ole mikään uusi asia, mutta niiden tulkitsemistavat ovat muuttuneet ja metodit monimuotoistuneet. Kirjeitä on aina käytetty historiankirjoituksen lähteinä, mutta vasta lähivuosina ne ovat nousseet kunnolla valokeilaan. Kirjeet ovat alkaneet kiinnostaa tutkijoita paitsi historiallisina dokumentteina myös omana lajityyppinään ja kerronnan muotonaan.³² Kirjeiden käytössä historiankirjoituksessa on ollut nähtävissä myös trendi, jossa harrastehistorioitsijat tutkivat esimerkiksi vanhempiensa tai muiden sukulaisten kirjeenvaihtoja sukututkimuksen nimissä. Sukututkimus on asia erikseen, eikä se yleensä täytä historiantutkimuksen kriteerejä, vaikka tavallaan sitä onkin.

Kirjeiden kirjoittaminen on aina dialogista toimintaa, jossa kirjoittaja ja lukija jatkuvasti vaikuttavat toisiinsa.³³ Tämän lisäksi kirjeiden sisältöön on vaikuttanut moni muukin asia. Kirjeitä analysoidessa on ymmärrettävä, millaisissa olosuhteissa ne on kirjoitettu, koska sotasensuurin ja tilanteen vaikeuden vuoksi paljon on varmasti jäänyt sanomatta. Sota-aikana sensuurin lisäksi annettiin yleisiä ohjeita millaisia kirjeiden tuli olla. Esimerkiksi sanomalehdissä kehoitettiin kotirintamalla jääneitä kirjoittamaan sotilaille iloisia ja kannustavia kirjeitä ja välttämään omista ongelmista kertomista, kun sotilaiden puolestaan tuli kirjoittaa kovasta taistelutahdosta.³⁴

Kirjeitä analysoidessa tulee sensuurin lisäksi muistaa myös niiden subjektiivisuus. Sota ja sen seuraukset vaikuttivat kaikkiin ihmisiin ja jokaisen kokemus on uniikki. Yksilöitä tutkittaessa heidän ainutlaatuisuutensa kautta on kuitenkin mahdollista tavoittaa jotain yleistä.³⁵ Ensisijainen pyrkimykseni ei kuitenkaan ole löytää näitä yleistyksiä. Tärkeimpänä pidän tutkimieni ihmisten yksilöllisten kokemusten ja tuntemusten välittämistä. Kirjeiden on todettu olevan ensisijaisesti yhteydenpidon välineitä, mikä on heikentänyt niiden sisällön merkitystä. Tämän tiedon varjossa tutkimusta onkin kohdistettu kirjeenvaihtajien jaettuun, yhteisesti rakennettuun todellisuuteen, kommunikaation merkityksiin ja kieleen.³⁶ Tämä näkökulma ei kuitenkaan sulje pois kirjoittajien kokemusten tutkimista, mutta näin tehdessä tulee tiedostaa edellä mainittu jotta välttyään sisällön romantisoinnilta ja ylitulkinnalta. Ilari Taskinen on todennut että *parhaiten ko-*

³² Leskelä, Lahtinen, Vainio-Korhonen 2011, 12.

³³ Hagelstam 2011, 302.

³⁴ Hagelstam 2011, 305.

³⁵ Leskelä-Kärki 2006, 22–24.

³⁶ Taskinen 2015, 29.

*kemusten tulkinta onnistuu jos yksittäisten kirjeiden välittämiä kokemuksia tarkastellaan osana kirjeenvaihtoa ja ihmissuhdetta, jossa ne on kirjoitettu.*³⁷ Näin huomataan helpommin mitä aiheita kirjeissä on pyritty välttämään ja mitä taas käsittelemään enemmän. Tästäkin syystä on erittäin tärkeää että tutkimani kirjeenvaihdot ovat todella pitkiä, monta sataa kirjettä sisältäviä.

Kun tutkija oppii laajan kirjeenvaihdon perusteella tuntemaan kirjoittajat, hän voi löytää rivien välistä merkityksiä, joita yksittäisistä kirjeistä olisi mahdotonta päätellä. Kirjeiden takana oleviin henkilöihin kiintymisessä on myös haasteensa. Empaattisen lukutavan myötä tutkija eläytyy kirjoittajien ajatuksiin ja kohtaloihin. Erkki Pehkonen korostaa, että vaikka tämä on välttämätöntä kirjoittajien toiminnan ja tuntemusten ymmärtämisen vuoksi, se voi myös johtaa ristiriitoihin tutkijan tulkinnessa. Tutkijan tulee tiedostaa omat reaktionsa, niin ärtymyksen kuin myötätunnon, jotta tulkinta ei niiden takia vääristyisi.³⁸ Pehkonen tutki väitöskirjassaan miten sota-ajan kirjeiden kirjoittajat rakensivat kerronnassaan identiteettejään. Väitöskirjassa käy ilmi, että yhteiset tulevaisuuden suunnitelmat ja haaveet olivat tapa käsitellä sotaa ja kokea yhtenäisyyttä kirjeen vastaanottajan kanssa. Tämä oli tärkeämpää kuin mahdollisten tulevaisuuden suunnitelmien ja yhteisten odotusten toteutuminen.³⁹

Tutkijan on aina pyrittävä objektiivisuuteen, mikä pätee kaikkiin tieteenaloihin. Poliittisen historian professori Jorma Kalela on tuonut esiin, että objektiivisuutta on kuitenkin mahdotonta saavuttaa tutkittaessa mitä asiaa tahansa. Ihminen on aina poliittinen ja oma tausta, toiveet, pelot ja luonne tulevat aina vaikuttamaan ihmisen ulosantiin.⁴⁰ Tärkeämpää kuin täydelliseen objektiivisuuteen pyrkiminen, onkin tämän asian tiedostaminen historiantutkimusta tehdessä. Täysin objektiivisen tutkimuksen mahdottomuuden tiedostaminen on vahvasti kytköksissä kirjeiden käyttöön historiantutkimuksessa. Kirjeet aineistona voivat tutkijalle olla hankalia, koska hän tiedostaa sen kiusallisen tosiseikan, ettei kirjettä ole kirjoitettu hänen luettavakseen, eikä varsinkaan analysoitavakseen. Silti kirjeitä on pystyttävä tulkitsemaan mahdollisimman objektiivisesti, samalla kuitenkin tiedostaen omat mielipiteensä kirjeiden sisällöstä ja kirjoittajista. Siksi tuleekin miettiä, mitä asioita tuo tutkimuksessaan esille ja miksi. Nykyään puhutaankin eettisestä kirjeiden tulkinnasta.⁴¹

³⁷ Taskinen 2015, 29.

³⁸ Pehkonen 2015, 69.

³⁹ Pehkonen 2013.

⁴⁰ Kalela 2000.

⁴¹ Leskelä, Lahtinen, Vainio-Korhonen 2011, 24.

Erkka Pehkonen on tutkinut historiantutkimuksen kirjeiden käytön etiikkaa tarkemmin pohtimalla millaisia eettisiä ja metodologisia ongelmia tutkija kohtaa voidakseen tehdä yksityisestä kirjeaineistosta päteviä yleistyksiä. Pehkonen korostaa kolmen eli maailman kohtaamisen tiedostamista: *Historiallisen aineiston tutkimuksessa kohtaavat fragmentteina papereille piirtynyt menneisyys, tutkijan oma elämänpiiri ja tutkimuksen tulkinta, yhtenäisyyteen pyrkivä näkökulma historiallisten lähteiden tarjoamasta maisemasta.*⁴² Kirjeiden muodostamaan maailmaan vaikuttavat sisällön lisäksi myös kielelliset ja kulttuuriset kytkökset, jotka tutkijan tulee tiedostaa. Lisäksi tutkijan halu muodostaa tutkittavasta ilmiöstä jokin tutkimustulos on varsinkin kirjeitä tutkittaessa tiedostettava. Tämän halun ei saa antaa nousta itseisarvoksi tutkimusta tehdessä. Kirjeiden tutkimus on kuitenkin aina tulkintaa, ellei sitten esimerkiksi tilastollisesti etsitä kirjeistä tietyn sanan toistoa, mutta tällaiset tutkimusmenetelmät eivät ole kirjeiden kohdalla kovin hedelmällisiä. Lohdullisesti Pehkonen korostaa, että yksikin kulttuurinen tuotos, eli kirje, sisältää potentiaalia kuvata koko kulttuuria, koska mikro- ja makrotaso ovat niin tiiviisti kytköksissä toisiinsa.⁴³ Kirjeistä on siis mahdollista löytää tutkimuksellisesti merkittäviä seikkoja, mutta aina tulee punnita onko tutkimustulos oikeasti tulkittavissa aineiston pohjalta.

Tutkijan eettisyyden tärkeimmäksi tekijäksi Pehkonen nimeää tutkijan valta-aseman tunnustamisen. Tässäkin tutkimuksessa puhutaan monta sataa kirjettä käsittävistä kirjekokoelmista, mutta tarkastellaan lähemmin muutamaa kymmentä. Tässä olen käyttänyt tutkijan valtaani ja tiedostan, että miltei koko tutkimus määrittyy näiden tähän lähempään tarkasteluun valitsemieni kirjeiden perusteella. Perustelen kuitenkin käyttäneeni tutkijan valtaani eettisesti, koska tulkintani perustuu aineiston esittelyyn ja käyttämäni teoriataustaan. Näin tutkimuksen motiivit ja tiedon arviointi tulevat edes osittain esiin lukijan arvioitavaksi.

Näiden seikkojen lisäksi eettiseen kirjeiden tutkimukseen liitetään usein kirjeiden kirjoittajien anonyymius.⁴⁴ Tässä tapauksessa teen poikkeuksen säännöstä ja käytän kirjeiden kirjoittajien oikeita nimiä ja asuinpaikkoja. Kumpikin kirjekokoelma on lähetetty Kansanperinteen arkistoon kirjoittajien itsensä lähettämänä ja niitä on nimenomaan toivottu käytettävän tutkimuksessa. Uskon että tutkimuksesta tulee myös jollain tapaa aidompi käyttäessäni perheiden oikeita nimiä. Yksi perustelu tälle on myös se, että mikään tässä tutkimuksessa esiin tullut seikka ei saata kumpaakaan perhettä häpeään. Päinvastoin haluan kunnioittaa tutkimiani perheitä tuomalla

⁴² Pehkonen 2015, 60.

⁴³ Pehkonen 2015, 63.

⁴⁴ Pehkonen 2015, 70.

heidän tarinansa ja kokemuksensa - minun tulkitsemani - tämän tutkimuksen lukijoiden tietoisuuteen. Kun vihdoinkin sodan kokemushistoriaa on alettu tutkia, on vain reilua puhua henkilöistä heidän oikeilla nimillään. Tällöin korostuu se fakta, että jokainen sodan läpi elänyt on kokenut tapahtumat jollain tavalla, ja hyvin todennäköisesti sodan kokeneiden maailmaa vielä tänäkin päivänä määrittävät menneisyydessä koetut silloisen nykyisyyden kokemukset.

Aineistona sota-ajan kirjeet

Millaisia kirjeitä nykyään sitten historiantutkimuksessa käytetään? Modernissa historiantutkimuksessa on jo hetken aikaa ollut vallitsevana trendinä mikrohistoria ja arkipäivänhistoria ja tämä näkyy myös kirjeiden käytössä historiantutkimuksessa. Suurmiesten kirjeitä on jo käsitelty monessa eri tutkimuksessa ja nyt valokeilaan pääsevät ”tavallisten ihmisten kirjeet”. Kirjeiden kirjoittajien lisäksi, myös niiden tulkintaan on ilmestynyt monimuotoisuutta. Historiantutkimus ja kirjeet yhdistävät monia eri tutkimusaloja ja lainaavat myös metodeja muualta. Yleisenä piirteenä voidaan nostaa esiin kirjeiden tekstuaalisuuden ja siihen liittyvien metodien suosio. Kirjeitä ei siis välttämättä lueta sisältönä, vaan sisällön muotoa ja taustaa analysoidaan.

Kirjallisuuden tutkija Paul Fusselin mukaan sota-ajan kirjeitä kirjoitetaan tietyn kaavan mukaan ja pääpyrkimyksenä on olla varsinaisesti sanomatta mitään todellista. Fussel on myös todennut että historioitsija joka luottaa kirjeissä kerrottuun sodan kuvaukseen erehtyy pahasti.⁴⁵ Fussel on osittain täysin oikeassa, mutta samalla tavalla vaikkapa muistitiedon totuudenmukaisuutta voisi epäillä. On totta että kirjeistä ei varmasti välity todellinen sodankuva, mutta niistä välittyy sodan kokemus.

Kirjeistä välittyvään sodan kokemuksen todellisuuteen haastetta tuo kirjoittajien itsesensuuri. Sota-ajan kirjeistä arveltiin jo 80-luvulla olevan tallessa enää joka sadas, mikä saattaa aluksi kuulostaa todella vähäiseltä, mutta luku pitää suhteuttaa kirjeiden valtavaan määrään (jatkosodan aikana n. 1,3 miljardia kirjettä). Juuri nuo puuttuvat kirjeet saattavat olla ne historiantutkijan kannalta tärkeimmät. Kuitenkaan niitä henkilökohtaisimpia tai ehkäpä juuri synkimmällä hetkellä kirjoitettuja kirjeitä ei niin herkästi anneta kokoelmiin ja arkistoihin. Tästä

⁴⁵ Fussel 2000, 182–183.

huolimatta kirjeet ovat rikas aineisto, jolla on vain omat aukkokohtansa, niin kuin kaikilla aineistotyypeillä.

Kirjeiden käyttö lähteenä oli minulle luonnollinen valinta. Mielipiteeni vain vahvistui tutkimusaiheen ja kysymyksen tarkentuessa, enkä keksi tavallisten ihmisten sota-ajan kokemusmaailmalle parempaa lähdeaineistoa. Parhaiten kirjeiden käytön hienoutta kuvaa Suomen Sotaveteraaniliiton kiitospuhe Annikki Lumpeen teoksessa Kenttäpostia:

(Sota-ajan) kirjeissä kuvastuvat ainoalaatuisella tavalla ne mielialat, jotka tuolloin vallitsivat joukkojemme keskuudessa. Tuskin voidaan esittää rehellisempää dokumenttia sodan olemuksesta, sen tragiikasta, mielettömyydestä ja sen aiheuttamasta levottomuudesta, hädästä ja tuskasta, kuin näin eri yksilöiden kokemana ja väläyksittäin kuvaamana. Yhtä paljon kuin voi lukea kirjeiden riveiltä, voi todeta rivien välistä. Ne ovat järkyttävä ja lahjomaton osa kansamme historiaa ajalta, jota täydellä syyllä voidaan sanoa Suomen kohtalon vuosiksi⁴⁶

Tampereen yliopiston kansanperinteen arkistossa on noin 36 000 sota-ajan yksityiskirjettä, jotka on koottu kansalaiskeräyksellä 1970-luvulla. Arkistossa on 351 kirjekokoelmaa, joiden koko vaihtelee yhdestä postikortista 500 kirjeeseen. Kokoelmista on litteroitu 140. Kirjeiden hedelmällinen tutkiminen vaatii niihin paneutumista ja tekstin takana oleviin henkilöihin tutustumista, joten koen tälläkin tavoin perustelluksi keskittyä kirjekokoelmien määrän sijasta laatuun. Tarkastelen tässä tutkimuksessa kahta laajaa kirjekokoelmaa. Valitsin kokoelmat niin, että ne edustavat sosiaalisesti ja maantieteellisesti erilaisia suomalaisia perheitä. Toinen kriteeri oli että kummankin osapuolen kirjeet olivat tallessa, koska usein sota-ajan kirjeistä on tallessa vain esimerkiksi rintamalta lähetetyt kirjeet. Kolmas kriteeri oli kirjekokoelmien pituus. Koin että tulevaisuuden odotuksia ei ole hedelmällistä tutkia vain muutamien kirjeiden kautta, ja kummatkin valitsemistani kokoelmista sisältävät monta sataa kirjettä.

Tutkimani perhe Sormunen asui sotavuosina Pohjois-Karjalassa Tohmajärven kunnassa, lähellä Kaurilan kylää, joka on karkeasti Joensuun ja Savonlinnan välissä, hyvin lähellä nykyistä itärajaa. Antin ja Hiljan kirjekokoelma kattaa 196 kirjettä aina talvisodasta jatkosodan loppuun saakka. Kokoelmaan päätyneiden kirjeiden seassa on myös kirjeitä tuttavilta ja sukulaisilta, mutta suurin osa kirjeistä on Antin ja Hiljan välisiä. Suurimmassa osassa kirjeitä ei ole päivämääriä, joten olen joutunut pitkälti päättelemään mitkä ovat talvisodan ajalta ja mitkä jatkosodan. Tässä on autta-

⁴⁶ Lumme 1975, Lukijalle-osuuden ensimmäinen sivu.

nut paikkakunta, jonka Antti usein kuitenkin kirjeisiin merkkasi. Jos olen jotain yksittäistä talvisodan aikana kirjoitettua kirjettä tulkinut jatkosodan aikaisena, tällä ei tutkimukseni kannalta ole suuria vaikutuksia.

Tutkimani perhe Soriola asui Sotkamossa. Henryn ja Irman kirjekokoelmassa on 450 kirjettä ja ne alkavat talvisodasta ja päättyvät syksyyn 1943. Henry ja Irma ovat merkinneet kirjeisiinsä päivämäärät, joten heidän kohdallaan oli helppo erottaa jatkosodan kirjeet talvisodan kirjeistä. Samalla lailla tässäkin kirjekokoelmassa suurin osa kirjeistä oli jatkosodan aikana Henryn ja Irman toisilleen kirjoittamia, vaikka seassa olikin muutamia ystävien ja sukulaisten kirjeitä.

Maantieteellisesti katsottuna koko Suomeen verraten Sotkamo ja Tohmajärvi ovat lähellä toisiaan, mutta silti perheiden tilanne oli täysin erilainen. Sormusten tila on ilmeisesti sijainnut todella lähellä rajaa, korkeintaan 10 km päässä nykyisestä rajasta. Sotkamokin on idässä mutta ei rajan välittömässä läheisyydessä. Vaikka perheet ovat jo lähtökohtaisesti erilaisia, on jokaisen perheen kertomus ja kokemus joka tapauksessa uniikki. Mitään huimia yleistyksiä en ensisijaisesti tästä aineistosta kuvittele löytäväni, eikä se edes ole tarkoitus. Tarkoituksena on selvittää millaisia tulevaisuuden odotukset olivat ja samalla analysoida mahdollisten erojen syitä. Kokeemukset sodasta ovat osoittautuneet kovin samanlaisiksi, mutta niiden käsittelytavat taas erilaisiksi, joten on mielenkiintoista nähdä miten tulevaisuuden odotukset sijoittuvat näihin verrattuna. Koska kirjekokoelmat ovat joko kirjoittajien itsensä arkistoon lähettämiä, voidaan olettaa jonkinlaista itsesensuuria tapahtuneen vielä kokoelman lähetysvaiheessakin. Kirjeitä analysoidessa tulee muistaa, että kirjekokoelmista on saatettu poistaa kaikista henkilökohtaisimpia tai paheksuttavia asioita sisältäviä kirjeitä kokoelman arkistoon lähettämisen yhteydessä. Itsesensuurin lisäksi myös sota-ajan sensuurikoneisto on saattanut tuhota osan lähetetyistä kirjeistä.

2 MAAILMA JOSSA KIRJEITÄ KIRJOITETTIIN

Voidakseni analysoida sota-ajan kirjeiden sisältöä, minun on oleellista ymmärtää millaisessa maailmassa kirjeiden kirjoittajat elivät, millaisia rajoituksia heillä oli kirjeiden sisällön suhteen ja mistä he saivat tietonsa jonka mukaan he muodostivat tulevaisuuden odotuksiaan? Tätä varten koen oleelliseksi avata jatkosodan vaiheita ja propagandan ja sensuurin maailmaa. Kirjeet eivät kuitenkaan syntyneet tyhjiössä, vaan niihin vaikutti ympäröivä maailma.

Erytisesti sota-aikana tulevaisuus oli suurin intressi, kaikille. Valtio halusi tietää mitä ihmiset ajattelevat milloinkin, jotta mielialaa ja tulevaisuuden odotuksia voisi ohjalla valtiolle edullisempaan suuntaan. Talous oli varsinkin sota-aikaan todella riippuvainen tulevaisuuden odotuksista, siitä mitä ostettiin, hamstrattiin ja mihin kannatti sijoittaa. Talouden kannalta tulevaisuus oli kaikista oleellisin asia ja kristallipallon omaaminen oli kullan arvoista. Myös viholliselle tulevaisuus oli sota-aikana todella tärkeää. Tärkeisiin kysymyksiin pyrittiin saamaan vastauksia esimerkiksi vakoilulla. Miten taistelut sujuisivat ja taistelumieli kehittyisi, ja kenelle taistelut kääntyisivät lopulta eduksi? Minne vihollinen oli seuraavaksi hyökkäämässä ja koska? Millaisia varusteita ja joukkovahvuuksia oli käytössä tai tulossa käyttöön? Tulevaisuuteen ja tulevaisuuden odotuksiin pyrittiin siis kaikin keinoin puuttumaan, tai vähintäänkin selvittämään mitä ne olivat. Tutkimukseni kannalta onkin oleellista tiedostaa nämä kaikki tahot jotka tulevaisuutta yrittivät ohjalla ja ennustaa.

2.1 Propaganda ja sensuuri

Propaganda kuuluu olennaisena osana sodankäyntiin ja sitä on harrastettu aina. Perinteistä propagandaa on omien voimien liioittelu ja vastavoimien vähättely. Sota-aikana erityisesti radion ja sanomalehtien sisällöllä oli merkitystä, koska uutiset kulkivat niiden kautta. Kuten muissakin maissa, myös Suomessa oli sotapropagandaa ja sensuuria etenkin jatkosodan aikana. Suomen sotapropaganda ei kuitenkaan suoranaisesti perustunut valehteluun, vaan pikemminkin ikäviä asioita saatettiin jättää kertomatta ja hyviä uutisia korostaa.⁴⁷ Suomalaisen propagandakoneiston rooli keskittyi myös muista maista poiketen enemmän epäsovinnainten tekstien julkaisun estämiseen, kuin mielialojen suoranaiseen manipulointiin. Kaiken tämän tarkoituksena oli tietenkin taistelutahdon säilyminen, sillä sotilaiden henkinen kestäminen ja sitä

⁴⁷ Kirves 2008, 13.

kautta koko sodan kulku oli siitä kiinni. Sotilaiden taistelutahto ja positiivinen mieliala riippui myös siitä, miten kotona pärjättiin. Tästä syystä oli erityisen tärkeää, että propaganda ulottui koko kansaan, eikä ainoastaan rintamalle.

Suomen sotapropagandasta puhuttaessa nousee usein esiin ristiriita Päämajan ja hallituksen välillä, ja puhutaan jopa propagandan kahdesta eri herrasta. VTL eli Valtion tiedotuslaitos⁴⁸ toimitti viranomaisten tiedotuksia, valvoi tiedotusvälineitä kotimaassa, oli mukana ulkomaille suunnatussa tiedotustoiminnassa ja hankki tietoja kansan mielialoista. Toinen tiedotuksesta vastaava taho oli Päämajan tiedotusosasto, joka vastasi rintamapropagandasta ja sensuroi kenttäpostia. Näistä kahdesta VTL oli avoimemman tiedotuspolitiikan kannalla, mutta joutui tasapainottelemaan pääministerin ja Päämajan tahdon välissä. Yksittäinen esimerkki näiden kahden tiedotustahon jännitteistä oli Päämajan antama Suur-Suomi julistus ilman hallituksen lupaa.⁴⁹

Veli-Matti Syrjö jakaa jatkosodan aikana käytetyn propagandan neljään osa-alueeseen: omaan joukkoihin kohdistuvaan eli valistustoimintaan, kotirintamalle kohdistuvaan eli tiedotustoimintaan, viholliseen kohdistettuun varsinaiseen propagandaan ja neljäntenä mielialanhoitoon, johon kuului kenttäpappien sielunhoitotyö ja erilainen viihdytystoiminta.⁵⁰ Näistä tämän tutkimuksen kannalta oleellisimpia ovat valistustoiminta ja tiedotustoiminta. Varsinaiseen rintamalla tapahtuvaan valistustoimintaan kuului myös rintamalehdet ja rintamaradiot. Rintamalehtiä ilmestyi hyvin erilaisissa mittakaavoissa, mutta kuuluisimpia niistä olivat Kannuksen suunnan Tappara, Aunuksen suunnan Karjalan viesti ja Vienan suunnan Korven kaiku.⁵¹ Rintamalehdet kulkivat hyvin tarkan seulan läpi ja niissä kerrottiin mitä milloinkin oli sodankäynnin ja mielialan kannalta tarpeellista. Näiden lehtien lisäksi ilmestyi myös ”puolivillejä” sotilaiden omia julkaisuja, joiden olemassaolosta ja sisällöstä käytiin riitoja armeijan johdon kanssa.⁵²

Maailmansodat toivat Suomeenkin mukanaan erityiset armeijoiden omat kirjeenvaihtajat, jotka raportoivat sodan kulusta siviiliväestölle. Suomessa tästä tehtävästä vastasivat tiedustelukompanian rintamakirjeenvaihtajat, joita kutsuttiin TK-miehiksi. Helena Pilke on kuvaillut TK-miehien toimintaa seuraavasti:

⁴⁸ Huom, sen ajan kirjoitusasu.

⁴⁹ Kirves 2008, 20.

⁵⁰ Syrjö 2005, 526.

⁵¹ Syrjö 2005, 563.

⁵² Pilke 2012.

He selostivat siviiliväestölle sanomalehdissä ja radiossa taisteluiden kulkua, kuvailivat sotilaiden vapaa-ajan viettoa ja harrastuksia, tarkkailivat mielialoja, loivat uskoa voittoisaan sotaan, maalailivat kiehtovia kuvia Itä-Karjalan myyttisistä maisemista ja asukkaista, kertoivat kauhutarinoita vihollisesta [...] levittivät etulinjojen eteen lentolehtisiä, joissa vihollissotilaita kehoitettiin antautumaan, ja toistivat tätä sanomaa kovaäänislaitteistolla. Heidän tehtävänään oli myös huolehtia armeijan virkistys- ja viihdytyspalveluista: teatterikiertueista, konserteista, elokuvista ja rintamakirjastoista.⁵³

Jatkosodan alussa propagandan tärkein tehtävä oli saada suomalaiset yksimielisesti sodan kannalle. Samalla tuli kuitenkin vakuuttaa kansa siitä, että kyseessä oli puolustuksellinen sota. Myös miesten tasa-arvo rintamalla oli propagandan tärkeimpiä tehtäviä. Kansalaiset tuli vakuuttaa siitä, että sisällissodan jättämät arvet ja poliittinen suuntautuminen eivät vaikuttaneet siihen kuka joutui eturintamaan ja kuka ei. Esimerkiksi TK-miehille annettiin erikseen ohjeet olla käyttämättä termiä ”punaiset” juuri tästä syystä. TK-miesten kirjoitukset onnistuivat aiheuttamaan närää sotilaiden keskuudessa aivan toisenlaisista syistä. TK-miesten kuvailua suomalaisista sotilaista pidettiin liian puhtoisina ja pyhäkoulumaisina, ja rintamamiesten vapaa-ajan harrastuksista kertovat tekstit ymmärrettiin pikemminkin niin, että jos miehillä oli aikaa käydä konserteissa ja elokuvissa rintamalla, he voisivat yhtä hyvin tulla kotiin oikeisiin töihin. Vapaa-ajan harrastuksista kirjoittamisen tarkoituksena oli ollut rauhoittaa kotirintamaa siitä, että miehet eivät olleen koko aikaa hengenvaarassa. Tässä kuitenkin epäonnistuttiin, koska henkeä ja kotimaan vapautta uhkaava vaara tuntui olevan ainut hyväksytty syy miesten pakolliselle sodassa ololle.⁵⁴

Propagandan tarkoituksena oli vaikuttaa kansalaisten mielialoihin, mutta niitä pyrittiin myös salaisesti ohjailemaan. Tätä varten oli erityinen mielialojentarkkailujärjestelmä, ensin nimeltään SAT, myöhemmin VIA.⁵⁵ Karoliina Vuopala on tehnyt Pro gradu –tutkielmansa juuri SAT/VIA -järjestelmästä ja tiivistää sen seuraavasti:

SAT/VIA (Suomen Aseveljien Työjärjestö/Vapaus Isänmaa Aseveljeys) järjestö harjoitti propagandaa ja mielialojen hoitoa siviiliväestön keskuudessa välirauhan ja jatkosodan Suomessa vuosina 1940–1944. SAT/VIA:n toiminta perustui tehokkaaseen salassapitoon ja psykososiaaliseen vaikuttamiseen. Järjestön johdossa toimi joukko Suomen vaikutusvaltaisimpia henkilöitä kaikista yhteiskunnallisista sektoreista, esimerkiksi työmarkkina-

⁵³ Pilke 2011, 20.

⁵⁴ Kirves 2008, 21–27.

⁵⁵ Kirves 2008, 13.

*järjestöistä, puolustusministeriöstä ja valtiollisesta poliisista.*⁵⁶

Mikä SAT/VIA käytännössä sitten oli ja miten se syntyi? Talvisodasta saatujen kokemusten perusteella mielialakatsauksia oli alettu kehittää. Armeijan mielialoja tarkkailtiin sensuurin välityksellä lähinnä kirjeiden kautta, kun taas kotirintaman mielialatarkkailua hoitivat valtion tiedotuslaitoksen katsaukset. Mielialatarkkailun asiamiehiä oli jatkosodan alussa jo yli 6000 henkeä, joista suurin osa oli naisia. Kuitenkin pian havaittiin, että yksityinen järjestö pystyisi hoitamaan ”henkilökohtaiseen vaikuttamiseen perustuvat propagandatehtävät” huomaamattomammin ja tehokkaammin kuin valtion virasto, joten marraskuussa 1941 asiamiehet siirrettiin uuden järjestön leipiin, jota kutsuttiin nimellä VIA (Vapaus Isänmaa Veljeys)⁵⁷. VIA:n johdossa oli komitea johon kuului väkeä valtion tiedotuslaitoksen, Päämajan, Suomen Huollon henkisen huollon ja pääministerin edustajia.⁵⁸

Asiamiesten tehtävänä oli levittää rohkeaa ja positiivista mielialaa ja lisätä uskoa ja luottamusta maan johtoon. Kuitenkin tärkeämpänä tehtävänä heillä oli raportoida mielialoista tiedotuslaitoksen tarkkailutoimistoon, missä varsinainen mielialaraportti sitten laadittiin. Katsauksia ilmestyi jatkosodan aikana aluksi miltei viikoittain, mutta tahti hidastui vuosien myötä kuukausittaiseksi. Katsauksien päätehtävä oli antaa valtiolle tietoja joiden perusteella voitiin suunnitella mielialaa nostavia toimia tai mielialaa laskevien tekijöiden poistamista/laimentamista.⁵⁹ Usein puhutaan talvisodan hengestä tai yleisemmin koko Suomen sodasta, mutta näennäisesti yhdenmukainen mielipideilmasto ei syntynyt itsekseen, vaan taustalla vaikutti valtion ohjailu.⁶⁰

Mielipidemittauksista käy ilmi että vielä 1942 suomalaisilla oli jopa utopistinen kuva sodan tulevasta lopputuloksesta niin itsensä kuin Saksankin kohdalla. Julkisesti puhuttiin jo uusien maavaltauksien asuttamisesta, ja maiden lahjoittamisesta sotilaiden käyttöön palkinnoksi sotapalveluksesta. Tämä vallitseva mielipide oli pitkälti onnistuneen sotapropagandan ja sensuurin ansioita. Toisaalta taas vuonna 1943 alettiin jo varoa neuvostoliittolaisten mustamaalausta ja kohtuuttomia tulevaisuuden odotuksia pyrittiin laskemaan. Tätä perusteltiin sillä, että jos Suomi häviää sodan, niin odotettavissa ei olisi niin suurta katkeruutta kuin talvisodan jälkeen oli ollut.⁶¹

⁵⁶ Vuopala 2000.

⁵⁷ Välirauhan aikana nimi oli SAT (Suomen Aseveljien Työjärjestö); mukana oli työväestön edustajien lisäksi myös Akaateemisen Karjala-Seuran Maan Turva-niminen organisaatio, joka oli kerännyt tietoja mielialoista jo talvisodan aikaan.

⁵⁸ Favorin-Heinonen 1972, 7–8.

⁵⁹ Favorin-Heinonen 1972, 9.

⁶⁰ Kirves 2008, 15.

⁶¹ Kirves 2008, 44–47.

Jatkosodan edetessä sensuurin ja propagandan tärkeimmäksi tehtäväksi muodostui voittoon uskomisen säilyttäminen, sotatapahtumista riippumatta. Tätä edesautettiin muun muassa suomalaisten siviilitappioiden sensuroinnilla. Suomen hallituksen kritisoiminen tai arvioiminen ei ollut sota-aikana sopivaa muutenkaan, mutta erityisen jyrkästi keskustelua niin kirjeissä kuin lehdistössäkin pyrittiin rajoittamaan rauhan neuvotteluiden aikana vuosina 1943–1944. Jenni Kirves kuvailee tuota aikaa seuraavasti: *Propagandaväki päättikin näihin aikoihin panna liikkeelle huhun, jonka mukaan Yhdysvallat olisi varoittanut Suomea tekemästä erillisrauhaa. Tavoitteena oli saada rauhanpaniikkia hillityksi ja siten parantaa suomalaisten asemaa sodan loppupyykissä.*⁶² Saksalaiset eivät juuri puuttuneet suomalaisten tiedotusvälineiden toimintaan, paitsi liittoutuneiden toimittamien uutisten julkaisu Suomessa kiellettiin Saksaa koskevien uutisten osalta.

Muilta osin uutisia maailmalta ei juurikaan sensuroitu. Sensuurielimet olivat havainneet että täysi kieltäminen johtaisi protestointiin ja tyytymättömyyteen, joten sensuuria harrastettiin hieman epätyypillisemmillä keinoilla. Esimerkiksi BCC:n radiolähetystä ei kielletty, mutta radio-ohjelmien aikatauluja muutettiin niin että muilla kanavilla esitettiin juuri BBC:n uutisten kanssa samaan aikaan muita suomalaisten suosikkiohjelmia. Näin BBC:n uutiset saivat mahdollisimman vähän kuulijoita.

2.2 Kenttäposti

Sota-aikana kirjeiden määrä oli valtava: Ilari Taskinen on laskenut että koko jatkosodan ajan jokainen sotilas kirjoitti keskimäärin kirjeen päivässä.⁶³ Postin kulku oli myös hoidettu harvinaisen hyvin. Kirje saavutti määränpänsä yleensä alle viikossa, joskus jo muutamassa päivässä. Koko suomalainen sota-ajan postijärjestelmä on uniikki. Rintama oli maantieteellisesti suhteellisen lähellä ja Suomea ei ollut miehitetty. Kirjeiden liikuttaminen vastaavalla tehokkuudella esimerkiksi saksalaisten tai yhdysvaltalaisien sotilaiden osalta oli ymmärrettävästi mahdotonta.

Talvisodasta oli jo opittu kenttäpostin, eli rintaman ja kotirintaman yhteydenpidon merkitys taistelumielialalle. Myös postin nopeaa kulkua pidettiin tärkeänä, koska se oli usein perheiden ainoa yhteydenpitoväline. Kirjeiden tulo tarkoitti toisen osapuolen olevan kunnossa. Jatkosodan alkessa kenttäpostin osoitekäytäntöä yksinkertaistettiin ja perustettiin keskuskenttäpostikonttorei-

⁶² Kirves 2008, 23.

⁶³ Taskinen luennoi Kirjeitä sodasta – kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina -kirjan julkaisemistilaisuudessa Vapriikissa 20.3.2015.

ta, joissa posti pääosin tarkastettiin ja josta se toimitettiin eteenpäin omiin kenttäpostikonttoreihinsa. Keskuskenttäpostikonttoreita oli kahdeksan: Äänislinnassa, Viipurissa, Lieksassa, Matkaselässä, Oulussa, Helsingissä, Hyrynsalmella ja Mikkelissä.⁶⁴ Tavallisia kenttäpostikonttoreita oli 28 ja kesällä 1944 perustettiin vielä kolme lisää. Keskuskenttäpostikonttoreissa työskenteli noin 700 henkilöä ja niiden yhteydessä olevissa tarkastustoimistoissa noin 200 henkilöä. Lisäksi jokaisessa kenttäpostikonttorissa oli keskimäärin viisi henkilöä töissä.⁶⁵ Yhteenlaskettu määrä on siis ollut yli tuhat henkeä.

Kirjeiden ja korttien lähettäminen kenttäpostissa oli maksutonta riippumatta palveluspaikasta tai tehtävästä. Ilmaisen toimituksen merkiksi kirjeissä tuli olla kirjoitettuna tai leimattuna ”Kenttäpostia”. Maksuttomille kirjeille oli tietty painoraja, jonka yli menevistä kirjeistä oli maksettava postimaksu. Samoin kotoolta rintamalle päin lähetettävissä paketeissa oli alennettu postimaksu.⁶⁶

Kirjeiden aiheet olivat suhteellisen samanlaisia, kirjoittajasta tai vastaanottajasta huolimatta. Kotikuulumisien yksityiskohtainen kertominen, sää ja terveys toistuivat melkein kirjeessä kuin kirjeessä. Lisäksi sota-aikana pidettiin kirjeiden välityksellä huolta sukulaisten onnittelusta niin syntymä- kuin nimipäivänä ja joulun ja pääsiäisen toivotuksista. Paketeissa kulki useimmiten täydennystä rintamalle ruoan, tupakan ja vaatteiden muodossa. Lähetetyistä paketeista kymmenesosa oli palveluksessa olleiden kotiin päin lähettämiä. Nämä paketit sisälsivät usein ylimääräisiä varusteita, puutöitä ja valtion omaisuutta.⁶⁷ Ja kuten toisen tutkimani perheen kohdalla, myös ruokaa lähetettiin rintamalta kotiin itse metsästetyn riistan ja kalan muodossa. Myös rahaa liikkui kenttäpostin välityksellä. Tässäkään tutkimani perheet eivät olleet poikkeus, kumpikin palveluksessa olleista miehistä lähetti palkasta/päivärahasta säästöön jäävää rahaa kotiin. Postin välityksellä kulki sota-aikana rahaa 260 miljoonan euron edestä (vuoden 2003 rahanarvoon muutettuna.)⁶⁸

Jatkosodan alussa rajoitettiin kotirintamalta palveluksessa olleille lähetettävien pakettien määrää kenttäpostimerkeillä. Palveluksessa olevat saivat marraskuusta 1941 alkaen neljä kappaletta ja joulukuusta 1942 alkaen kahdeksan kappaletta kenttäpostimerkkejä kuukaudessa. Nämä

⁶⁴ Näiden lisäksi jatkosodan alussa keskuskenttäpostikonttoreita toimi vähän aikaa Turussa ja Haapamäellä. Rönkkönen 2005, 643–644.

⁶⁵ Rönkkönen 2005, 646.

⁶⁶ Rönkkönen 2005, 634.

⁶⁷ Rönkkönen 2005, 637.

⁶⁸ Rönkkönen 2005, 637.

merkit lähetettiin kotiin, josta sitten pystyttiin lähettämään ilmaisia paketteja tietyin paino- ja sisältörajoituksin. Kenttäpostimerkkiä yritettiin ottaa käyttöön vuonna 1941 myös tavallisten kirjeiden ja postikorttien osalta, mutta tästä luovuttiin nopeasti. Vasta syksyllä 1943 ryhdyttiin rajoittamaan kodeista lähetettävän kirjepostin määrää erillisellä, vain kirjeisiin käyväällä kenttäpostimerkillä. Näitäkin merkkejä jaettiin kahdeksan kappaletta kuukaudessa. Kenttäpostin toiminta loppui 4.12.1944 ja Lapin sodan aikaiset kenttäpostilähetykset kulkivat Oulun postitoimiston kautta. Kodeista Lapissa sotiville lähetetyistä postilähetyksistä piti maksaa normaali postimaksu.⁶⁹

Ohjeita kirjeiden positiivisesta sävystä annettiin niin koti-, kuin varsinaisellekin rintamalle, minkä lisäksi kirjesensuurisäännöt määrittivät kirjeiden sisältöä. Kiellettyjä aiheita olivat mm. joukko-osaston vahvuus ja aseistus, sijoituspaikka, mahdolliset tulevat liikkeet ja omat tappiot.⁷⁰ Myös mielialoja seurattiin kirjeenvaihdon kautta, mutta kenttäpostin sensuurin päätehtävä oli kiellettyjen asioiden sensurointi joko yliviivaamalla tai leikkaamalla kirjeestä haitalliset kohdat tai tuhoamalla kirje kokonaan. Kirjesensuuri ei kuitenkaan estänyt sotilaita kirjoittamasta kielletyistä aiheista, koska kenttäpostin valtavan määrän takia tarkastettavaksi joutuvien kirjeiden määrä oli huomattavan pieni, vain noin neljän prosentin luokkaa, kun talvisodan aikana lähetyksistä pystyttiin tarkastamaan 15–20 prosenttia.⁷¹

Kirjeistä etsittiin myös merkkejä vakoilusta. Haitallisten tietojen sensuroinnin lisäksi poliittisia mielipiteitä ja sotaväsymystä tarkkailtiin kirjeistä.⁷² Paketeista tarkastettiin lähetettiinkö niissä valtion omaisuutta, joita posti ei saanut kuljettaa. Kirjeitä ja postipaketteja tarkastettiin pistokokein ja tarkastuksen merkiksi kirje tai paketti leimattiin tai teipattiin tarkastusteipillä ja tarkastajan tunnuksella. Jos esimerkiksi tarkastetusta paketista olisi puuttunut jotain, olisi tarkastaja voinut jäljittää. Kenttäposti oli kuitenkin laitoksena luotettava ja mahdolliset varkaudet olivat todennäköisempiä joko heti alku-, tai loppumatkassa. Vaikka tarkastuksia ja pistokokeita tehtiin, postin valtavasta määrästä johtuen vain hyvin pieni osa kirjeistä ja varsinkin postilähetyksistä tarkastettiin.⁷³ Toisessa tutkimassani perheessä isä lähetti esimerkiksi armeijan pyyheliinoja ja nenäliinoja paljonkin kotikäyttöön, mikä oli kiellettyä.

⁶⁹ Rönkkönen 2005, 640.

⁷⁰ Hagelstam 2008, 34.

⁷¹ Metsberg 2015, 41.

⁷² Kirves 2008, 50.

⁷³ Rönkkönen 2005, 646.

Kimmo Metsberg on tuonut esiin että kirjeiden tarkastus ei kuitenkaan ollut tasapuolista: *tarkastusvapaata virkapostia saivat lähettää siviili- ja sotilasviranomaisten lisäksi kuntien ja kirkon viranomaiset, sekä ulkomaan lähetystöt ja konsulaatit.*⁷⁴ Toisen tutkimani perheen isä toimii nimismiehenä ja huomattuaan että hänen ja hänen vaimonsa välistä postia on avattu ja tarkastettu, hän kehottaakin vaimoaan laittamaan seuraavaan kirjeeseen nimen eteen myös tittelin, jotta tarkastukselta vältyttäisiin.

Tässä tutkimuksessa tulee siis ottaa huomioon, että vaikka tutkimillani henkilöillä olisi ollut esimerkiksi kovin pessimistinen suhtautuminen sotaan ja tulevaisuuteen, he eivät välttämättä uskaltaneet kirjoittaa sellaisista aiheista tarkkailun ja sensuurin takia. Uskon että sensuuri on kuitenkin eniten vaikuttanut siihen, miten intiimejä kirjeitä uskallettiin kirjoittaa, tiedostaen että kirje saattaisi joutua ulkopuolisen luettavaksi. Kaikkia tunteja ei välttämättä valutettu paperille sellaisenaan, mikä nousee esiin myös tutkimissani kirjeenvaihdossakin. Toisen perheen isä toteaa usein kirjeissään vaimolleen, että tämä kyllä tietää miten paljon mies häntä ikävöi, mutta ei halua kaikkea tarkastajien luettavaksi laittaa.

2.3 Sodan henkinen vaikutus

Vaikka propagandan ja sensuurin avulla pyrittiin vaikuttamaan paljon siihen, miten suomalaiset kokivat sodan, ovat sen vaikutukset ihmismieliin olleet silti yksilöllisiä. On selvää että suuri poikkeustilanne – sota – on vaikuttanut jokaiseen suomalaiseen vähintäänkin henkisesti. Pelko, epävarmuus tulevasta, kuolema ja väkivalta kuuluvat joka sotaan ja ovat juuri niitä aiheita jotka järkyttävät mielenterveyttämme. Ihminen on sopeutuvainen, eikä sodan voida sanoa varsinaisesti traumatisoineen jokaista sen kokenutta henkilöä. Kuitenkin sota varmasti muutti jokaista sen kokenutta ihmistä jollain tavalla.

Aikaisemmin olen tuonut ilmi kirjeiden itsesensuurin, haluttiin suojella toista huonoilta uutisilta ja keskittyä arkisiin asioihin, vastapainona kaikelle muulle. Arkipäiväiseen elämään osallistuminen edes kirjeiden kautta oli tärkeää rintamalla taisteleville miehille. Kirjeissä ei yleisestikään puhuttu sodan kauheuksista, tappamisesta, haavoittuneista ja kuolemasta, vaikka varsinainen sotasensuuri sen olisikin sallinut. Sama päti myös kotirintamalle: nälästä ja pulasta ei ollut soveliasta kirjoittaa, toisen ollessa vielä pahemmassa paikassa. Mutta kuitenkin samalla

⁷⁴ Metsberg 2015, 35.

kun naisten tuli esittää reipasta ja ahkeraa vaimoa, he eivät saaneet välittää sellaista kuvaa että pärjäisivät hyvin ilman miestä. Sonja Hagelstam puhuu *miehen mentävästä aukosta* jonka tuli tulla esiin kirjeistä, vaikka työt hoidettiin kotona ilman miehen apua.⁷⁵ Miesten piti siis saada tuntee itsensä tarpeellisiksi, tärkeiksi ja korvaamattomaksi, mutta samalla heidän tuli saada rauha siitä, että perhe pärjää hetkellisesti ilman heitä.

Sodan psyykkisiä ja henkisiä vaikutuksia on historiantutkimuksessa tutkittu paljon ja se on jopa saanut oman alalajinsa, psykohistorian. Psykohistorialla tarkoitetaan käyttäytymistieteellisten teorioiden soveltamista historiallisten ilmiöiden hahmottamiseen. Nykyään tutkitaan esimerkiksi yksilöiden tai ryhmien taipumusta sotaisaan käyttäytymiseen, väkivaltaisuutta ja mielen-terveysongelmia käyttäen apuna jotain psykologian viitekehystä ja/tai käsitteistöä.⁷⁶

Ville Kivimäki on teoksessaan *Murtuneet mielet* tutkinut suomalaisten psyykkistä kestämistä sodassa ja sitä miten mielenterveydeltään järkkyneitä sotilaita, ”tärähtäneitä”, luokiteltiin, hoidettiin ja kohdeltiin sodan loputtua. Kivimäki käsittelee kirjassaan sodan eri vaiheiden vaikutukset mielenterveyteen sekä mieleltään murtuneisiin suhtautumisen ja hoitoon toimittamisen käytännöt. Aseveljeyden ja yhteenkuuluvuuden tunteen tärkeys sotamielialalle ja sitä kautta mielenterveydelle on Kivimäen mukaan ollut suuri. Kivimäki pystyy ilman lääketieteellistä koulutusta löytämään ja perustelemaan uskottavasti piirteitä, jotka kasvattivat mielenterveysongelmien riskiä tai vaihtoehtoisesti laskivat sitä. Esimerkiksi ikä ja avioliitto olivat tällaisia piirteitä. Iältään vanhemmat murtoivat mieleltään todennäköisemmin kuin nuoremmat, minkä Kivimäki perustelee kahdella seikalla: toisaalta nuori mieli muokkautui paremmin uusiin tilanteisiin ja toisaalta vanhemmilla sotilailta oli usein lapsia ja oma perhe, joten menetettävää oli enemmän.⁷⁷ Avioliitosta oli Kivimäen mukaan kuitenkin hyötyä juuri asemasotavaiheen aikana: jos sotilaalla oli perhe kotona jolle purkaa tuntojaan, se todennäköisesti lisäsi henkistä kestävyttä. Jatkosodan rajujen hyökkäysvaiheiden aikana kesällä 1941 ja 1944 avioliitolla ei kuitenkaan ollut merkitystä henkiseen sietokykyyn.⁷⁸

Kokemusten ja odotusten etsimisessä kirjeistä ei tarvitse tukeutua psykologiaan, vaikka psyykkisen rasitteet varmasti osaltaan selittävät kokemusten hallintaa ja sitä kautta myös tulevaisuuden odotuksia. Kokemushistorian tarkoituksena on selvittää miten sota koettiin, mitä se merkitsi

⁷⁵ Hagelstam 2006, 39.

⁷⁶ Siltala 2006, 43–44.

⁷⁷ Kivimäki 2013, 84 ja 87.

⁷⁸ Kivimäki 2013, 108.

eri ihmisille, miten he kestivät sen ja miten samanlaisia kokemuksia muistetaan niin monin eri tavoin.⁷⁹ Tutkin sota-ajan kirjeitä, eli sotaa kirjoittajien kokemana ja sen heissä herättämiä ajatuksia, toiveita ja pelkoja tulevasta. Tuleekin siis muistaa, että sodan kokemusten ollessa yksilöllisiä, ne ovat myös poikkeustilanteeseen reagoimista eivätkä välttämättä kerro mitään yksittäisen henkilön normaalista nykyisyyden kokemuksen ja tulevaisuuden odotuksen suhteesta. Oletan silti, että niin sotatapahtumat kuin perheiden sosiaalinen asema ja asuinpaikka kuitenkin vaikuttivat jollaintasolla sodan kokemukseen ja tulevaisuuden odotuksiin.

2.4 Jatkosota

Koska tulevaisuuden odotukset muodostuvat nykyisyyden kokemuksistamme ja myös osittain pe-riytyvien merkitysjärjestelmien kautta, on tärkeää tietää millainen suomalaisten nykyisyys oli ennen jatkosotaa ja koko sota-aikaa. Millaisessa yhteiskunnassa sodan kokeneet suomalaiset kasvoivat?

Jos 30-lukua pitäisi kuvailla yleisellä tasolla, ensimmäisenä mieleeni nousee talouslama 30-luvun alkupuolella. Talous alkoi taas 30-luvun puolivälistä elpyä ja noususuhdannetta kesti toisen maailmansodan alkuun saakka. Suurimpia puolueita olivat SDP ja Maalaisliitto ja äärivasemmistopuolueet olivat kokonaan kielletty. Toisaalta taas äärioikeistolainen puolue IKL (Isänmaallinen kansanliike) sai vuoden 1933 vaaleissa 14 kansanedustajaa. Koko 30-lukua kuvataan usein jyrkkien vastakohtien vuosikymmeniksi, jota se tavallaan olikin. Siihen mahtui talouslama ja nousukausi, äärioikeistolaisia järjestöjä ja toisaalta taas suomalaisten muuttoliike Neuvostoliittoon vasemmistolaisen ideologian perässä. Sen alkuvaiheessa korostui vielä sisällissodan erottelu punaisiin ja valkoisiin, mutta se päättyi talvisotaan joka yhdisti suomalaiset ennennäkemättömällä tavalla. 30-luvulla tehtiin yhteistyötä saksalaisten kanssa, mutta varsinaisesta saksalaismielisestä 30-luvusta ei voida puhua. Varsinkin vuosikymmenen loppupuolella pääpaino oli pohjoismaisella yhteistyöllä, vaikka myös Saksan kanssa yhteistyötä oli.

Tämä kaikki edellä mainittu ei kuitenkaan välttämättä vaikuttanut 30-luvulla eläneisiin ihmisiin ollenkaan. Jokaisesta vuosikymmenestä voidaan jälkeenpäin nostaa esiin historian kirjoihin jääneitä pääpointteja, mutta niillä ei ole mitään tekemistä sen ajan ihmisten kokemuksen kanssa. Tarkoitan tällä sitä, että jos nyt minun tulisi listata ranskalaisissa viivoilla 2010-luvun pääkohtiani,

⁷⁹ Kivimäki 2006, 69.

ne eivät olisi näin yleisellä tasolla. Jokaisen ihmisen elämään vaikuttaa eniten ne henkilökohtaiset haasteet, ilot ja surut, joita elämä tuo tuleksaan. Kirjeiden perusteella en voi tietää tarkasti tutkimiini henkilöiden kohtaamia koettelemuksia ja ilonhetkiä, jotka ovat eniten heidän kokemuksiinsa sitä kautta tulevaisuuden odotuksiaan muokanneet. Sen voin varmasti kuitenkin sanoa, että sota on muokannut jokaisen kokemuksia jollain tavalla.

Toisen maailmansodan alkamisesta kului vain kolme kuukautta kun Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen 30. marraskuuta 1939. Taustalla vaikutti Molotov-Ribbentrop-sopimus, jonka Neuvostoliitto oli solminut saman vuoden elokuussa Saksan kanssa. Kyseessä oli hyökkäämättömyyssopimus, jonka salaisessa pöytäkirjassa sovittiin etupiirijaosta, jonka mukaan Suomi ja Baltian maat kuuluivat Neuvostoliitolle. Hyökkäämättömyyssopimus oli alun alkaenkin kummankin osapuolen osalta vain ajanostoa ja omien aseimensa parantelua. Talvisota kesti 105 päivää ja päättyi 13.3.1940 katkeraan rauhaan ja suuriin aluemenetyksiin Suomen osalta.

Talvisodan aikana huomattiin Suomen olevan suhteellisen huonosti varautunut sotaan niin taloudellisesti kuin poliittisesti. Kansanhuoltotoimikunta perustettiin vuonna 1939 väestön ja armeijan ylläpitämiseksi. Talvisodan jälkeen ei haluttu toistaa samaa virhettä ja jäädä yksin sotiin Neuvostoliittoa vastaan, joten ulkopoliittista tukea ja puolustusyhteistyötä alettiin etsiä heti välirauhan alettua. Yhteistyö Saksan kanssa oli tutkija Markku Jokisipilän mukaan ainut vaihtoehto, koska Saksan hyökkäykset länteen (Norja, Tanska, Alankomaat, Belgia, Ranska) sulkiivat Suomen läntisen väylän. Ruotsi ei taas ollut mahdollisuus, koska sekä Saksa että Neuvostoliitto vastustivat sitä, eikä Ruotsi halunnutkaan mukaan sotaan.⁸⁰

Vaikka voidaan sanoa että Suomi pakon edessä valitsi Saksan kumppanikseen, niin yhtä lailla Saksa valitsi Suomen. Professori Henrik Meinanderin mukaan koko toisen maailmansodan Pohjois-Euroopan sotatoimissa ei ollut kyse niinkään alueista, vaan Saksalle Itämeren hallinnasta, Neuvostoliitolle Leningradin turvaamisesta ja molemmille Ruotsin malmikentistä. Meinander myös esittää, että Suomi oli Saksan tärkein liittolainen itärintamalla.⁸¹ Riippuvuussuhde oli kuitenkin molemmin puoleinen, koska Suomi sai Saksalta aseita ja ennen kaikkea viljaa, mikä takasi Suomen yhteiskunnan kantokyvyn sodan aikana. Vaikka tässä tutkimuksessa keskitytäänkin vain Suomeen, on hyvä muistaa että talvisota ja jatkosota olivat vain yksi osa toisen maailmansodan itärintamaa. Itärintaman pituudesta saa jonkinlaisen käsityksen kun piirtää Euroopan karttaan

⁸⁰ Jokisipilä 2005,11.

⁸¹ Meinander 2006, 181.

viivan Jäämereltä Välimerelle.

Varsinaisten sotatapahtumien kulku vaikutti oleellisesti siihen, miten tulevaisuuden odotukset kehittivät. Jatkosota käytiin Suomen ja Neuvostoliiton välillä 25.6.1941–19.9.1944, siis yli kolme vuotta kestänyt koettelemus koko Suomen kansalle. Kyseessä oli ennen muuta talvisodan revanssi, niin Neuvostoliiton kuin Suomenkin puolelta. Stalin oli kokenut talvisodassa nöyryyttävän tappion kun Suomen miehittäminen epäonnistui. Suomi taas koki rauhanehdot äärimmäisen epäreiluina ja sotien välistä aikaa kutsuttiinkin välirauhan ajaksi. Revanssihenkeä kuvaa hyvin ylipäällikkö sotamarsalkka C.G.E. Mannerheimin jatkosodan alussa antama päiväkäsky nro1, joka alkoi sanoilla: *Kunniakas talvisotamme päättyi katkeraan rauhaan. – Tehty välirauha oli vain välirauha, joka nyt on päättynyt.*⁸²

Välirauhan aika oli toisen maailmansodan käännteissä kaikkea muuta kuin rauhallinen. Idässä Neuvostoliitto nielaisi lähes kaikki rajanaapurinsa ja lännestä lähestyi Saksa, joka teki täsmälleen samaa omalla suunnallaan. Kesäkuussa 1941 Ruotsi oli ainut itsenäinen valtio Suomen lähettävillä, joten ahdinko oli käsin kosketeltava. Jatkosotaan lähdettiin voitokkain mielin, koska nyt Suomi sai apua Saksalta ja saksalaiset toteuttivat omaa suunnitelmaansa, operatio Barbarossaa, hyökkäämällä Suomen Lapin kautta Neuvostoliittoon. Suomen jatkosotaan lähteminen on muodostunut yhdeksi kiistellyimmistä Suomen historian kysymyksistä: oliko Suomi ajopuu vai koskivene? Tähän kysymykseen ei vielä ole saatu kaikkia osapuolia tyydyttävää vastausta, mutta tutkijat kallistuvat nykyään enemmän koskiveneen kannalle.⁸³ Joka tapauksessa suomalaiset lähtivät korkealla taisteluhengellä kesäsotaan ja odottivat siitä lyhyttä; kukaan ei osannut odottaa nopean etenemisen jälkeen sodan venyvän monivuotiseksi torjuntasodaksi, jonka aikana sotainto hukkui juoksuhautoihin.

Sodan alussa intoa, yhtenäistä linjaa ja revanssihenkeä suomalaisten parissa oli kutienkin yllin kyllin, mutta sodan varsinaiset päämäärät olivat epäselviä niin kansalaisille kuin valtion johdollekin. Suomelle oli armeijan Päämajassa laadittu kartta, johon oli hahmoteltu jatkosodalla saavutettavia sotilaallisia rajavaihtoehtoja, joita oli viisi erilaista. Vaatimattomin rajavaihtoehto oli vanhojen rajojen takaisin saaminen. Osa vaihtoehtoista taas heijasteli Itsenäisyyden liiton ja Akateemisen Karjala-Seuran Suur-Suomi näkemyksiä.⁸⁴ Nämä eriävät mielipiteet

⁸² Leskinen 2005, 11.

⁸³ www.tieteessatapahtuu.fi/033/meinander.pdf

⁸⁴ Nordberg 2003, 187.

rajavaihtoehdoista tulevat esiin myös tutkimistani kirjeistä. Toisen perheen isä Antti ei ole halukas ylittämään vanhaa rajaa, kun taas toisen perheen isä Henry on Suur-Suomen kannalla.

Suomalaiset ryhtyivät heinäkuun 1941 alussa suurhyökkäykseen ja vanhat rajat saavutettiin muutamassa kuukaudessa. Hyökkäysvaihe pysäytettiin joulukuussa 1941, jonka jälkeen alkoi pitkä asemasotavaihe. Jatkosotaa ei voi käsitellä ilman suurempaa kehystään, toista maailmansotaa, ja Saksan sotaonnen kääntyessä Suomikin joutui ahdinkoon, jolloin sodasta irrottautumisen tarve alkoi käydä ajankohtaiseksi. Saksa kärsi ison tappion Stalingradissa vuonna 1943, jonka jälkeen Suomi alkoi ottaa etäisyyttä Saksaan ja etsimään keinoa sodasta pois pääsulle. Rauhasta käytiin neuvotteluja koko loppuvuosi 1943 ja vielä kevät 1944, mutta Suomi ei voinut hyväksyä Neuvostoliiton esittämiä ehtoja. Kesällä 1944 Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen, jonka onnistuminen olisi todennäköisesti maksanut Suomen itsenäisyyden. Suomen presidentti Risto Ryti teki henkilökohtaisen liittolaissopimuksen Saksan kanssa kesällä 1944, jonka ansiosta Saksalta saatujen aseiden turvin suurhyökkäys jotenkuten torjuttiin. Torjuntavoittojen jälkeen Ryti erosi presidentin virasta ja seuraajaksi valittu Mannerheim solmi rauhan Neuvostoliiton kanssa 4.9.1944, jolloin aselepo alkoi. Itse rauhan sopimus allekirjoitettiin 19.9.1944 Moskovassa. Rauhan ehtoihin kuului saksalaisten ajaminen pois Suomen maaperältä, mistä syntyi Lapin sota.

4 ARKI, LAPSET JA PARISUHDE – SORMUSTEN TULEVAISUUDEN ODOTUKSET

Nelihenkinen perhe Sormunen asui sotavuosina Tohmajärven kunnassa Pohjois-Karjalassa, Kaukilassa, joka on karkeasti Joensuun ja Savonlinnan välissä, noin 10 kilometriä nykyisestä rajasta. Isä Antti oli syntynyt 25.7.1902 ja täytti jatkosodan syttyessä jo 39 vuotta. Talvisodan aikana hän palveli ainakin Haminassa, Kotkassa ja Suomenlahden saaristossa. Osa talvisodan aikaisista kirjeistä on osoitettu merivoimien reservin alikersantille, joka on ilmeisesti ollut Antin sotilasarvo ainakin jossain vaiheessa. Jatkosodan aikana Antin kirjeitä tuli ainakin Kuopiosta, Karhumäestä, Lehmosta, Temmeksestä ja Muhokselta. Viimeinen kirje on kirjattu 16.10.1944: *35 kilometriä Kemistä, Kemijoen vartta Rovaniemelle päin.*⁸⁵ Jatkosodan aikana Antti näyttäisi pysyvän Kuopion seudulla aina vuoden 1944 heinäkuuhun, jolloin hän kirjeiden lähetyspaikkojen mukaan siirtyy kahden kuukauden ajanjaksolla aina miltei Kemiin asti. Kirjeistä on pääteltävissä että Antti osallistui myös Lapin sotaan. Perustan tämän päätelmän sille, että Antti joukkoineen siirrettiin nopealla vauhdilla pohjoiseen ja viimeisessä kirjeessä Antti mainitsee, ettei pääse kotiin vielä, mikä on Siilasvuon vika.⁸⁶

Antti kuitenkin selvisi sodasta hengissä, koska hän on itse lähettänyt kirjekokoelman arkistoon 70-luvulla. Tällöin Antti on asunut Kuuselan Littilässä, vain noin 50 kilometrin päässä sodan aikaisesta kodistaan. Tämän tiedon valossa pitää kokoelmaan suhtautua sillä oletuksella, että jonkinlainen itsesensuuri on saattanut olla mahdollista. Esimerkiksi vuodelta 1943 kokoelmassa ei ole kirjattu yhtään kirjettä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö kirjeenvaihto olisi tuona vuonna jatkunut, mutta kirjeenvaihdossa on ainakin havaittavissa selkeä tauko. Antti on voinut päästä pidemmälle lomalle, jolloin kirjeitä ei luonnollisesti ole lähetetty, tai lähettäjä ei ole halunnut kirjeitä mukaan kokoelmaan. Toisaalta kirjesensuuri oli myös voimakkainta 1943–1944 välisenä aikana⁸⁷.

Hilja Sormunen oli lapsineen ilmeisesti talvisodan aikaan evakossa, mutta tästä en kirjeiden lähetysajankohtien ja -paikkojen puuttuessa voi olla aivan varma. Hilja lapsineen kuitenkin eva-

⁸⁵ Kirje SAK/53/121 Antilta Hiljalle 16.10.1944.

⁸⁶ Kenraaliluutnantti Hjalmar Siilasvuo toimi 22.9.1944 alkaen Pohjois-Suomen III Armeijakunnan Esikunnan komentajana. Hänen tehtävänään oli poistaa Pohjois-Suomessa oleskelevat saksalaisjoukot. Elfvengren 2005, 1131.

⁸⁷ Kirves 2008, 23.

kuoitiin jatkosodan aikana 10.7.1941 Polvijärvelle, Joensuun yläpuolelle. Hän pääsi palaamaan kotiinsa jo saman vuoden elokuun alussa. Kummatkin lapset olivat jatkosodan aikaan nuoria ja heistä Vienokaija (jota kutsuttiin lähinnä Kaijaksi) on nuorempi. Päättelen tämän siitä, että Antti ja Hilja keskustelevat usein siitä miten Kaija on oppinut kävelemään. Esasta ei myöskään ollut käytännönapua Hiljalle kotitöissä, joten hänkin on varmasti ollut sotavuosina suhteellisen nuori.

Antti ja Hilja olivat siis maanviljelijöitä, ja heidän kirjeistään huomaa, ettei kumpikaan ole tottunut kirjoittamaan. Varsinkin Hiljan ensimmäiset kirjeet ovat hyvin alkeellisia ja kaoottisia; hän kirjoittaa hyvin yksinkertaisia virkkeitä ja aihe saattaa vaihdella irrallisista virkkeistä toiseen. Kummallakin esiintyy kirjoitusvirheitä ja pilkkujen käyttö on miltei olematonta. Tässä tutkimuksessa käyttämäni lainaukset ovat muuten aivan suoraan kirjeistä, mutta olen lisännyt muutamia pilkkuja, pisteitä ja isoja kirjaimia luettavuuden helpottamiseksi. Ilari Taskinen on tuonut esiin, että varsinkin vanhempien miesten (jollaiseksi Antti voidaan melkein 40-vuotiaana laskea) kirjoitustaito oli heikkoa, koska heidän koulunkännistään oli niin kauan aikaa ja ennen so-
taa ei ollut juuri ollut tarvetta kirjoittaa. Tästä syystä Taskinen katsookin, että läheskään kaikilla kirjoittajilla ei ollut kirjallisia taitoja pukea kokemuksiinsa sanoiksi, jolloin kirjeet saattoivat jäädä pintapuolisiksi tai latteiksi.⁸⁸ Hiljan ja Antin kirjoitustaito kuitenkin paranee vuosien saatossa ahkeran harjoittamisen myötä. Muutamaa pidempää ”hiljaista kautta”⁸⁹ lukuun ottamatta kirjeitä kirjoitettiin puolin ja toisin useita kappaleita viikossa. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut, että kirjeet olisivat tulleet aina perille. Antin sijainti luonnollisesti vaihtui useita kertoja sodan aikana, mikä tarkoitti osoitteenkin muuttumista. Kirjeet eivät välillä löytäneet perillä moneen viikkoon, mikä oli raastavaa kummallekin osapuolelle.

Puutteellisista kirjoitustaidoista huolimatta kirjeistä nousee selvästi esille tulevaisuuteen liittyviä aiheita, jotka toistuvat vuosien mittaan. Miltei joka kirjeessä keskustellaan näiden toistuvien teemojen lisäksi myös lomille pääsystä ja terveydentilasta, mutta nämä aiheet käsitellään aina muutamalla lauseella, joten en keskity näiden analysointiin sen enempää. Teemoilla tarkoitan nimenomaan tulevaisuuteen ja tulevaisuuden odotuksiin liittyviä aiheita, jotka nousevat esiin kirjeissä monta kertaa vuosien mittaan ja joita pohditaan molemmin puolin.

⁸⁸ Taskinen 2015, 35.

⁸⁹ Hiljaisella kaudella tarkoitan kausia, jolloin kirjeenvaihtoa ei ole käyty. On mahdollista että Antti on ollut näinä aikoina esimerkiksi lomalla.

4.1 Arjessa pärjääminen

Yksi isompi kirjeissä esiin nouseva teema on arkielämässä selviäminen, joka liittyy tulevaisuuteen olennaisesti: saadaanko sato korjattua, mitä maatalouseläimiä kannattaa säästää, mitä tavaroita kannattaa myydä, mitä hyödykkeitä tulee hamstrata ja niin edelleen. Tämä on ollut olennaista siltäkin kannalta, että Sormusten koti sijaitsee niin lähellä rajaa, mikä teki tilanteesta vielä epävarmemman. He saivat myös elantonsa pelloistaan, joten toimeentulon ja elämässä selviämisen vuoksi tietyt työt olivat elintärkeitä hoitaa. Tulevaisuuden odotusten kannalta nämä huolet sijoittuvat ajallisesti lähitulevaisuuteen, koska kyse oli konkreettisista asioista, joita tehtiin esimerkiksi päivän, viikon tai kuukauden päästä. Kuten aikaisemmin on tullut ilmi, arkisista asioista kirjoitettiin osittain sen takia, että saataisiin muuta ajateltavaa ja osittain sen takia, että ei haluttu puhua ikävistä ja vaikeista asioista. Hiljan ja Antin laajasta kirjeenvaihdosta löytyy paljon juuri tällaista tekstiä:

Luulen että et ole lukenut väestönsuojeluohjeita lehtistä. Jos sattuu lentokoneita kulkemaan siitä ohi, niin ei saa olla ulkona. Se saattaa olla vaarallista. Teroita Esalle mieleen ettei ole pihamaalla sinä aikana, etempänä pellolla ollessa mäenlaskussa mentävä puun tai pensaan suojaan. Olisi näissä asioissa paljonkin ohjeita annettavana, mutta lue tarkkaan lehdet ja toimi niiden ohjeiden mukaan. Siellä ei kai evakuointia tule, mutta jos niinkin hullusti joskus sattuu, ilmoita uusi osoitteesi heti tänne. Jos viljan pakkoluovutuksia tulee, niin anna herneitä joku säkki, viljaahan meillä ei ole. Oletko kuunnellut radiota? Sieltähän saat tilanteen kehityksestä aina tuoreimmat tiedot sekä ajankohtaiset ohjeet kussakin esiin tulevassa asiassa. Älä hermostu, ota kylmäverisesti vastaan kaikki. Olkoon kohtalomme mikä hyvänsä. Kyllä tässä vielä hyvin selvittäään. Mitään huhuja älä usko, ne saattavat olla mitään todellisuutta vailla.⁹⁰

Kirje, josta tämä lainaus on peräisin, on lähetetty todennäköisesti jatkosodan alkuaikoina. Antin mieli on itsevarma ja kirje ei ole synkkä tai apea, vaan pikemminkin ohjeistava ja jämäkkä. Antti on huolissaan perheensä selviämisestä sota-aikana ja käskee heidän seurata yleisiä ohjeita ja ottaa ne vakavasti. Erityisen huolissaan Antti tuntuu olevan pihalla leikkivän poikansa, Esan turvallisuudesta. Samalla Antti kuitenkin yrittää rauhoittaa vaimoaan ja kehottaa tätä olemaan rauhallinen ja ottamaan kaiken eteen tulevan vastaan sellaisena kun se on. Vaikka kirje on kannustava sävyllään, siitä paistaa silti läpi Antin huoli perheensä turvallisuudesta ja pärjäämisestä. Samassa kirjeessä ohjeita annetaan myös iloisen mielen säilyttämiseen, vetoisten

⁹⁰ Kirje SAK/53/7 Antilta Hiljalle, ”pyhänä jossain”.

paikkojen tilkitsemiseen talosta ja uunin päällyksen korjaukseen.

Arkisten, melkein käskyltä kuulostavien ohjeiden seassa on puolihuolimattomasti lohdutuksen sanoja. Tämä kaava toistuu läpi koko monivuotisen kirjeenvaihdon, varsinkin Antin puolelta. Toisaalta ohjeissa on myös taloudelliseen pärjäämiseen liittyviä neuvoja ja ohjeita kuinka tehdä työt, jotka aikaisemmin Antti hoiti itse. Näkisin tämänkaltaisille ohjeille kaksi syytä: toinen on konkreettisesti se, että asiat tulevat hoidettua ja toinen mahdollisesti se, että jos Antti sattuisi kaatumaan sodassa, Hiljalla olisi mahdollisimman paljon tietotaitoa pärjätä yksin. Antin tulevaisuuden odotukset perustuvat hänen kokemaansa nykyisyyteen, mitä Antti parhaillaan eli rintamalla. Hän on mitä todennäköisimmin nähnyt taisteluita ja kuolemaa läheltä, joten hänen tulevaisuuden odotuksensa muodostuivat senhetkisen nykyisyyden mukaisiksi. Tästä syystä Hiljan oli hyvä tietää mahdollisimman paljon maatilán töiden hoidosta. Toisaalta taas nämä arkielämään liittyvät usein tarkatkin ohjeet olivat myös Antin ainut keino osallistua jollain tavalla maatilán töihin.

Ohjeita arkisten asioiden hoitoon tulee jonkin verran enemmän jatkosodan alkuvaiheessa, milloin Hilja joutuu mahdollisesti ensimmäistä kertaa selviytymään ilman Anttia monista maatilán töistä. Kokonaan yksin Hilja ei kuitenkaan töitä joudu tekemään, kirjeistä käy ilmi että maatilalla on palkollisia apulaisia, mutta heidän työsuhteensa pysyvyydestä en voi kirjeiden perusteella sanoa mitään varmaa.

Jatkosodan alussa sotamieliala on ollut nopean etenemisen ja revanssihengen kannalta korkea:

Täällä eletään ilossa ja riemussa, miehiä ei surut paina vaikka onkin joskus jännittävää seurata vihollisen liikkeitä pitkin kiväärin piippua. Ratiota kuunnellaan, ramofoonia soitetaan, laulellaan, lasketaan vitsejä. Iloista ja rauhallista joukkoa kaikki. Iloisuus ja reippaus on tarttuvaa. Laulele sinäkin kuten ennen, se reipastaa mieltä ja haihuttaa ikäviä ajatuksia.⁹¹

Tämä kirje on koko kirjekokoelman sodanmyötäisin kirje Antilta. Antti ei koko kirjeenvaihdon aikana tuo esiin mitään ideologista, suurempaa syytä sotimiselleen, vaan pikemminkin tuo kirjeistä esiin että sotimassa ollaan valtion pakottamana ja olisi mieluummin kotona. *Näyttää siltä että venäläinen rintama ainakin näillämain suorastaan luhistuu. Jalkamiehet ei ennätä marssia perässä, se niin nopeaan perääntyy. Ehken se vanhan rajan takana asettuu vastukseen.⁹²* Antti ei suu-

⁹¹ Kirje SAK/53/7 Antilta Hiljalle Pyhänä jossain.

⁹² Kirje SAK/53/54 Antilta Hiljalle 25.8.1941.

remmin iloitse venäläisten nopeasta perääntymisestä ja sodan vielä tässä vaiheessa helponloisesta kulusta. Toteamus on jopa neutraali. Antin olettaa vanhan rajan takana kohdattavan vahvempaa Neuvostoliiton vastarintaa, aivan kuin Neuvostoliitto peruuttaisi pois Suomen alueelta osittain tarkoituksella. Antin kohdalla voidaan puhua sotaväsymyksestä. Kirjeistä on selkeästi havaittavissa Antin mielialan muutos sodan pitkittyessä ja sodan tavoitteiden ja oikeutuksen vanhan rajan ylittämiseen hämärtyessä.

4.2 Lasten tulevaisuus

*Lasten tulevaisuuden ja nykyisyyden puolesta olen paljon nyt kärsinyt ja monta kyyneltä vuottanut. Ovat aina mielessä. Aina mielessä. Mielessä.*⁹³ Tästä lainauksesta nousee esiin kirjeiden toinen kantava teema, huoli lasten tulevaisuudesta. Ylipäänsä kaikki syvempi tulevaisuuteen liittyvä pohdinta liittyy miltei aina jollain tapaa lapsiin, heidän onneensa ja selviämiseensä. Antti antaa Hiljalle toistuvasti neuvoja liittyen lasten pukemiseen ja terveyden vaalimiseen, koulurepun ompeluttamiseen ja kenkien korjaamiseen:

*Hoija lapsija minkä voit, maksoi mitä maksoi. Jos sattuu suurempi sairaustapaus niin lääkäriin, siinä ei saa säästää. Lapset terveinä ennen kaikkea. Heidän tähdenhän me uurastamme. Heidänkin isänmaan onnen nimessä olen täällä, ettei vieras pääsisi vapaan Suomen elämää häiritsemään.*⁹⁴

Sotaa on varmasti ollut helpompi ymmärtää ja kestää ajattelemalla sen olevan lasten turvallisuuden ja tulevaisuuden hyväksi. Antin ja Hiljan kummankin kirjeiden epätoivoisuusaste vaihtelee mielialan mukaan, joistain kirjeistä pystyy heti ensi lukemalta sanomaan, että ne on kirjoitettu järkyttyneessä tai kiihtyneessä mielentilassa. Hilja ei niinkään murehdi lasten kohtaloa samalla lailla kuin Antti, mutta hän onkin heidän kanssaan koko ajan, eikä näe sotaa niin läheltä kuin Antti. Hiljan kokemukset nykyisyydestä eivät tuota sellaisia tulevaisuuden odotuksia, joissa hän näkisi lastensa terveyttä tai henkeä uhattavan. Sen sijaan Hiljankin korviin varmasti kantautuu tasaisesti uutisia kaatuneista tutuista, joten hän olettaa Antin kaatumisen olevan tulevaisuudessa mahdollista. Hiljan lisäksi Antti haluaa myös pitää yhteyttä lapsiin:

Sain tänään kirjeesi, jossa oli kaksi arkkia ja Vienolta ja Esalta erikseen kijoitetut kirjeet. Kyllä ne oli hyvät lukea, kun saa omilta lapsiltaan kirjeitä.

⁹³ Kirje SAK/53/31 Antilta Hiljalle, Kotkassa.

⁹⁴ Kirje SAK/53/14 Antilta Hiljalle, Kuopio 14.1.1941.

Kumpu voisin olla heidän tukenaan, lievittämässä heidän lapsuudenpäiviensä vaivoja. Lapsien ilo ja huoleton nuoruus, ne soisin mielelläni lapsilleni ja sen eteen toimin minkä voin. Täälläkin oloni on tuota samaa huolehtimista, jotta heille olisi rauhallinen tulevaisuus. Uurastakaamme heidän eteensä, onhan joskus lohdullista elämää jossa me ollaan sivustakatsojina ja lapset tekevät työt. Unelmoikaamme niistä. Saammehan olla niin onnellisia, toivokaamme parasta.⁹⁵

Antti suhtautuu sotimiseen niin, että se nimenomaan turvaa lasten tulevaisuuden. Yhdestäkään kirjeestä ei käy ilmi, että kumpikaan pelkäisi sodan kääntyvän Neuvostoliiton voittoon ja miehitykseen, tai siitä ei ainakaan kirjeissä kirjoiteta. Lähimmäs tuon pelon olemassaoloa päästään Antin toiveessa suoda lapsille huoleton nuoruus. On mielenkiintoista huomata, että Antti ei tunnu olevan katkera varsinaisesta sotimisesta paitsi ihan loppuvuosina, jouduttuaan jatkosodan päätyttyä vielä Lapin sotaan. Antti ja Hilja eivät kumpikaan oikeuta sotaa omalla onnellaan, vaan nimenomaan lasten onni on pääasia. Ideologisia syitä kumpikaan ei tuo esiin kirjeissään. Myös oman hengen säilyminen liittyy oleellisesti lasten tulevaisuuteen. Antti kirjoittaa kirjeitä jonkin verran myös lapsilleen, lähinnä vanhemmalleen Esalle:

Isä on vahissa ettei vihollinen pääse häiritsemään toimianne. Sinustahan tulee Vepsälän perintötilan omistaja ja siihen on valmistauduttava huolella. Kansakoulun jälkeen maamieskoulu, sitten omakohtaista opiskelua. Ei saa kylmettää itseään. Tarvitset voimaa ilon tiellä. Isä ei tiedä pääsenkö rakas poikani sinua neuvomaan ja ohjaamaan elämäsi tiellä koskaan. Elämme elämän ristikkoaallokossa, jossa saattaa kuka hyvänsä sortua. Isäkin.⁹⁶

Kirjeessään pojalleen Antti valottaa ehkä yhtä suurempaa kehystä henkilökohtaiselle sodassa ololleen. Vaikka Antti ja Hilja eivät tunnu kumpikaan kovin kiinnostuneilta politiikasta, eivätkä käsittele aihetta kirjeissä ollenkaan, on Antilla silti olemassa tietyt arvot, jotka vaikuttavat hänen sotimiseensa. Antti oikeuttaa ja selittää sotimistaan sillä, että jonain päivänä hänen poikansa saa jatkaa suvun maatilaa viljelemistä. Antti myös kirjeessään Hiljalle perustelee heidän kummankin panosta lasten hyvinvoinnin eteen seuraavasti: *Ja jos he nyt saavat hoivaa, niin varmaan he hoitavat meitä kunnioittaen vielä miehenä ja naisena olleessaankin, toivokaamme parasta, ehken toiveistamme ainakin osa toteutuu. Kirjoita sinäkin näistä asioista joskus tänne, ovat mielenkiintoisia keskustelun aiheita.⁹⁷* Antti myös haluaisi keskustella tulevaisuudesta ja sodassa olonsa syystä, mutta ymmärrettävästi Hiljan on vaikeampaa nähdä lapsista huolenpitoa mitenkään sotaa

⁹⁵ Kirja SAK/53/22 Antilta Hiljalle Rintamalla.

⁹⁶ Kirje SAK/53/16 Antilta Esalle.

⁹⁷ Kirje SAK/53/24 Antilta Hiljalle.

arvottavana asiana, koska Hilja on lasten kanssa arkisesti tekemisissä joka päivä. Antti taas selkeästi näkee lapsissa koko tulevaisuuden – omansa, Hiljan, ja koko heidän sukunsa - ja sotii sen vuoksi.

Hilja tuo usein kirjeissään esiin omaa ikäväänsä ja lasten kovan kyselyä isän perään. Antti pyrkii kirjeessään selittämään pojalleen, miksi hän joutuu olemaan yhteisestä kodista pois. Kirjeessä on myös suoria ohjeita lapsille tulevaisuutta varten, mikäli Antti sattuisi kaatumaan sodassa. Ohjeistuksessaan Antti olettaa, että Vepsälän kotitila on edelleen Suomen puolella, vaikka rajan lähellä ollaankin. Samalla hän olettaa, että tilalta ei joudu lähtemään evakkoon, vaan se säilyy suvussa. Antti myös kertoo monessa eri kirjeessä katselevansa usein lastensa valokuvia rintamalla, välillä saaden niistä voimia jatkaa, välillä herkistyen. Näistä Antin oletuksista voi päätellä, että sen hetkisen nykyisyyden kokemuksista huolimatta tai juuri niistä johtuen Antin tulevaisuuden odotukset eivät ole täysin synkkiä. Antti on kokemustensa perusteella hyväksynyt sen faktan, että hän itse saattaa tulevaisuudessa sodassa kaatua. Kuitenkaan Suomen itsenäisyys tai rajan siirtyminen eivät vastaa Antin tulevaisuuden odotuksia.

4.3 Parisuhteen tulevaisuus

Kolmas selkeästi esiin nouseva teema kirjeissä on Antin ja Hiljan parisuhde: miten sen käy jos toinen kuolee, tai jos ei kuolekaan. He pelkäsivät, etteivät tulevaisuudessa näe enää toisiaan. Toisaalta he odottivat sodankaltaisen kokemuksen parantavan heidän suhdettaan. Monta kertaa kumpikin tuo esiin sen, kuinka he arvostavat toisiaan vasta nyt, kun yhteinen tulevaisuus on vaarassa. Hilja pelkää lasten tulevaisuuden lisäksi omaa tulevaisuuttaan, jos Antti kaatuisi sodassa. Hiljan useassa kirjeessä toistuu pelko Antin kaatumisesta. Tällöin omien sanojensa mukaan Hiljakaan ei pärjäisi: *Minulla on ollut hyvin kova ikävä sinuu. Ja samati lapsilla, aina vaan isää kaipaavat, jospa häntä päästäs jollanii yksiin, millon se tulis. Sillä myö ollaan kurjat jos ei isä ole enää takasi tulemassa, mie kuolen ensinäkin siihen harmiin kokonaan, senhän nyt jo arvaat miten vähän muustakin jo säikähän.*⁹⁸ Hilja siis ei usko pärjäävänsä ilman Anttia ollenkaan, vaan kuolevansa ikävään. Tämä toistuu monessa Hiljan kirjeessä, joista osa on kirjoitettu miltei hysterisessä mielentilassa. Hiljan tulevaisuuden odotukset tuntuvat riippuvan täysin Antin tulevaisuudesta ja Antti taas sotii perheensä ja lapsiensä takia.

⁹⁸ Kirje SAK/53/59 Hiljalta Antille.

Tällä tavalla kummankin tulevaisuuden odotukset ovat yhteydessä toisiinsa, vaikka nykyisyyden kokemukset vaihtelevatkin.

Pariskunta pystyy myös riitelemään kirjeiden kautta. Varsinkin Antti ärsyyntyy, kun kirjeitä ei kuulu ajallaan perille. Tämä ei kuitenkaan johdu siitä, etteikö Hilja niitä olisi lähettänyt, mutta jostain syystä Antti ottaa kirjeiden viipymisen aina henkilökohtaisena loukkauksena ja epäilee, onko Hilja unohtanut hänet kokonaan. Antti esimerkiksi lähettää hyvin loukkaantuneen kirjeen 39-vuotissyntymäpäivään, koska ei ole saanut onnitteluja tai lahjaa. Hilja tällaisen on kuitenkin lähettänyt, mutta se ei vain ehtinyt ajoissa perille. Vanhoja kaunoja nostetaan välillä myös esille: *Siellä ainaisessa kotielämässä ette tiedä, mitä ihmiselle kodi merkitsee. Tuntiessasi kunnolla kodin arvon et rähjäisi niin usein, antaisit rauhalliselle elämälle sille kuuluvan arvon. Jos palaan, niin toivon että Sinäkin jotain oppisit.*⁹⁹

Antin katkerat kirjeet ovat kuitenkin ymmärrettäviä. Antti saattaa kokea epäreiluksi sen, että hän joutuu eroon perheestään ja rintamalle maalitauluksi, samalla kun muu perhe saa jäädä kotiin. Rintamalla olo on varmasti myös henkisesti paljon raskaampaa kuin kotona olo, joten Antti purkaa pahaa oloaan luonnollisesti läheisimpään henkilöön, eli vaimoonsa. Myös Sonja Hagelstam ja Ilari Taskinen ovat todenneet, että sotilaiden ahdistuksen kasvaessa liian suureksi, he eivät enää pystyneet ottamaan huomioon kirjeen vastaanottajan tunteita: *pitkään jatkuneen sodan aikana kirjoittajilla ei aina ollut voimia elää vallalla olevien normatiivisten odotusten ja ihanteiden mukaisesti.* Näin ollen kirjeestä tuli kanava, jonka avulla tunteita oli mahdollista purkaa.¹⁰⁰

Riitely myös jollaintapaa ylläpitää parisuhdetta. Normaali elämässäkin riitely tuo paria lähemmäs toisiaan kuin etäinen kuulumisten vaihtaminen. Hilja ei juuri lähde mukaan riiteltyyn, vaan se on enemmänkin yksipuolista. Antti ei kuitenkaan pelkästään kiukuttele vaimolleen, vaan arvostaa Hiljaa ja tämän kirjeitä, paketteja ja huolenpitoa sodan ansiosta vieläkin enemmän:

Kiitos että muistatte minua ja huomaatte että olin minäkin jonkinlainen holhooja teille. Nyt kun millon sota loppuu, tulemme entistä enemmän ymmärtämään toinen toistanne ja olemme oleviin oloihin tyytyväisiä. Ei meitä erota toisistamme köyhyyskään, vaan se liittyy enemmän yhteen. Olkaa onnellisia kotin lämmössä, tulen vielä sinne, ehken siellä on paikka

⁹⁹ Kirje SAK 53/12 Antilta Hiljalle.

¹⁰⁰ Hagelstam & Taskinen 2015, 55.

lämpöinen minullekin varattu.

Antin mielialat siis vaihtelevat suuresti ärtymyksestä kiitollisuuteen, kun taas Hiljan mielialojen kirjo vaihtelee enemmänkin epätoivon ja rationaalisen asioiden hoitamisen välillä. Yleisesti kumpikin olettaa että Antin kotiin pääsy ratkaisisi kaikki ongelmat. Sodan lopputuloksesta ei puhuta juuri ollenkaan, mikä oli yllättävää. Ainut asia mikä Anttia ja Hiljaa tuntuu kiinnostavan, on Antin kotiin pääsy - jos ei vielä pysyvästi - niin edes lomalle. Tämä osoittaa sen, että muuttuvassa ja stressaavassa tilanteessa tulevaisuuden odotukset keskittyvät lähinnä lähitulevaisuuteen, koska nykyisyyden kokemus alati muuttuessaan ei pysty vastaamaan pidempiaikaisiin tulevaisuuden odotuksiin. Mahdollisesti myös tästä syystä tulevaisuuden odotukset ovat suhteellisen abstrakteja konkreettisten tulevaisuuden odotusten sijaan; esimerkkeinä yhteen pääsy ja hengissä pysyminen. Parisuhde ja perhe tuntuvat kirjeiden kautta yhdistävän Antin ja Hiljan tulevaisuuden odotukset yhtenäisiksi, sillä erolla että Hilja pelkää Antin kaatumista ja Antti on jollain tasolla hyväksynyt sen mahdolliseksi hinnaksi perheensä tulevaisuuden takaamisen puolesta.

4.4 Kuinka Sormusille sitten kävi?

Mitä Antille ja Hiljalle sitten lopulta kävi? Kuten aikaisemmin on käynyt ilmi, Antti selvisi sodasta hengissä ja heidän kotinsa säilyi Suomen nykyisten rajojen sisäpuolella. Perhe asui hyvin lähellä sodan aikaista kotiaan vielä 70-luvulla, jolloin Antti lähetti kirjeet. Voin vain olettaa Antin ja Hiljan olleen yhdessä tuolloin, tästä minulla ei kuitenkaan ole mitään varmaa tietoa.

Mitä pitempään sota kesti, sitä vähemmän tulevaisuudesta puhuttiin Antin ja Hiljan kirjeissä. Sotaan varmasti jollain tapaa turruttiin ja siitä tuli arkipäivää. Jatkosodan loputtua Antti ei päässyt kotiin, vaan joutui vielä Lapin sotaan. Antin tuntoja sodasta kuvaa hyvin seuraava lainaus: *Minä olen nyt harvemmin kirjoittanut, kun kaivelee tämä täällä olo, ei pääse pois [...] Täällä ei vanhojakaan päästetä, minun mieleni on niin myrtynyt etten oikeen osaa kirjoittaakaa.*¹⁰²

Hilja taas reagoi tuttuun tapaansa Antin kotiintulon pitkittymiseen:

Ei se ole oikein jos ei lasketa ijän perusteella pois siviiliin. Oisihaan sinne viii nuoria miehiä sijaan. Siellähän tapellaan, kun lehessäkin on, kun ei vaan sattusi siulle siellä vaaraa. Minuu harmittaa kovasti se, toivon korkeimman varjelusta siulle rakkaani, jotta pääsisit terveenä tulemaan kotiin ja heti, kuvetta lämmittämään. Yksinäni on kylmää, on niin ikävä

¹⁰¹ Kirje SAK/53/23 Antilta Hiljalle.

¹⁰² Kirje SAK/53/194 Antilta Hiljalle.

*ilman siuta nukkua, onhaan se Kaija ollut vieressä, vaan ei se ole siun vier-
103
ti.*

Antin viimeiseksi kirjeeksi (joka siis kokoelmaan on päätynyt) on kirjattu 16.10.1944 lähetetty kirje:

Tänään meidän taas olisi pitänyt päästä, mutta ei päästä, on edessä 18km marssi Koivun lossille saakka. On kuulema taas Siilasvuo anonut lykkäystä poispääsylvemme. Siis sitä kenraalia saatte kiittää tai kirotta että emme ole luonanne, luullaksemme emme pääse ennen kuin sotatoimet pohjoisessa on loppuneet ja siihen menee aikaa. Tokko jouluksikaan olemme kotona. Elkkää vuottako ennen kotiin, kyllä meitä suututtaa kovasti. Et usko kuinka mieli on apea, kyynel tahtoo väkisinkin tulla silmään ajattellessa toisten vapautta.¹⁰⁴

Antin apea mieli sodan pitkittymisen takia on ymmärrettävää. Vaikka sota oli jo hävitty ja rauha solmittu, silti Neuvostoliitto painosti jatkamaan sotatoimia saksalaisten poisajamiseksi Suomesta. Sodan jälkeisestä tunnelmasta kertoo jotain se, että Suomi nähtiin ”kuolevan varjon maana” useissa aikalaisteoksissa. Ville Kivimäki toteaa päättyneen sodan laajuuden ja tuhoisuuden aiheuttaneen väkisinkin pitkäaikaisia psyykkisiä vaikutuksia.¹⁰⁵ Sodan jälkeistä ankeaa tunnelmaa lisäsi tappion kokemus. Häviötä peilattiin alkuperäisiin tavoitteisiin, jotka eivät olleet missään määrin toteutuneet. Päinvastoin raja oli siirtynyt entisestään lännemmäs. Lisäksi jatkosodan päättymisen aikaan tulevaisuus näytti todella epävarmalta, koska tiedettiin että Neuvostoliitto voisi tehdä Suomelle käytännössä ihan mitä vaan. Yleistä mielialaa madalsi pelon lisäksi menetetyt ihmishenget. Monivuotinen sota oli vaatinut kymmeniätuhansia ihmishenkiä, tulokseen verrattuna turhaan. Koska tuolloin rauhaa ja itsenäisyyttä ei voitu tietää pysyviksi, pessimistinen ja epävarma mieliala on ymmärrettävä. Epävarmuus tulevasta on edelleen yhteiskuntamme yksi suurimpia stressitekijöitä, esimerkiksi epävarmuus toimeentulon ja työtilanteen suhteen. On siis täysin ymmärrettävää, että mieli oli maassa jatkosodan jälkeen. Epävarmuus kohdistui omaan, perheen ja koko kansakunnan tulevaisuuteen.

Jatkosodan loppuvuosiin yhdistetään usein myös sotaväsymys. Mieliala ei olisi voinut enempää poiketa jatkosodan alusta, jolloin sotaan lähdettiin mm. ideologioiden varjolla. Suurin osa miehistä oli viettänyt parhaat nuoruusvuotensa rintamalla ja siedettävä rauha ja itsenäisyyden säilyminen olivat korvanneet Suur-Suomi ajattelun, Saksan syyt ja oikeastaan kaikki muutkin sodan

¹⁰³ Kirje SAK/53/191 Hiljalta Antille.

¹⁰⁴ Kirje SAK/53/196 Antilta Hiljalle.

¹⁰⁵ Kivimäki 2013, 372.

alussa olleet tavoitteet. Myös kotiinpaluun olosuhteet olivat usein erilaiset kuin odotettiin. Sodasta saapui kotiin henkisesti lopussa olevia, katkeria ja vihaisia sodan hävinneitä miehiä.¹⁰⁶ Koska sota-ajan kirjeenvaihtoa ei käyty luonnollisestikaan enää sodan päätyttyä, voimme vain arvailla millaisia tulevaisuuden odotukset olivat miehien saavuttua rintamalta kotiin.

Oletuksena voidaan kuitenkin sanoa, että tulevaisuuden odotukset saattoivat sodan loputtua jopa nurinkurisesti olla ankeampia kuin itse sota-aikana. Kuten aikaisemminkin olen tuonut ilmi, tuon ajan ihmiset eivät sodan loputtua tietäneet voittaneensa rauhaa, vaan ainoastaan hävinneensä sodan. Neuvostoliiton Baltian maiden kohtelu antoi todennäköisen esimerkin miten myös Suomelle voisi käydä. Sodan loputtua rikollisuus, alkoholin käyttö ja avioerot lisääntyivät.¹⁰⁷ Sodasta toipuminen ja rauhan iskostuminen suomalaisten mieleen vei aikaa.

¹⁰⁶ Kivimäki 2013, 369.

¹⁰⁷ Kivimäki 2013, 369.

5 SODAN VOITTO, PERHEENLISÄYS JA PARISUHDE – SORIOLOIDEN TULEVAISUUDEN ODOTUKSET

Soriolan perheeseen kuului Henry, vaimo Irma ja heidän kolme lastaan. Talvisodassa Henry oli toiminut joukko-osaston komentajana, mutta jatkosodassa hänen tehtävänsä oli erilainen. Henry toimi sotapoliisikomentajana ja työskenteli divisioonan esikunnassa. Hänen työnsä oli suurimmaksi osaksi paperityötä ja itse taisteluihin hän ei ottanut osaa.¹⁰⁸ Sotilasarvoltaan Henry oli luutnantti, mutta ylennettiin jatkosodan aikana kapteeniksi. Varsinaista sijaintiaan Henry ei kirjeissään kerro muuta kuin että se sijaitsee Itä-Karjalassa rajan toisella puolen. Vaikka sota kohteli Henryä jossain määrin hellin ottein, täysin turvallista ei hänenkään palvelusaikansa ollut. Aina välillä Henry kirjoitti Irmalle pommitusten kuuluvan läheltä ja raportoi lähellä tavatuista Neuvostoliiton sotilaista. Henry kotiutettiin elokuussa 1943, johon kirjeenvaihtokin loppuu.

Perhe asui Sotkamossa ja heillä oli kesäpaikka Oulun lähellä. Jatkosodan alkuvaiheessa Irma asui jonkin aikaa turvallisuussyistä tyttöjen kanssa kesäpaikassa, ilmeisesti Henryn toiveesta. Irman ja Henryn lapset Eira ja Arja olivat jatkosodan syttyessä noin neljä- j hieman alle kaksivuotiaat. Kolmas lapsi syntyi jatkosodan aikana vuonna 1943 ja raskaus oli yllätys pariskunnalle. Iältään Henry oli jatkosodan syttyessä 35-vuotias ja Irma 29.

Samalla lailla kuin Sormusten perheen kirjeenvaihdossa, Sorioloittenkin kohdalla perheen isä on vastuussa kirjeitten lähettamisestä arkistoon. Henry on lähettänyt kirjeet niin talvisodan kuin jatkosodankin ajalta ja lisäksi saatekirjeen, jossa kertoo muun muassa sukunsa sotahistoriaa. Vuonna 1975 lähetetyssä saatekirjeessä Henry myös kertoo lähettäneensä kirjeet Kansanperinteen arkistoon, vaikka hieman ironisesti kyseenalaistaakin, onko heidän perheensä tarinalla ”kansanperinnettä”, koska ovat ns. parempaa sosiaalista luokkaa. Henry myös kirjoittaa, että heillä ei ole salaisuuksia ja uskon itesesensuurin olleen tässä kokoelmassa hyvin vähäistä tai jopa olematonta. Henry ja Irma kirjoittavat selkeästi vastineita toistensa kirjeille ja kirjeitä kirjoitettiin useampia viikoittain. Henryn lomien ajalta kirjeenvaihtoa ei luonnollisestikaan ole, mutta se jatkuu välittömästi Henryn palattua takaisin palveluspaikkaansa.¹⁰⁹ Joitain pariskunnan kirjeitä sensuroitiin kirjesensuurin puolesta leikkaamalla kirjeestä osa tekstiä pois. Nämäkin kirjeet ovat kirjekoelmaan kuitenkin päätyneet. Lisäksi sensuroidut kohdat eivät ole ilmeisesti sisältäneet

¹⁰⁸ Tämä käy ilmi kirjeistä. Henry oli 14 DE:n hall.tston päällikkö ja sotapoliisikomentaja. SAK/126/99.

¹⁰⁹ Tämä käy ilmi useista ”pääsin hyvin perille” – tyylistä kirjeistä.

edes mitään kiellettyjä aiheita, koska Henry ja Irma ihmettelevät sensurointia itsekkin.

Kirjeistä välittyy Henryn ja Irman suuri isänmaallisuus: Henry kuului suojeluskuntaan ja oli Aka-teemisen Karjala-Seuran ja Isänmaallisen kansanliikkeen jäsen. Irma työskenteli kansanhuollossa ja lottakirjurin työssä. He haaveilivat avoimesti Suur-Suomesta ja halveksuivat kommunismia. Ylipäättänsä Henry ja Irma keskustelivat politiikasta kirjeissään ja voidaan sanoa kummankin olleen poliittisesti aktiivinen. Yhdessä kirjeessä Irma muun muassa ”ilmiantaa” ilmeisesti lähellä asuvan henkilöä, jonka poliittinen suuntaus poikkeaa Irman mielestä hyväksytystä:

Puhupas siellä Ristolle että ”Tirikka” saa kirjeitä Venäjältä ja niitä luetaan isolle kuulijakunnalle ja valitetaan kuinka turhaan urhoolliset puna-armeijalaiset joutuvat vuodattamaan vertaan faseistiraatojen takia. [...] Kyllä se tuntuu inhottavalta kuunnella. Lisäksi siellä käy niin paljon väkeä, varsinkin lomalaisia ja niille tyrkytetään tätä politiikkaa.¹¹⁰

Kirjeistä huomaa että Irma ja Henry ovat kirjoittaneet ennenkin, kieli on rikasta ja kielioppi hyvää. Henryn ja Irman kirjeet ovat sävyltään keskustelevia: *Muuten kun näin kirjottelee kirjettä, tuntuu niin kuin koko ajan keskustelisi sinun kanssasi, niinkuin olisit tässä näkymättömissä paperin alla, kyllä kirjeet olisivat valtavia, jos kynä lentäisi yhtä nopeasti kuin ajatus.¹¹¹* Vaikka teksti on kuvailevaa ja rikasta, Henry ja Irma tiedostavat kuitenkin sensuurin ja tietoisesti hillitsevät kirjeissään esimerkiksi hellyydenosoituksia siitä syystä. Vaikka he puhuvat myös tunteistaan jonkun verran, kirjeet ovat aina jossain määrin asiallisia ja järkeviä, koska he selkeästi tiedostavat sen, että joku ulkopuolinen taho saattaa kirjeitä lukea. Tästä syystä voi olla että niistä on saattanut jäädä puuttumaan kaikkein syvimät tunnot. Henry myös ajattelee mainettaan ja asemaansa nimismiehenä, ja ei sen vuoksi halua kaikkea kirjeisiin kirjoittaa.

Myös Henryn ja Irman kirjeissä käsitellään paljon terveydentilaa ja sukulaisten ja tuttujuen kuumuksia. Nämä ovat pikemminkin rutiininomaisesti lueteltu joka kirjeeseen; onko yskä jos loppunut, kuka on mennyt kihloihin ja niin edelleen. Henryn ja Irman kirjeissä on myös jonkin verran ohjeita Irmalle arkiaskareiden hoitoa varten, mutta nämä koskivat lähinnä verojen ja laskujen maksua ja joskus kehotuksia ostaa tiettyjä hyödykkeitä tai tavaroita mahdollisen loppumisen pelossa. Henryn ja Irmankin kirjeistä nousi esiin tulevaisuuden odotuksiin liittyviä teemoja, jotka toistuivat läpi monivuotisen kirjeenvaihdon.

¹¹⁰ SAK/126/169 Irmalta Henrylle 7.12.1941.

¹¹¹ SAK/126/384 Henryltä Irmalle 2.4.1943.

5.1 Suomen voitto ja sodan loppuminen

Sain nyt vasta huhuna kuulla, että Saksa on rynnännyt Venäjälle, saa nähdä kuinka kauan ryssä kestää, onko 8 viikkoa, kuten on ennustettu. On nyt jännittävät ajat, taitaa olla Suur-Suomi nyt melko likellä toteutumistaan, nyt se tapahtuu tai ei koskaan.¹¹²

Henryn ja Irman tulevaisuuden odotuksista yksi esiin nouseva teema on Suomen voitto sodasta. He seuraavat sotatapahtumia aktiivisesti muualta maailmasta, mutta kertaakaan kumpikaan ei kirjeissä varsinaisesti kyseenalaista sitä, etteikö Suomi tulisi voittamaan sotaa. Kirjeet käsittelevät tulevaisuutta sodan jälkeen, kun Suomi on voittanut, mutta toisaalta myös sitä, että sota loppuisi Suomen osalta. Sodan edetessä Henry ja Irmakin kärsivät jonkin sortin sotaväsymyksestä, vaikka eivät sitä suoraan sanokaan. Itse sodasta ja sotatapahtumista keskustelu vaan yksinkertaisesti vähenee ja muut asiat nouset sotaa tärkeämmiksi.

Kuitenkin aluksi kirjeissä Henryllä ja Irmalla on selkeä tulevaisuuden odotus siitä, että Suomi voittaa sodan. Henry muun muassa suunnittelee uuden auton ostamista sodan jälkeen ja harmittelee kun uutta amerikkalaista autoa ei saa tuolloin hankittua vaikka ne ovat laadultaan parempia, vaan pitää ostaa seuraavaksi autoksi saksalainen. Jatkosodan alussa myös usko nopeasta voitosta eli vahvana Henryn ja Irman kirjeissä: *Oli suuremmoinen voitto Petroskoin asia, ajatella Suomi valloitti Karjalan pääkaupungin noin vaan, lipunnostajaiset lähenevät uhkaavasti.¹¹³* Sodan ennustettiin loppuvan nopeasti ja Irman ja Henryn kirjeissä kerrottiin puolin ja toisin päivämääriä, jolloin sota tulisi loppumaan. Ilmeisesti huhuja sodan loppumisesta liikkui paljon: *Kuulin juuri ennustuksen jonka mukaan sotamme loppuu 7:s tai 12:s päivä tätä kuuta. Kunpa loppuisikin, jo sitä on taas ollutkin.¹¹⁴* Irma tuntuu kyllästyvän sotaan jo ensimmäisen puolen vuoden sisällä ja toivoo sen päättymistä useassa kirjeessä.

Sotatapahtumien nopea eteneminen aivan jatkosodan alkuvaiheessa on aiheena monissa Irman ja Henryn kirjeissä:

Täällä tulee taas ajatelleeksi niin paljon, mutta paperille ei kehtaa panna. Kaikki on nykyään niin valtavaa että pienet asiat tuntuvat vallan mitättömiltä. Kaikki käy niin nopeasti että tulee väkistenkin liian vaativaiseksi odottamalla loppuratkaisua ennätysajassa.¹¹⁵

¹¹² SAK/126/98 Henryltä Irmalle 22.6.1941.

¹¹³ SAK/126/149 Henryltä Irmalle 4.10.1941.

¹¹⁴ SAK/126/117 Irmalta Henrylle 5.8.1941.

¹¹⁵ SAK/126/101 Irmalta Henrylle 5.7.1941.

Sodan nopeaa etenemistä puidaan useassa kirjeessä, mutta Suomen voitokas eteneminenkään ei saa Irmaa ja Henryä olemaan ikävöimättä toisiaan. Vaikka he ovatkin todella isänmaallisia, silti ikävä toisen luo, ja asioiden palautuminen takaisin normaaliksi painaa vaakakupissa enemmän. Varsinkin Irma haluaa että sota loppuu, jotta Henry tulisi kotiin. Henry haluaa kotiin kirjeiden perusteella töidensä takia, joita kasaantuu hänen ollessa palveluksessa. Lisäksi sotiminen ei tee hyvää perheen taloudelle, sillä palveluksesta saatava korvaus ei yllä Henryn normaalin palkan tasolle.

Henry kirjoittaa kirjeissään paljon siitä, mitä Suomessa tullaan tekemään sodan päätyttyä:

Koko ajan kuulu tykin jyskejärven takaa, sitä on mukava kuunnella kun tietää, että se on ryssä, jonka selkää siellä pehmitetään. Luulen, että tämä homma ei kestä kovin kauaa enää ainakaan sota, sehän on selvä, että suurin osa miehistä jää miehitys y.m tehtäviin sodan loputtuakin, mutta luulen, että se käsky ei kuulu minulle.¹¹⁶

Henryn odotuksissa on, että Suomi voittaa sodan ja osan miehistä on jäätävä uudelle alueelle miehitystehtäviin. Henry jopa ehdottaa myöhemmin Irmalle muuttamista vanhan rajan taakse, kunhan voitto ja rauha on saavutettu. Tämä ilmeisesti siitä syystä, että Suomen armeijan edessä vanhan rajan yli liikkui huhuja, että sotilaille jaettaisiin maa-alueita uusien rajojen sisältä.

Valtavana vyörynä edenneiden sotatapahtumien pysähtyessä ja muuttuessa asemasodaksi myös tulevaisuuden odotukset muuttuivat: *Kaikki menee odotuksen vallassa hitaasti eteenpäin. On niin merkillistä kun kaikki ihmiset odottavat, mikä hyvää, mikä pahaa, mutta kaikki vaan odottavat.¹¹⁷* Sotatapahtumat muokkasivat aivan selkeästi Irman ja Henryn tulevaisuuden odotuksia. Sodan alussa he uskoivat nopeaan voittoon ja kun sota vain jatkui, se aiheutti hämmennystä ja tulevaisuuden odotusten uudelleenjärjestäytymistä. Silti sodan häviämisestä kirjeissä ei koskaan puhuttu. Irma ja Henry tottuivat asemasotavaiheeseenkin alun epävarmuuden jälkeen. Heidän tulevaisuuden odotuksensa muuttuivat nopeasta sodan voitosta sodan epävarmaan päättymisajankohtaan, mutta voittaja pysyi samana:

Näin se alkaa toinen sotatalvi, kaikkeen tottuu. Sinäkin ole pärjännyt loistavasti ja tulet pärjäämään varmasti edelleen ja tietoisuus tästä ja että muutenkin kotona kaikki on hyvin, pitää minunkin mielentilani virkeässä. Loppuu se tämä sota joskus ja sitten ei tarvitse meidän eikä lastemmekaan tapella vaan saamme ryhtyä rauhallisen Suur-Suomen rakentamiseen, joka on meidän polvemme kunnia tehtävä,

¹¹⁶ SAK/126/110 Henryltä Irmalle 22.7.1941.

¹¹⁷ SAK/126/195 Irmalta Henrylle 9.2.1942.

*ensin miekalla ja sitten auralla.*¹¹⁸

Päätelen tämän sodan voittoon uskomisen perustuvan osittain siihen, että Henry ja Irma uskoivat sodan ideologisista syistä, Akateemisen Karjala-Seuran Suur-Suomi ajatteluun. He olivat poliittisesti täysin sodan kannalla ja juuri politiikka ja ideologiat voi olla yksi niistä periytyvistä merkitysjärjestelmistä mistä Koselleck puhuu. Sodan voitto on Henryn ja Irman tulevaisuuden odotuksissa ainut vaihtoehto, eivätkä he voi uskoa mitään muuta lopputulosta. Suomen itsenäisyys on heille kulttuurisidonnainen asia ja sen takia tulevaisuuden odotukset sen suhteen eivät juuri muutu, vaikka Suomen voitto sodasta tuntuu jatkosodan edetessä yhä epätodennäköisemmältä.

Henry ja Irma myös seurasivat toisen maailmansodan tapahtumia maailmalla ja keskustelivat niistä kirjeiden välityksellä. Sodan alussa he riemuitsevat akselivaltojen menestyksestä:

*Kyllä on ihanaa että Japanin ja Amerikan sotakin jo alkoi. Sitä pikemmin ilma puhdistuu. Oli niinkuin ukonilmalla. Nyt Japani voittaa tapansa mukaan ja Ameriikka komensi Vladivostokkiin menevät apulaiset takaisin. Taitaa nyt Englannillakin olla muuta ajattelemista kuin Suomi. Kun vaan meidän osamme pian päättyisi että päästäisi jälleenrakentamaan ja saataisi tuotanto käyntiin. Taas tuli politiikkaa – älä ole siitä vihainen.*¹¹⁹

Kumpikin puhuu sodasta kovin kepeästi, toisen maailmansodan leviäminen Tyynelle valtamerelle on *ihanaa* ja muun muassa Englanti ei ansaitse sääliä *kävi sille maalle kuinka huonosti tahansa*.¹²⁰ Sotaa on helpompi käsitellä ja tappamista oikeuttaa silloin kun vastapuoli nähdään mahdollisimman epäinhimillisenä. Toisaalta myös propagandalla voi olla osuutta suhtautumistapaan. Myös kaatuneista tutuistaan Irma ja Henry puhuvat kovin arkiseen sävyyn: *Lähetä verryttelypuku heti kun tulee, vaatekorttini palautan tässä, ei sitä täällä tarvita. Ajattele, Ati J. on kaatunut, eilen konekivääriniskuun.. Varmaan tiedätkin jo. – Rätty oli täällä ja antoi ½ pastillilaatikkaa kotirintaman tuliaisina.*¹²¹ Kummallekin tutun henkilön kuolemasta kerrotaan kirjeessä pastillien ja verryttelypukujen lomassa, yhdellä lauseella.

Tällainen tyyli kertoa tuttavien kaatumisesta jatkuu koko kirjeenvaihdon läpi sekä Irman että Henryn kirjeissä. Nopeasti ajateltuna se voi tuntua tunteettomaltaakin, mutta tosi asia oli, että sodassa kaatui miehiä jatkuvasti, eikä jokaisen tutun kaatumista ymmärrettävästi voinut alkaa suremaan. Jollain tapaa sotaan ja kuolemaan mahdollisesti totuttiin. Ilari Taskinen onkin toden-

¹¹⁸ SAK/126/297 Henryltä Irmalle 4.9.1942.

¹¹⁹ SAK/126/171 Irmalta Henrylle 10.12.1941.

¹²⁰ SAK/126169 Irmalta Henrylle 7.12.1941.

¹²¹ SAK/126/110 Henryltä Irmalle 22.7.1941.

nut että *etulinjassa kuolemaan ei voinut suhtautua yhtä tunteellisesti kuin siviilimaailmassa, eikä tappamiseen voinut asennoitua rauhanajan moraalikäsitteiden mukaan.*¹²² Uskon että tämä tapa suhtautua kuolemaan ei kuitenkaan jäänyt vain sotilaiden väliseksi, vaan osansa siitä joutui omaksumaan myös kotirintama. Kotirintamallakaan tuskin kukaan selvisi ilman kuoleman kohtaamista. Jos ei nyt oman perheen kohdalla, niin sukulaisen, naapurin tai edes kotikylän piirissä kuolema varmasti vieraili kaatuneista kertovien uutisten muodossa ja sankarihautajaisina. Sotaaikana oli henkisesti erittäin raskasta musertua jokaisesta tietoon tulleesta kuolemasta ja tämän takia sopeutuvaisen ihmismielen oli jollain tapaa pakko tottua kuoleman läsnäoloon ja yleisyyteen. Erkki Pehkonen onkin todennut, että sota-aikana tappamiseen oli suhtauduttava käytännöllisesti ja tämä käytännöllinen tapa oli yhteisöjen yleisesti hyväksymä.¹²³

Sotatapahtumien kääntyessä maailmalla Suomelle epäedulliseen suuntaan, Irman ja Henryn tulevaisuuden odotukset tuntuvat pysähtyvän. Sodan alussa kumpikin uskoi Suomen voittoon, mutta vuoden 1943 tapahtumien aikana usko voittoon alkaa pikkuhiljaa kääntyä epätietoisuudeksi. Silti vaikka voitto tuntuu karkaavan yhä kauemmaksi, sodan häviäminen ei vielääkään ole vaihtoehto. Odotukset sodan voitosta muuttuvat pikemminkin epävarmuudeksi voitosta:

*Ajattele sitä Italian juttua. Mussolini sai potkut 22 vuoden työn jälkeen, se merkitsee kyllä paha käännettä tässä hommassa, mitä vaikuttanee sitten meille, on totta tosiaan jännittävät ajat kysymyksessä, ei tiedä mitä ajattelis, selvähän on että sotilaalliset ratkaisut tapahtuvat muualla, mutta vaikutus ulottuu kaikkialle. Jännityksellä seurataan nyt varmasti joka paikassa tapauksen kulkua. On niin, ettei tahdo osata muuta ajatellakaan.*¹²⁴

Selkeästi kirjeistä on havaittavissa alun innostuksen ja nopean voiton odotuksen muuttuvan ensin hitaamman voiton odotukseksi ja siitä epävarmuudeksi koko tulevaisuudesta. Tappiomieliala ei kuitenkaan välity Irman ja Henryn kirjeistä missään vaiheessa. Jonkinlaista sotaväsymystä tosin on havaittavissa, koska sodanjälkeiset tulevaisuuden odotukset tuntuvat Irman ja Henryn kirjeissäkin ajan myötä tyrehtyvän ja muuttuvan vain odotuksiksi sodan loppumisesta. Henry ja Irma suunnittelevat jatkosodan ensimmäisten vuosien aikana sodan jälkeistä lomamatkaa Krimille kahdestaan. He sopivat jo kirjeissä kumman äitiä pyydetään lastenvahdiksi ja kuinka he ovat ansainneet yhteisen loman. Lomasta puhuminen loppuu pikkuhiljaa, vaikka suunnitelmia ei ikinä virallisesti haudatkaan.

¹²² Taskinen 2015, 23.

¹²³ Pehkonen 2015, 63.

¹²⁴ SAK/126/445 Henryltä Irmalle 26.7.1943.

Ilmat ovat täällä olleet lauhat ja yli viikon, 2-7 astetta pakkasta, tuntuu aivan kuin kevät olisi tulossa ja niin voi ollakin, kohta tämä kuukausi loppu, niin se aika vaan menee nopeasti, mutta sodan loppua ei vielä näy yleensä, toivottavasti minun kohdalleni sentään pikemmin. Kohta on oltu 8 kk remmissä lääninhallitusta edustamassa, luulisi riittävän, ehkäpä sitä ei enää leimata pinnariksi vaikka tulisikin aikaisemmin kotiin kuin muut.¹²⁵

Lopulta sodan päättymisen odottaminenkin muuttuu vielä yhteen paluun odottamiseksi. Puheet oman osuutensa tekemisestä Suur-Suomen eteen ovat muutaman sotavuoden aikana muuttuneet Henrynkin osalla kotiin pääsyn odottamiseksi. Yhteenpaluuta ei kuitenkaan odoteta niinkään raastavan ikävän kourissa, vaan enemmänkin tulevan kolmannen lapsen syntymän takia.

5.2 Yllättävä raskaus

Henry ja Irma saivat tietää vuoden 1943 keväällä odottavansa kolmatta lastaan. Alkuun Irman oireita selviteltiin lääkärissä sairauden pelossa, kunnes oireet paljastuivat raskaudeksi. Juuri tuo tieto raskaudesta tuntuu muuttavan Irman ja Henryn tulevaisuuden odotuksia. Vaikka heillä on jo kaksi pientä lasta, kulminoituu huoli syntymättömän lapsen kohdalla erilailta. Toisaalta myös sodan kulku muuttui vuoden 1943 aikana Suomen kannalta huonoon suuntaan ja sodan häviöminen alkoi olla todennäköistä. On siis hankala sanoa, kuinka paljon tulevaisuuden odotukset muuttuivat yleisten ja kuinka paljon henkilökohtaisten tapahtumien johdosta. Irma kertoo kirjeessä miehelleen raskauden toteamisesta, ja tapa jolla hän sen tekee, kertoo paljon raskauden herättämistä ristiriitaisista tunnelmista: *Älä nyt ole minulle vihainen, sillä minä ainakin olen iloinen, vaikka kieltämättä pelko vähän himmentää tunnelmaa.*¹²⁶ Kirje on ensimmäinen jossa Irma myöntää pelkäävänsä mitä tulevaisuus tuo tullessaan. Toisaalta tämän perusteella on vaikea vetää johtopäätöksiä Irman tulevaisuuden odotusten muuttumisesta peloksi, koska kyseessä voi olla myös pelko raskauden fyysistä rasitusta kohtaan. Irman raskaus oli ilmeisen vaikea ja jossain vaiheessa lääkärit jo harkitsivat aborttia, koska äidin terveys alkoi olla uhattuna. Lopulta Irma joutui koko kesäksi vuodelepoon raskauden takia. On siis mahdollista että Irman pelot liittyvät enemmän omaan ja syntymättömän lapsen terveyteen ja raskausaikaan, kuin suoraan itse sotalanteeseen.

Joka tapauksessa kirjeiden muuttuu tiedon myötä selvästi huolestuneempaan suuntaan verrat-

¹²⁵ SAK/126/201 Henryltä Irmalle 17.2.1942.

¹²⁶ SAK/126/379 Irmalta Henrylle 27.3.1943.

tuna aiempaan: *Helsingissä hän oli eilen suurpommitus, kyllä on ikävää sielläkin. Olen lähettänyt heille aika lailla muonaa. On parempi omatunto kun itse syö hyvin.*¹²⁷ Pommitukset eivät tässä vaiheessa tuntuneet pelottavan Irmaa, ja kun pommitusten uhka levisi heidänkin asuinseudulle oli suhtautuminen edelleen kovin pelotonta: *Täällä tuli tänään pimennysmääräys voimaan. Syynä Lieksan ja Nurmeksen pommitukset. Meillä nyt on verhot vähän sitä sun tätä, mutta eivätköhän kelvanne.*¹²⁸ Pimennysverhojen mahdollinen puutteellisuus ei tunnu Irmaa haittaavan ja hän kertoo ylipäättänsä koko pommitusuhasta Henrylle suhteellisen kevyeen sävyyn. Näissä kirjeissä ei ole havaittavissa häivähdystäkään pelosta, joka selkeästi astuu kuvioon raskauden myötä.

Henryn saadessa tiedon Irman raskaudesta ja siihen liittyvistä terveysongelmista hänenkin suhtautumisensa tulevaisuuteen muuttuu. Henryn kirjeissä yhteenpääsystä tuntuu tulevan toistuva aihe, sodan lopputuloksen ja politiikan jäädessä selkeästi taka-alalle:

*Tämä juttu tämmöisenä aikana herättää kyllä sekavia tunteita, mutta toivotaan nyt kuitenkin, että kaikki menee hyvin, olisi ollut paljoin mukavampi olla yhdessä odottamassa ja suunnittelemassa, mutta sille emme mahda mitään, joten täytyy koettaa mukautua olosuhteisiin ja toimia niissä niin hyvin kuin voi, pääasia on, että hoidat itseäsi mahdollisimman hyvin ja valmistaudut kohtaamaan asian rauhallisesti, muistakaamme, että lukemattomat äidit Suomessa ovat samassa tilanteessa nykyään heidän kotiensa muiden asioiden ollessa hullummalla kannalla kuin meillä. Tosiasiassa voit olla pää pystyssä ja sanoa, että näytät hyvää esimerkkiä kaikille pihistäjille ja 2 lapsijärjestelmän kannattajille, Suomi tarvitsee lisää väkeä ja me siis osaltamme täytämme isänmaallista velvollisuuttamme [...] Minä toivon nyt hartaasti ja uskonkin, että sota loppuu siihen kun Sinun aikasi on, tai sitten pääsen pois täältä.*¹²⁹

Henry pystyy raskauden alkuaikoina vielä näkemään lapsiluvun lisäyksessä ideologisen ja isänmaallisen tarkoituksen, mutta Irman terveyteen liittyvien ongelmien alkaessa tällainen rapisee Henryn kirjeistä pois. Silti edellä olevasta lainauksesta on jo luettavissa tulevaisuuden odotusten muutos: Suomi voittaa on muuttunut muotoon *sota loppuu* ja ongelma tuntuu ratkeavan myös Henryn kotiinpääsillä, sodan tuloksesta niin välittämättä.

Irman suhtautuminen sotaan muuttuu raskauden myötä vielä Henryäkin enemmän. Irma oli heistä kahdesta se, joka aikaisemmin kirjoitti enemmän politiikasta ja seurasi maailman tilannetta. Nyt tulevan lapsen myötä nämä kirjoitukset katoavat Irman kirjeistä kokonaan. Kuitenkaan

¹²⁷ SAK/126/327 Irmalta Henrylle 29.10.1942.

¹²⁸ SAK/126/335 Irmalta Henrylle 6.11.1942.

¹²⁹ SAK/126/383 Henryltä Irmalle 1.4.1943.

tätä ei täysin voida laittaa raskauden syyksi, vaan myös sotatapahtumien kallistuminen liittoutuneiden voitoksi voi olla yksi syy. Jouduttuaan vuodelepoon lääkärin määräyksestä Irma kirjoittaa paljon pelokkaita ja turhaantuneita kirjeitä Henrylle. Henry yrittää lohduttaa vaimoaan parhaansa mukaan:

Kiitokset Irma liikuttavasta kirjeestäsi, koeta nyt olla vain rauhallinen eläkä haudo kaikenlaisia ikäviä ajatuksia, niin kaikki varmasti menee hyvin. Ymmärrän erinomaisen hyvin, kuinka ikävää Sinulla on ja minähän olen suurin syyppää siihen, täytyy kai vain ajatella, että niin on määrätty. Täytyisi tämmöisissä asioissa olla fatalisti uskomukseltaan, niin jaksaisi ottaa kaikki vastaan kohtalon lakina, ennalta määrättyinä, jota ei voida kiertää. [...] Uskon, että Sinä toivot tästä leikistä ja kukoistat jälleen entistä kauniimpana, nainenhan on kukoistavin kuulemma 30–40 välillä, hempeimmillään, joten aika on vielä meillä. Taidan minä ränsistyä ennen taloushuolineni ja kovan sekä hermostuttavan työn näännyttämänä kun palaan taas tositöihin. Kun tästä selvittää jää sinun osallesi koti ja perhe, kyllä Sinulla sitten riittääkin puuhaa kolmen lapsen ja kodin kanssa ja luulen sinun siinä lopultakin pääsevän paremmille ”palkoille” kuin virkanaisena. Hoitelet ja kasvattelet lapsia, johdat piikaa, laittelet lasten vaatteita j.n.e. touhuilet perheenemäntänä tehtävissä oikein vanhan ajan tyyliin, lapset joutuvat hunningolle, usko pois, jos äiti ei jatkuvasti ja kiinteästi pidä heidän kasvatuksestaan huolta, neidän ovat meidän kallein omaisuutemme ja tulevaisuutemme.¹³⁰

Raskauden myötä Henry alkaa nähdä lapset tulevaisuutenaan. Aiemmin Henry ajatteli ensisijaisesti sotimista Suur-Suomen kannalta. Vaikka aikaisemmissa kirjeissä lapsista toki puhuttiin, vasta nyt raskauden myötä lasten tulevaisuus nousee kaikkien ideologisten odotusten edelle. Yleisesti voidaan sanoa että raskaus muutti Irman tulevaisuuden odotuksia pelokkaampaan suuntaan ja Henryn tulevaisuuden odotuksia sodan lopputuloksesta sodan päättymiseen. Kaiken kaikkiaan lasten tulevaisuus nousi esiin kummankin kirjeissä raskauden myötä enemmän.

5.3 Parisuhteen tulevaisuus

Kuten aiemmin on tullut ilmi, Irma ja Henry väsyivät sotaan ja odottivat jatkosodan kiihkeän alun jälkeen yhteenpaluuta enemmän kuin sodan lopputulosta tai sen varsinaista päättymistä. Monesta kirjeestä välittyy toive siitä, että kunpa kaikki tämä olisi jo ohi ja elämä vain palaisi ennalleen. Toisiaan Irma ja Henry arvostavat toisiaan kirjeissään aivan uudella tavalla, mikä ei tule yllätyksenä. Tilanteessa jossa 10 vuotta rinnalla ollut aviopuoliso otetaan pois ja lähetetään sotimaan, tämä on enemmän kuin ymmärrettävää. Kumpikin odottaa kovasti lomaa ja karvailta

¹³⁰ SAK/126/412 Henryltä Irmalle 29.5.1943.

pettymyksiltä ei välttyä kun lomiat välillä siirtyvät tai suunnitelmat muuttuvat muuten vain. Eri-tyisen vaikeaksi kumpikin kokee joulun vieton erillään. Irma ja Henry eivät juuri riitele kirjeis- sään, mihin voi olla osasyynä se, että Henryn tehtävä sodassa ei ole vaarallisimmasta päästä ja joka loman jälkeen seuraavan loman ajankohta on jo suurin piirtein tiedossa. Henry palasi lopul- lisesti kotiin vuoden 1943 alkusyksystä, mikä oli puhtaasti Henryn ja Irman järjestelyiden tulosta. Henry oli toivonut siirtoa toiseen työpaikkaan, jota voisi toteuttaa kotoilta käsin. Tätä asiaa hoi- dettiin miltei parin vuoden ajan, ennen kuin se lopulta toteutui. Riitely kirjeiden välityksellä on ollut tärkeää parisuhteen ylläpitoa silloin kun toista ei päässyt pitkään aikaan näkemään, ja var- masti myös paineiden ja pahan olon ja stressin purkua. Uskon että lomien ajankohdan tietämi- nen ja Henryn suhteellisen turvallinen työkuva selittävät riitojen puuttumista kirjeistä.

Henry ja Irma keskustelevat kirjeiden välityksellä parisuhteestaan ja siihen liittyvistä tulevaisuu- den odotuksista kasvavassa määrin Henryn kotiinpaluun lähestyessä. He arvostavat toisiaan ja erityisesti Henry kehuu sitä kuinka hieno vaimo hänellä on, joka jaksaa pyörittää arkea ja hoitaa lapsia yksin. Tämä saattaa johtua osittain siitä, että Henryn oltavat tuntuvat olevan todella hy- vät. Hänellä on ruokaa yltäkyläisesti, aikaa metsästä ja juhlia, kun taas Irman vastuulla on jo- kapäiväisten asioiden hoitaminen. Parisuhteen merkitys korostuu myös sitä kautta, että kaikilla palveluksessa olevilla sellaista ei ole:

Sellaisilla täällä, joilla ei ole perhettä tai kotia on kyllä helpompi olo, mutta on sittenkin paljon mukavampi kun on perhe ja koti, on mitä ikävöi, on min- kä puolesta täällä on, on kotona oma rakas eukko ja lapsukaiset, on hankit- tu oma pesä ja maapala, ne ovat kouraantuntuva oma osa isänmaata, on missä ajatukset harhailevat ja mitä ikävöi, ei ole juureton missään.¹³¹

Tästä Henryn kirjoittamasta kirjeestä on pääteltävissä, että perhe oli yksi motivaatio sodalle. Henryn kirje myös tukee Ville Kivimäen tutkimustulosta, että perheellisten miesten oli helpompi kestää sotaa, koska he saattoivat arvottaa sitä jollain hyvin konkreettisella, ja toisaalta heillä oli myös joku jolle purkaa tuntojaan sodasta.¹³²

Henry ja Irma hoitavat parisuhdettaan kirjeiden välityksellä pitämällä romantiikkaa yllä:

Meillä on ollut niin hauskaa ja onnellista koko ajan ja kun tästä selvitään taasen on kuin avioliitto alkaisi uudelleen, tätä nykyistä aikaa voimme pitää uutena kihlusaikana, se on vain ero, että harvemmin tapaamme, mutta sellaista useampien kihloissa olo onkin. Olemme siis nyt kihloissa uudel- leen, eikös olekin jännittävää, Sinä olet suunnilleen samassa painossa ja

¹³¹ SAK/126/195 Henryltä Irmalle 10.2.1942.

¹³² Kivimäki 2013, 108.

muutenkin yhtä söpö kuin 9-10 v. sitten, lapsia voidaan vaikka kuvitella Sinun pikkusiskoiksesi ja minä, vanha kömyrä, tunnen itseni jälleen nuoreksi Henryksi kun ensi kerran tulen lomalle tulen kuin sulhasiin konsanaan.¹³³

Pariskunnat oli vastoin tahtoaan repäisty irti toisistaan, ja olosuhteisiin oli vain sopeuduttava. Henry ja Irma keksivät oman tavan käsitellä eroaan ja yrittivät nähdä siinä jopa jotain positiivista. Varsinkin Henry kirjoittaa kauniita kirjeitä vaimolleen, joskus jopa anteeksipyytelevään sävyyn:

On ihanaa päästä kotiin Sinun ja lasten luokse, saa nähdä miten hyvin tulette toimeen tällaisen vanhan "sotakarhun" kanssa. Olen tässä hyvin joutanut ajattelemaan kaikkia asioita, menneitä ja tulevia ja olen huomannut, että olen monasti ja melkeinpä jatkuvasti ollut Sinulle Irma huono mies, kylmä ja itsekkäästi kiintynyt liian paljon omiin asioihini ja harrastuksiini laiminlyöden Sinua, puolustellen itseäni sillä, että miehellä avioliitossakin pitäisi ja saisi olla "omaa elämänsäkin". [...] Vaimo, rakastajatar ja toveri, vanha vaalilauseemme. Sinä olet ollut minulle kaikkea kolmea ja toivoni mukaan tulet edelleenkin olemaan.¹³⁴

Ikävä on molemminpuoleista ja kuten edellä on tullut ilmi, he jaksottavat elämäänsä sota-aikana lomasta lomaan. Seuraavan jälleennäkemisen odottaminen tapahtuikin Irman ja Henryn tapauksessa suhteellisen rauhallisesti, vaikka kummallakin oli omat epätoivon hetkensä. Ylipäätänsä kirjeissä säilyi tietty maltti, mikä voi johtua suurilta osin siitä, että Henry ei ollut jatkuvassa hengenvaarassa ja seuraava loma oli usein tiedossa. Varmasti juuri sotaan liittyvä epätietoisuus on ollut yksi sen raastavimmista tekijöistä. Tässä mielessä Henry ja Irma olivat poikkeuksellisessa asemassa, että he usein tiesivät loman ajankohdat ja saattoivat jopa välillä puhua puhelimesta, joka on ollut yhteydenpitovälineenä sodan aikana todella harvinainen.

Henryllä on oman palveluksensa loppupuolella kirjeiden pituudesta päätellen ollut aikaa töiden ohessa ajatella asioita ja kirjoittaa paljon. Jollain tapaa kirjeistä välittyy pientä jännitystä tulevaa kotiin paluuta ajatellen. Tämä on toisaalta ymmärrettävää, koska ei kahden vuoden tauon jälkeen voida olettaa, että suhde jatkuu siitä mihin se sodan alettua jäi. Irma ja Henry ovat toki nähneet lomilla, mutta vertaisin niitä kaukosuhteessa toisen luona kyläilyyn, milloin kaikki on yhtä juhlaa. Nyt kuitenkin puhuttiin lopullisesta yhteen pääsystä ja yhteisen arjen jälleenkamisesta.

Henryn lopullisen kotiinpaluun lähestyessä Henry varsinkin alkaa jännittää. Hän epäilee osaako enää olla kotona normaalisti, elettyään pelkässä miesseurassa erossa perheestään monen vuo-

¹³³ SAK/126/201 Henryltä Irmalle 17.2.1942.

¹³⁴ SAK/126/450:1 Henryltä Irmalle 7.8.1943.

den ajan:

Pianhan minäkin pääsen Sinulle seuraa pitämään, vaikka ei minusta sellaiseksi näytä olevan, olen täällä metsistynyt ja villiintynyt, joten vaatii aikansa palaaminen tavalliseen elämään, älä käsitä väärin, mutta ymmärrät kun on 2 vuotta ollut aivan toverijoukossa, jossa ei ole kysytty mihin menet ja milloin tulet j.n.e. tuntuu kummallisesti pikku eukosta tämä "itsenäisyyteen" tottunut mies mahdottomalta ja luullaan heti, ettei hän enää rakasta omaa vaimoaan ja vie luonnollisesti aikansa ja sattuu "hankaluuksia" ennen kuin tämä metsänelävä on jälleen kuriin ja järjestykseen totutettu, "esiliinan nauhaan" kiinni sidottu, kuten kansan hyvä termi kuuluu.¹³⁵

Henry siis todellakin käyttää aikaa hänen Irman yhteiselön uudelleen alkamisen miettimiseen. Toisaalta Henry ehkä myös yrittää jollain tapaa valmentaa vaimoaan tulevaa varten, ja mahdollisesti pedata itselleen anteeksiantoa jo etukäteen. Irmalla ei ainakaan kirjeissään pohdi Henryn kotiinpaluun seurauksia sen pahemmin, vaan hänelle tuntuu olevan tärkeintä saada vain Henryn kotiin. On hienoa huomata, että vaikka Henry ja Irma elivät omaa elämäänsä omine haasteineen, he myös arvostivat omaa osaansa sodassa:

Olemme kuitenkin säilyneet tänä aikana paremmin kolauksilta kuin moni muu, ei ole ollut taloudellisia huolia, ei pahoja sairauksia. Kaikki perheenjäsenet ja koti tallella, muistakaamme se aina ja koettakaamme olla sen mukana tyytyväisiä ja onnellisia, ajatellen vain lastemme tulevaisuutta ja menestystä. Kun olen jonkun kuukauden ollut kotona on taas kuin ei olisi pois oltukaan.¹³⁶

5.4 Kuinka Sorioloille sitten kävi?

Henryn ja Irman sodalla on myös ollut sikäli onnellinen loppu, etteivät he menettäneet ketään ainakaan ydinperheestään. Henryn kirjekokoelman mukana lähettämästä saatekirjeestä selviää, että hän pääsi tosiaan sodasta pois jo syksyllä 1943, ja kertoo saatekirjeessä toimineensa Sotkamon piirin nimismiehenä aina vuoteen 1971 asti. Kirjekokoelman lähettämisen aikaan, vuonna 1975 Henry on asunut (oletettavasti Irman kanssa) Oulussa. Henry myös kertoo saatekirjeessään, että heidän sukunimensä ei enää kirjeiden lähettämivuonna ole Soriola vaan, vaan se on palautettu alkuperäiseen muotoonsa, Von Schöneman. Henryn (paremmin tunnettu nimellä Heikki) voidaan nopean tarkastelun jälkeen todeta olleen yksi Kainuun seudun vaikuttajista ja hänen nimensä löytyy monen seuran perustamiskirjoista. Lapsista Eirasta ja Arjasta tuli Suomen

¹³⁵ SAK/126/426 Henryltä Irmalle 13.6.1943.

¹³⁶ SAK/126/450:2 Henryltä Irmalle 7.8.1943.

kulttuurikentän vaikuttajia. Eira ilmeisesti piti nimensä muodossa Eira Soriola ja näytteli useassa suomalaisessa elokuvassa.¹³⁷ Airasta (myöhemmin tunnettu Aiju Schönemanina) on kirjoitettu muistelmatkin, jotka kuvaavat hänen väkivaltaista avioliittoaan julkkispsykiatri Armo Hormian kanssa ja rooliaan Turun Tuomiokirkon rakastettuna oppaana, Lady Turkuna.¹³⁸ Kolmannesta, kirjeenvaihdon päätyttyä syntyneestä lapsesta en löytänyt muuta tietoja, mutta asiaa vaikeutti tietenkin se, etten tiedä hänen nimeään saati sukupuoltaan. Näin Sorioloitten suku on siis monen muun perheen tavoin jatkanut elämäänsä, mutta sodan vaikutusta yhdenkään sen kokeneen elämään ei voida kieltää.

¹³⁷ <http://www.hs.fi/muistot/a1364352844533>

¹³⁸ <http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1418188222948>

6 TULEVAISUUDEN ODOTUSTEN EROT JA YHTÄLÄISYYDET

Sota-ajan kirjeissä on mahdollista päästä kurkistamaan niitä kirjoittaneiden ihmisten sen hetkiin tuntemuksiin ja kokemuksiin sodasta, tai ainakin siihen miten he ovat halunneet niitä vastaanottajalle ilmentää. Koska kyseessä on jo pidemmän aikaa naimisissa olleet avioparit, uskon että tietynlainen suodatin vastaanottajan mukaan on ollut miltei olematon. Tällä tarkoitan sitä, että kirjoittajat ovat hyvin todennäköisesti olleet toistensa lähimpiä ihmisiä. Kummastakin kirjeenvaihdosta nousee esiin kirjeitä, joissa pahoitellaan edellisen kirjeen liian surullista, vihaista tai kiihkeää sävyä. Tästä voi siis päätellä että kirjeiden kirjoittamishetkellä mitään suodatinta ei ole välttämättä ollut ja kirjeeseen päätyneet sisältö on vastannut kirjoittajan sen hetkisiä tuntemuksia ja kokemuksia. Suhtautuminen samaan asiaan on saattanut seuraavana päivänä olla erilainen, mutta se ei millään tavalla poista kirjeiden uskottavuutta lähteinä. Pikemminkin se vahvistaa sitä päätelmää, että kirjeisiin on päätyneet minkään absoluuttisen ”totuuden” sijasta juuri kirjoitushetkellä koettuja tuntemuksia, jotka ovat olleet kirjoittajalle totta sillä hetkellä. Tämä myös vahvistaa sitä oletusta että kirjeisiin on jokapäiväisten kuulumisien ja ”kahvipöytäkeskusteluiden” lisäksi oikeasti päätyneet asioita, jotka kirjoittaja on kokenut äärimmäisen tärkeäksi saada purettua sydämeltään juuri sillä hetkellä.

On pidettävä mielessä, että kyseessä on vain kahden perheen kokemukset ja minun tulkintani heidän kokemuksistaan ja odotuksistaan. En voi esittää päätelmiäni totuutena, koska kirjeiden avulla on mahdotonta sanoa välittykö ihmisen kokema todellisuus ja hänen oikeat tulevaisuuden odotuksensa, tai kuinka paljon kirjoittaja muokkaa tietoisesti ja tiedostamatta kirjeiden sisältöä. Kirjeistä tekemääni tulkintaa voidaan kuitenkin pitää todenmukaisena tutkimustuloksena, mutta se on erotettava varsinaisesta totuudesta. Toisaalta tavoitteeni ei ole ollut tutkia totuutta, vaan nimenomaan kokemuksia. Se miten jokin asia koetaan, ei välttämättä vastaa sitä, miten asia oikeasti on. Tällä tavoin myös valheelliset kirjeet ovat totta. Ne ovat kirjoittajan kokemus ja ulosanti, miten hän on asian kokenut ja halunnut sen ilmaista.

Kirjeitä tulkittaessa tulee myös muistaa, että niihin ei ole kirjoitettu kaikkea ihmisen elämästä ja vaikka itse kirjekokoelmat olisivat aukottomia, ne eivät siltikään onnistuisi kertomaan kokonaisuutta toisen ihmisen elämästä. Tämä tarkoittaa sitä että Antilla, Hiljalla, Henryllä ja Irmalla on saattanut olla paljonkin tulevaisuuden odotuksia, joihin en tässä tutkimuksessa tällä aineistolla mitenkään voi päästä kiinni. Näiden muiden tulevaisuuden odotusten olemassaolo on

enemmän kuin todennäköistä, mutta olen silti erittäin tyytyväinen lähteideni antiin. Selkeästi kirjeistä nousi esiin tiettyjä tulevaisuuden odotuksiin liittyviä teemoja. Tulevaisuuden odotuksia on varmasti ollut enemmänkin, mutta ne eivät vain ilmene kirjeiden kautta. Tämä ei mitenkään poista näiden löytämieni teemojen arvoa, koska tarkoitukseni oli tutkia tulevaisuuden odotuksia juuri kirjeenvaihdon kautta.

Tähän liittyen minun on myös tiedostettava, että pelkästään kirjeiden käyttö alkuperäislähteenä saattaa vääristää omaa tulkintaani, mutta toisaalta historian tutkijan tehtävä on muodostaa tulkintansa käytettävissä olevien lähteiden pohjalta. Muodostamani tulkinta tutkimistani perheistä ja heidän tulevaisuuden odotuksistaan sota-aikana ei siis ole oikea tai väärä, mutta uskon sen tekevän oikeutta Antille, Hiljalle, Henrylle ja Irmalle perheineen. Tutkimiani perheitä oli vain kaksi ja samankaltaisia perheitä ja tarinoita varmasti riittää niin paljon, kuin Suomessa on ollut asukkaita sota-aikana. Silti jokaisen kokemus sodasta on ollut uniikki ja näistä kokemuksista tavoitettiin juuri tässä tutkimuksessa kaksi.

Kirjeistä siis selkeästi löytyi tulevaisuuden odotuksia ja niiden pohdintaa, vaikka prosentuaalisesti monista sadoista lukemistani kirjeistä tällaisia oli vain muutama kymmenen. Tämä tukee Taskisen päätelmää, että kirjeet olivat ensisijaisesti arkisia yhteydenpidon välineitä.¹³⁹ Molempien perheiden kirjeissä toistui lukemattomia kertoja kuvailut säästä, ruoasta ja terveydestä. Silti kirjeenvaihdon ollessa riittävän laaja, niihin on väkisininkin eksynyt mukaan vakavampia, pohdiskelevia aiheita.

Sormusten ja Sorioloitten kirjekoelmat olivat lähtökohtaisesti ja muodollisesti hyvin erilaisia. Sormusten kirjeissä ei ollut yleensä päivämääriä, kirjeet eivät olleet kokonaisuuksia, vaan välillä vain luetteloita erilaisista asioista. Kuulumisia kerrottiin, mutta keskustelunomaisiksi kirjeitä ei voi sanoa. Soriolat taas kirjoittivat selkeästi vastineita toistensa kirjeille ja olivat muutenkin tietoisimpia mitä kirjoittivat kirjeisiin ja mitä eivät. Antin ja Hiljan kirjeissä tunteet räiskyivät, kun taas Henryn ja Irman kirjeissä pohdiskeltiin enemmän. Toisaalta tarkoitukseni ei ollut selvittää kirjekoelmien eroja, vaan kummankin perheen tulevaisuuden odotuksia. Kirjekoelmista myös välittyi kirjoittajien persoonat. Henry oli ajattelevainen ja järkevä ja kirjekoelman perusteella häntä voisi kutsua itsesääliin taipuvaiseksi ja romanttiseksi. Irma oli taitava talon rouva, joka oman työnsä ohella piti kaikki langat käsissään. Antti puolestaan oli rauhallinen, eikä turhaan kiihkoillut, mutta ajatteli usein syvällisiäkin asioita. Hiljasta sai kirjeiden kautta kuvan

¹³⁹ Taskinen 2015, 18.

rempeästä mutta samalla paljon huolehtivasta naisesta. Tiedostan, että nämä mielikuvat eivät välttämättä vastaa todellisuutta, mutta saattavat sen sijaan kertoa jotain sodan kokemuksesta ja siitä miten eri ihmiset siihen suhtautuivat. Vaikka suhtautuminen tulevaan ja sodan kokemuksiin olivat erilaisia, näiden maanviljelijäperheen ja nimismiehen perheen kirjeenvaihoista löytyi yllättävänkin samanlaisia tulevaisuuden odotuksia, jotka toistuivat läpi monivuotisten kirjeenvaihtojen.

Tulevaisuuden odotusten teemat

Tulevaisuuteen liittyvistä teemoista kaikki ovat omalla tavallaan mielenkiintoisia. Nykymaailman nopean viestinnän ajassa välillä unohtuu, että joskus ainut yhteydenpitoväline on ollut kirje. Kirjeitä saattoi joutua odottamaan joskus viikkojakin ja ainoastaan kirje piti sisällään sen tärkeän tiedon, mitä milloinkin tarvittiin. Hiljan ja Antin tapauksessa hyvä esimerkki tästä on hukkunut velkakirja, jota Hilja kysyy Antilta, Antti neuvoo muutamassakin eri kirjeessä Hiljalle paikkoja, missä velkakirja mahdollisesti voisi olla. Velkakirja ilmeisesti löytyy Antin toisen neuvon perusteella, mutta ajallisesti tässä menee yli kuukausi siitä, kun sitä alun perin alettiin etsiä. Arkipäiväiset neuvot olivat tärkeitä asioiden toimimisen ja sujumisen kannalta ja myös miehen roolin säilymisen kannalta. Näillä neuvoilla yritettiin turvata varsinkin Antin ja Hiljan kohdalla lähitulevaisuus, jotta perheelle riittäisi ruokaa ja maatilan eläimille rehua.

Arkielämän ohjeita ei Henryn ja Irman kirjeissä esiintynyt läheskään niin paljon kuin Antin ja Hiljan kirjeissä. Suurimmaksi syyksi uskon sen, että Henryn ja Irman toimeentulo ei ollut kiinni maanviljelyssä, joten arjen pyörittäminen ei ollut niin erilaista vaikka Henry oli poissa. Lisäksi he olivat selkeästi keskivertoa varakkaampia, minkä he itsekin toteavat kirjeissään. Irman apuna olivat koko ajan palkolliset, joita kirjeistä päätellen oli ainakin kaksi vakituista. Tällä tavoin Henryn poissaolo ei suoranaisesti uhannut heidän toimeentuloaan, vaikkakin vaikutti tuloihin vähentävästi. Kuitenkin Henryn ja Irman kirjeissä ohjeita esiintyy. Henry kehottaa Irmaa usein ostamaan jotain tiettyä tavaraa varastoon, koska arvelee hinnan nousevan tai sen loppuvan kokonaan. Irma myös yrittää kirjeiden välityksellä neuvoa Henryä kasvien kasvattamisessa, mutta ilmeisen heikoin tuloksin. Antin ja Hiljan elämän kannalta arkipäiväisten töiden tekemisellä on huomattavasti isompi rooli.

Lasten tulevaisuuteen liittyvät odotukset olivat jollain lailla ennakoitavissakin. Antti oli huolis-

saan lasten konkreettisesta tulevaisuudesta, huolehtimalla heidän turvallisuudestaan. Sotaa myös oikeutettiin lasten tulevaisuuden nimissä. Oli kuitenkin erikoista että Antti oletti kirjeissään, että vaikka hän kaatuisi, sodan lopputulos tulisi kuitenkin olemaan Suomelle myönteinen. On ikävää, että Antin ja Hiljan kirjeenvaihdosta puuttuu vuoden 1943 kirjeet kokonaan, koska juuri tuo vuosi käänsi sodan kulun Saksalle tappiolliseksi ja näin ollen Suomenkin kohtalo alkoi muuttua. Tässä Antin ajattelussa tulee esiin se syvälle juurtunut periytyvä merkitysjärjestelmä, jonka mukaan oma kuolemakin oli Suomen itsenäisyyden menetystä todennäköisempää. Antin asennoituminen kertoo kuinka vahvasta asiasta on ollut kyse, mikä vain korostaa sitä, että häviön todella osuessa Suomen kohdalle sen kohtaaminen on ollut todella vaikeaa. Tosin tässä kohtaa täytyy korostaa näiden olevan vain päätelmiäni, enkä voi suoraan väittää Antin pitäneen omaa kuolemaansa hyväksyttävämpänä kuin Suomen häviämistä sodassa. Kuitenkin pelkääntään Antin ja Hiljan kirjeiden perusteella näin voisi sanoa. Antti kuitenkin toistaa useassa kirjeissään olevansa sotimassa lastensa vuoksi, ja välillä epäilee pääseekö näkemään heitä enää koskaan.

Henryn ja Irman kohdalla lasten tulevaisuutta ei käsitelty niin paljon kun Antin ja Hiljan kirjeissä. Jatkosodan alussa Henry ja Irma oikeuttivat sotaa pikemminkin ideologisen aatteen tasolla, kuin lapsiensa kautta. Kuitenkin kolmas, jatkosodan aikana alkanut raskaus muutti tätä. Jollain tavalla syntymätön lapsi konkretisoi sen asian, että he ovat saamassa lapsen keskellä sotaa, joka sen hetkisen ennusteen mukaan hävitään. Tulevaisuuden epävarmuus sai Henryn ja Irman huolestumaan lastensa tulevaisuudesta ja heilläkin toiveet tulevaisuudesta kattoivat vuoden 1943 aikana enää ainoastaan omien lasten tulevaisuuden turvaamisen, johon paras keino tuntui lyhytkatseisesti olevan Henryn kotiinpaluu. Tämäkään ei tarkoita etteivät Henry ja Irma olisi oikeuttaneet sotaa lastensa tulevaisuudella, mutta kirjeistä tämä ei noussut esiin niin selkeästi kuin ideologinen sodan oikeutus.

Antin ja Hiljan kirjeistä poiketen Henryn ja Irman kirjeistä nousi selkeästi esiin tulevaisuuden odotuksia, jotka liittyivät Suomen voittoon ja sodan päättymiseen. Heidän kirjeistään on havaittavissa alun innostuksen ja nopean voiton odotuksen muuttuvan ensin hitaamman voiton odotukseksi ja siitä epävarmuudeksi koko tulevaisuudesta. Tappiomieliala ei kuitenkaan välity Irman ja Henryn kirjeistä missään vaiheessa. Pitkään jatkuneen sodan myötä sodanjälkeiset tulevaisuuden odotukset tuntuvat Irman ja Henryn kirjeissäkin ajan myötä tyrehtyvän ja muuttuvan vain odotuksiksi sodan loppumisesta. Antti ja Hilja varmasti odottivat sodan loppumista siinä

missä koko muukin Suomi, mutta heille kirjeiden perusteella Antin kotiinpääsy tuntui olevan sotatapahtumia tärkeämpää, joten itse sodan päättymistä eikä sodan jälkeistä aikaa juuri kirjeissä käsitelty. Ainut asia missä sodan jälkeinen tulevaisuus tuli Antin ja Hiljan kirjeissä esille oli heidän parisuhteensa, ja kuinka se sodan loputtua on parempi kuin ennen.

Molempien perheiden kirjeistä nousi esiin parisuhteen tulevaisuus. Sonja Hagelstamin korostama kirjeenvaihdon merkitys parisuhdetta ja perhettä vahvistavana siteenä välittyi kummankin parin kirjeissä.¹⁴⁰ Sotatapahtumista puhuttiin jonkun verran, mutta paljon vähemmän kuin oletin. Enemmän kirjeiden sisältö oli parisuhteen ja perhesuhteiden ylläpitoa. Vaikeina aikoina on helppo tukeutua siihen oletukseen, että jos tästä vain selvittää, kaikki on sen jälkeen paremmin. On totta, että tavallisten ja itsestäänselvienkin asioiden arvostus nousee, kun ne meinaataan viedä pois ihmiseltä. Tällainen puolison ja ”entisen elämän” arvostus oli myös jollain lailla oletettavissa. Toisaalta yhteiset haaveet ja suunnitelmat olivat myös yhdistävä tekijä ja haaveilla ja suunnitella saatiin vain yhteenkuuluvuuden tunteen takia.¹⁴¹

Kirjeissä riitely, toisen syyttely ja ohjeistus toimia tulevaisuudessa ”paremmin”, tulivat minulle yllätyksenä. Kuitenkin se selittyy aikalailla normaalin parisuhteen ylläpitämisenä ja stressin sekä paineiden purkamisena. Riitelyä ilmeni vain Antin ja Hiljan kirjeissä, mikä on ehkä perusteltavissa sillä, että heidän sotakuormituksensa oli selkeästi kovempi kuin Henryn ja Irman. Antti oli vaarassa kaatua ja heidän toimeentulonsa oli suoraan verrannollinen maatilalla tehtäviin töihin, joita ymmärrettävästi oli ilman Anttia huomattavasti vaikeampi hoitaa. Tässäkin aihepiirissä on muistettava, ettei suurimpia riitoja tai rakkaudentunnustuksia välttämättä ole haluttu antaa arkistoitavaksi ja muiden luettavaksi. Toinen selittävä tekijä voi olla Henryn ja Irman sensuurin tiedostaminen, koska he mainitsivat kumpikin useammassa kirjeessä sensuurin olemassaolon ja kirjeen tarkastuksen mahdollisuuden. Tästä syystä heillä on ehkä ollut jonkinlainen suodatin päällä. Antti ja Hilja eivät kirjeiden perusteella joko välitä tai tiedosta että heidänkin kirjeitään saattaa ulkopuoliset lukea.

Antti ja Hilja kokivat kaikkien ongelmien ratkeavan kun vaan pääsevät takaisin yhteen. He näkivät parisuhteensa tulevaisuuden loistavana, kunhan vain pääsevät taas elämään yhdessä. Henry ja Irma odottivat yhteenpääsyä hekin suuresti, mutta heille parisuhteen tulevaisuus ei näyttänyt yhtä mustavalkoisena. Henry kirjoitti monessa kirjeessään, että häntä jännittää kotiinpaluu

¹⁴⁰ Hagelstam 2008, 33.

¹⁴¹ Pehkonen 2013.

suuresti. Hän epäili osaako enää olla perheensä kanssa, kun on tottunut jo sotaelämään metsässä miesten keskellä. Henryn epäilyt on helppo ymmärtää jälkikäteen.

Suomalaisten kotiinpaluu katkeran häviön jälkeen oli kaikkea muuta kuin helppo. Jotain kertoo sanonta, jonka mukaan Suomen naisten sota alkoi vuodesta 1945. Tällä tarkoitetaan sitä että suuren kansallisen trauman, sodan häviämisen takia yleinen tunnelma oli apea ja katkera. Monet miehet olivat kokeneet sodassa sellaisia kauhuja, jotka nykypäivänä tarkoittaisivat välitöntä psykologin kriisiapua. Mielen terveysongelmista ei kuitenkaan juuri puhuttu ja avioerot ja alkoholismi lisääntyivät. Sodasta kotiin palanneet miehet eivät varmasti myöskään saaneet sellaista vastaanottoa kuin olivat toivoneet. Ihmiset olivat monen vuoden erossa olon aikana muuttuneet ja kotona oli usein eletty köyhyydessä venyttäen voimavaroja äärimilleen. Näin jälkeempäin ajateltuna siis Henryn pelot olivat enemmän kuin aiheellisia, vaikka heidän perheessään kuolemaa ja nälkää ei ollutkaan jouduttu suoranaisesti kohtaamaan.

7 PÄÄTELMÄT

Tutkimuskysymykseni siis oli, millaisia tulevaisuuden odotuksia perheillä oli jatkosodan aikana? Kahden kirjeenvaihdon kautta tähän ei mitään kovin laajaa vastausta voi edes antaa, mutta tulokset ovat kuitenkin jollain tasolla yleistettävissä. Antti ja Hilja pelkäsivät kumpikin Antin kaatumista sodassa, mutta eivät juuri ollenkaan spekuloineet sodan mahdollista lopputulosta, mikä yllätti minut. Toisaalta tähän saattoi vaikuttaa sotasensuuri, mutta uskon että suurempi syy oli toisesta erossa oleminen. He keskittyivät lasten hyvinvointiin ja tilan arkiasioiden toimintaan ja uskon, että siinä oli aivan tarpeeksi mietittävää. Toisaalta sodan mahdollinen huono lopputulos saattoi olla niin pelottava, ettei sitä edes haluttu ajatella. Suomalaiset kuitenkin kokivat olevansa oikeutettuja sotaan talvisodan jäljiltä ja saattoivat jollain naiivilla tavalla luottaa siihen, että vähintäänkin oikeus tapahtuisi ja Suomi saisi pitää edes vanhat rajansa. Henry ja Irma eivät pahemmin pelänneet kirjeiden perusteella Henryn kaatumista sodassa, mikä johtui varmasti suurilta osin Henryn työnkuvasta. Hän ei ottanut osaa taisteluihin aseina ja kävi eturintamalla jatkosodan aikana ilmeisesti vain kerran. Antti taas tiedosti sen mahdollisuuden että hän voi kaatua sodassa ja Hilja kielsi sen kokonaan. Tietyllä tavalla Antin yksi tulevaisuuden odotuksista oli siis kuolema ja hän yrittikin ohjeistaa vaimoaan ja lapsiaan tulevaisuuden kannalta mikäli niin kävisi.

On mielenkiintoista huomata että omakin kuolema saattoi olla jollain tapaa hyväksyttävämpi ajatus kuin sodan varsinainen häviäminen. Kun Antti joutui Lapin sotaan ja oli tiedossa että jatkosota on Suomen osalta hävitty, tulevaisuuden odotukset loppuivat kirjeissä täysin. Jo loppuvuodesta 1943 oli tiedossa Suomen häviäminen ja rauhanneuvottelut oli aloitettu. Henryn ja Irman kirjeissä on nähtävissä tämä sama ilmiö: tulevaisuuden odotukset valtion tasolla, tai ylipääntänsä sodan jälkeiset sellaiset loppuvat. Kumpikin pariskunta odotti sodan häviämisen ollessa tiedossa enää yhteenpaluuta, aivan kuin tulevaisuuden odotuksia tässä uudessa tilanteessa olisi mahdotonta edes muodostaa.

Kyseessä on todennäköisesti juuri tämä Koselleckin esittämä periytyvien merkitysjärjestelmien romahtaminen. Kun jotain kulttuurisidonnaista ja sukupolvelta toiselle siirtyvää muutetaan, tai se muuttuu äkillisesti ja arvaamattomasti, osittain näiden merkitysjärjestelmien varaan rakennettu odotushorisontti tietyllä tavalla räjähtää kappaleiksi ennekuin se voi muodostua uudelleen. Tämä on todennäköisesti ollut hyvin katkeraa aikaa, koska juuri positiivisilla tulevaisuuden

odotuksilla oli oikeutettu sotimista. Pitkän sodan ja suuren kaatuneiden määrän on varmasti pitänyt tuntua turhalta ja murskaavalta, koska kaikki tämä tapahtui nyt turhaan. Esimerkiksi Ville Kivimäki korostaa, että jatkosodan häviämisen aikaan suomalaisten mielialat olivat hyvin maassa ja kokemus nykyisyydestä synkkä. He eivät vielä silloin tienneet, että vaikka sota oli hävitty, niin rauha oli voitettu.¹⁴²

Kysyin myös, onko koko tulevaisuudesta ja tulevaisuuden odotuksista puhuminen irrelevanttia, käsittelevätkö kirjeiden aiheet sitä ollenkaan? Tähän kysymykseen vastaan, että kirjeissä puhuttiin tulevaisuudesta, mutta tulevaisuudet joita Antin ja Hiljan kirjeissä käsiteltiin, liittyivät juuri arkielämän asioihin, parisuhteeseen ja lasten selviämiseen. Kaiken kaikkiaan heidän aiheensa olivat (arkielämää lukuun ottamatta) aika absurdeja, eikä konkreettista keskustelua tulevaisuudesta, siitä mitä mahdollisesti tulee tapahtumaan, ollut juuri lainkaan. Henryn ja Irman kirjeissä tulevaisuutta käsiteltiin ehkä enemmän sillä tavalla, mitä aluksi kirjeiltä odotin. Tosin heidänkin tulevaisuuden odotukset muuttuivat romanttisista Suur-Suomi ajatuksista lyhyen tähtäimen odotuksiksi, joilla ei jatkosodan pitkittyttyä ollut enää mitään tekemistä itse sodan kanssa. He odottivat perheenisäystä ja millainen parisuhde heillä tulisi olemaan pitkän eron jälkeen. Kirjeissä siis käsiteltiin tulevaisuutta, mutta eri tavalla kun saattoi aluksi olettaa.

Vaikuttiko vallitseva sotatilanne perheiden tulevaisuudenkuvaan ja jos vaikutti, niin miten? Hiljan ja Antin kohdalla jatkosodan tietyt vaiheet eivät välttämättä vaikuttaneet kirjeiden sisältöön niin konkreettisesti, kuin Antin henkilökohtainen sodassa olo. Täällä tarkoitan sitä, että kirjeet olivat aina sävyiltään rauhallisempia, kun Antin asemapaikka ei ollut aivan eturintamalla. Sodan pitkä kesto jollain lailla myös arkipäiväisti tilannetta ja kirjeiden suuri tunneskaala laimeni vuosien mittaan hieman. Tästä tietysti poikkeuksena aivan sodan loppupuoli, jolloin jatkosota oli virallisesti jo päätynyt, mutta Antti joutuikin vielä melkein puoleksi vuodeksi Lappiin sotimaan. Tämä katkeroitti kumpaakin. Kuten aikaisemminkin olen todennut, Antin ja Hiljan kaikki ongelmat tuntui ratkaisevan yhteenpääsy.

Henryn ja Irman kohdalla taas sotatapahtumilla oli suurempi rooli. Tulevaisuuden odotukset käsittelevät mm. mahdollisuutta muuttaa Itä-Karjalaan, kun sodassa oli tullut Suomen osalta nopeaa menestystä. Henry ja Irma myös suunnittelivat lomamatkaa ja auton ostoa nimenomaan sodan voitokkaan lopputuloksen mukaan. He käsittelevät kirjeissään muun maailman sotatapahtumia.

¹⁴² Kivimäki 2013, 369.

tumia ja pohtivat mitä merkitystä niillä olisi Suomen tilanteeseen nähden. Heidänkin kirjeissään sodan keston aiheuttamat sotaväsymys ja sodan arkipäiväistyminen alkoivat muuttaa tulevaisuuden odotuksia irralleen koko sotatapahtumista. Jollain tavalla sodan jälkeiset tulevaisuuden odotukset loppuivat, kun sota tiedettiin hävityksi. Syinä voi olla pelko, epävarmuus tulevasta, tai se, ettei asiaa yksinkertaisesti haluttu käsitellä ollenkaan, ainakaan kirjeissä. Sodan häviäminen on ollut tietyllä tapaa koko kansakuntaa kohdannut kriisi, joten tulevaisuuden odotukset ovat voineet yksinkertaisesti lamaan. Ei tiedetty mitä tulevaisuudelta tulisi odottaa, koska koskaan aikaisemmin ei oltu vastaavassa tilanteessa oltu. Ympärillä oli vain huonoja esimerkkejä siitä miten käy kun häviää sodan Neuvostoliittoa vastaan.¹⁴³ Koska kyseessä on ollut suuri kriisi ja murhe, on vain luonnollista että tulevaisuuden odotukset keskittyvät ainoastaan niiden tärkeimpien asioiden ympärille, joita ovat omat lapset ja puoliso.

Kirjeistä on siis nähtävissä Jenni Kirveen esittelemät Suomen propagandan pääsuunnat: vielä 1942 suomalaisilla oli utopistinen kuva sodan tulevasta lopputuloksesta ja tämä vallitseva mielipide oli pitkälti onnistuneen sotapropagandan ja sensuurin ansioita. Toisaalta taas vuonna 1943 pyrittiin propagandakoneiston avulla jo laskemaan kohtuuttomia tulevaisuuden odotuksia, mitä perusteltiin sillä, että jos Suomi häviää sodan, niin odotettavissa ei olisi niin suurta katkeruutta kuin talvisodan jälkeen oli ollut.¹⁴⁴ Ainakin näiden kahden perheen kirjeiden perusteella propagandan voidaan sanoa toimineen suunnitellusti. Varsinkin Henryn ja Irman kohdalla sotapropaganda näyttää vaikuttaneen juuri propagandakoneiston haluamalla tavalla.

Oletin myös ajallisesti tulevaisuuden odotusten olevan monitasoisia. Kirjeistä nousikin esille selkeästi kaksi eri tulevaisuutta: lähitulevaisuus, joka pitää sisällään jokapäiväisen pärjäämisen ja arjen pyörimisen sekä pidemmän linjan tulevaisuus, jota voisi määritellä tässä tutkimuksessa sodanjälkeiseksi tulevaisuudeksi. Kuitenkin oli mielenkiintoista huomata, että tuo sodan jälkeinen tulevaisuus jäi pois tulevaisuuden odotuksista siinä vaiheessa kun sota tiedettiin hävityksi. Tämä tukee päätelmiäni siitä, että sodan häviäminen oli niin iso muutos, ettei siihen pystytty varautumaan etukäteen, ja sen tapahtuessa siihen ei haluttu uskoa. Tulevaisuuden odotukset ja nykyisyyden kokemukset eivät pystyneet muodostamaan vuorovaikutusta keskenään, ja näin pitkäaikaiset tulevaisuuden odotukset jäivät syntyemättä vallitsevan epäuskoisen ja muutenkin epävarman tilanteen edessä.

¹⁴³ Esimerkkinä kaikki Baltian maat, jotka oli miehitetty ja valloitetu.

¹⁴⁴ Kirves 2008, 44–47.

Kuten alussa totesin, Koselleckin mukaan toiveet ja muistot, tarkemmin ilmaistuna odotukset ja kokemus auttavat ymmärtämään ajattelun ymmärtämistä. Tämä selittyy sillä, että odotukset ja kokemus muodostavat suhteen menneisyyden ja tulevaisuuden välille.¹⁴⁵ Tällä tavalla myös kirjeissä olevaa kirjoitusta eli ajattelua tulee tulkita. Kummankin pariskunnan kirjeissä tämä nykyisyyden ja tulevaisuuden välinen suhde tuli selkeästi esille. Jatkosodan alun kokemus Suomen nopeasta ja helposta voitosta muokkasi tulevaisuuden odotuksia valoisimmiksi ja kauaskantoisimmiksi. Silloisten nykyisyyden kokemusten varaan rakennettiin kuvaa kuka jopa Suur-Suomesta, kuka vain Suomen vanhojen rajojen palautuksesta. Koska sota oli siihenkin asti edennyt nopeasti ja voitokkaasti, ei ollut mitään syytä uskoa etteikö siinä hetkessä koettu sodan suunta jatkuisi samanlaisena. Sillä ei siis ollut merkitystä, millaiseksi tulevaisuuden odotukset nähtiin, mutta yhteistä oli se että ne olivat kauaskantoisia ja sävyltään positiivisia.

Koselleckin mukaan nykyisyyden kokemus ja tulevaisuuden odotus ovat riippuvaisia toisistaan: kokemus määrittelee odotuksia ja odotukset määrittelevät kokemusta. Tulevaisuuden odotukset perustuvat nykyisyyden kokemukseen, jonka taas on määrittänyt tärkeiksi koetut menneisyyden kokemukset. Näin tulevaisuuden odotuksemme pohjautuvat jo aikaisemmin kokeemaamme. Kaikki neljä tutkimaani kirjeiden kirjoittajaa ovat syntyneet enne vuotta 1917, eli ennen Suomen itsenäisyyttä. Kuitenkin kokemus itsenäisestä Suomesta on juurtunut heihin paljon vahvemmin, kuin kokemus Suomesta osana Venäjää. Tämä selittyy osaltaan jo ajalla, he kaikki ovat olleet lapsia Venäjän vallan aikaan ja eläneet koko aikuiselämänsä itsenäisessä Suomessa. Vaikka Suomi ehti olla Venäjän vallan alla pitkän aikaa, suomalaisilla säilyi silti aina suomalainen identiteetti, eikä integraatio Venäjään koskaan täysin onnistunut. Suomalaisuuden tunne, joka liittyy vahvasti itsenäiseen valtioon, on selkeästi yksi niistä kulttuurisidonnaisista periytyvistä merkitysjärjestelmistä, jota sota huojutti rankalla kädellä.

Vaikka nykyisyyden ja menneisyyden kokemukset muokkaavat tulevaisuuden odotuksiamme, sama toimii myös toiseen suuntaan: tulevaisuuden odotukset ohjaavat toimintaamme nykyisyydessä, koska suuntaamme koko ajan tulevaan. Siksi nykyisyyden kokemus määrittyy myös sen mukaan, miten tulevaisuuden odotuksien perusteella asennoidumme itse tulevaisuuteen.¹⁴⁶ Tulevaisuuden odotusten ohjaama toiminta nykyisyydessä näkyy oletettavasti sota-aikana uhrauksina. Vaikka sota oli rankka kokemus kaikille, niin sota- kuin kotirintamalla oltiin uhrautuvalaisia

¹⁴⁵ Koselleck 2004, 258.

¹⁴⁶ Koselleck 2004, 258—260.

juuri paremman tulevaisuuden toivossa. Toisin sanoen paremmat tulevaisuuden odotukset antoivat sodalle tarkoituksen. Kuten kirjeistä käy ilmi, tulevaisuuden odotusten sisältö saattoi vaihdella yksilöittäin ja perheittäin, mutta ”parempi tulevaisuus” oli kuitenkin se, mitä kohti kaikki uskoivat ainakin jatkosodan alussa pyrkivänsä. Kohti parempaa tulevaisuutta pyrittiin eri tavoin: joku saattoi pyrkiä turvaamaan lapsilleen turvallisemmat oltavat, joku taas toteuttaa ideologisia pyrkimyksiään.

Koselleck puhuu myös odotushorisontista, jossa hahmoteltu tulevaisuus katoaa ennen kuin se saavutetaan. Täten on mahdotonta kokea juuri sitä tulevaisuutta, joka hahmoteltiin menneisyydessä tulevaisuudeksi. Kokemuksien ja odotuksien kautta luomamme tulevaisuudet yltyvät vain menneisyyden tulevaisuuksiksi. Tästä syystä tulevaisuuden odotukset ovat rajoittuneempia kuin menneisyyden kokemukset.¹⁴⁷ Kukaan ei siis voinut tietää sodan lopputulosta, eikä osata varautua siihen. Odotushorisontin karkaamisen pariskuntien tavoittamattomiin näkee kirjeissä selkeästi. Kun odotukset selkeästä voitosta muuttuivat epävarmuuteen ja todennäköiseen häviöön, ei enää tiedetty, mitä tulevaisuudelta tulisi odottaa. Tällöin odotushorisontti tavallaan karkasi heidän ulottumattomiinsa. Toisella tavalla tulkittuna se taas läheni. Tällä tarkoitan sitä, että tulevaisuudelta ei osattu tai uskallettu odottaa mitään kauaskantoista, joten odotushorisonttiin vaihtui odotus esimerkiksi yhteenpaluusta. Yhteenpaluu ei kummallakaan parilla toteutunut heidän odottamallaan tavalla (sekä Antille että Henrylle tuli esteitä ja viivästystä kotiin paluun kanssa), joten heidän tietyllä tavalla nämäkin tulevaisuuden odotukset jäivät odotushorisonttiin.

Jatkosodan häviäminen oli kriisi, jossa menneisyyden tapahtumiin perustuva nykyisyyden kokemus oli yhä kyvyttömämpi vastaamaan tulevaisuuden odotuksiin. Nykyisyyden kokemusta oli menneisyyden kautta arvioitava uudestaan, jotta tulevaisuuden odotukset selvenisivät. Jatkosodan voidaan sanoa luoneen suomalaisille uuden aikakokemuksen, joka muutti tulevaisuuden odotuksia ja mahdollisesti myös menneisyyden kokemuksiin asennoitumista. Tähän uuteen aikakokemukseen asennoituminen ei tapahtunut mitenkään helposti, eikä tutkimistani kirjeistä sitä edes vielä näy. Kirjeet ovat kirjoitettu vielä sodan ollessa käynnissä, vaikkakin jo vuodesta 1943 sodan häviäminen näytti todennäköiseltä. Kirjeistä ei siis ole vielä tulkittavissa tämän uuden aikakokemuksen muodostumista kokonaan, vaan ne loppuvat juuri siihen pisteeseen missä vanha aikakokemus murtuu. Uuden aikakokemuksen oletan syntyneen vasta kivuliaan sodan häviämisen hyväksymisen myötä.

¹⁴⁷ Koselleck 2004, 261–262.

Kivimäki tuo esiin, että nimenomaan juuri tappio sodassa laajentaa odotushorisonttiamme yllättäviin suuntiin ja täten mahdollistaa näiden periytyvien merkitysjärjestelmien muutoksen. Sodan voitto taas saattaa jähmettää näitä rakenteita.¹⁴⁸ Tämän tutkimuksen perusteella näin todellakin tapahtuu, mutta periytyvien merkitysjärjestelmien muuttuminen ja odotushorisontin laajeneminen ei ole niin yksiselitteistä. Että näin voi ylipäätänsä tapahtua, on vanhan järjestelmän odotuksineen ensin murruttava ja tämän tutkimuksen perusteella uskallan sanoa, että vanhan murtumisen ja uuden muodostumisen välissä on epä tietoisuuden kausi, jolloin periytyvän merkitys järjestelmän nähdään jo murtuvan, mutta siitä halutaan pitää kiinni, koska hyppy tuntemattomaan on aina pelottava. Näin uuden ja vanhan väliin jää aukko, jossa periytyvät merkitys järjestelmät eivät ole vielä muotoutuneet kokonaan uudestaan, eikä tulevaisuuden odotuksia yksinkertaisesti pystytä muodostamaan. Periytyvät merkitys järjestelmät hidastavat tulevaisuuden odotusten muutosta, vaikka nykyisyyden kokemukset ovat jo muuttuneet. Tästä syystä esimerkiksi joutumista Neuvostoliiton vallan alle ei käsitelty kirjeissä yhtenä mahdollisuutena, vaikka se sitä ihan selkeästi jatkosodan lopulla oli. Lopulta ymmärretään, että tulevaisuus ei toteudukaan sellaisena kun aikaisemmin oletettiin, mutta se on vielä auki, että mihin suuntaan se muuttuu. Perustelen tätä sillä, että kummassakin kirjeenvaihdossa kauaskantoiset tulevaisuuden odotukset katkeavat sodan häviön, eli periytyvän merkitys järjestelmän romuttumisen näyttäessä yhä väistämättömältä. Varmasti rauhan solmimisen jälkeen, odotushorisontti on pikkuhiljaa alkanut juuri laajentua, koska vanha periytyvä merkitys järjestelmä oli vihdoin tuhoutunut ja mahdollisia lopputuloksia oli vielä tuolloinkin lukuisia.

Koselleckin määrittelemät eri aikakerrostumat tulivat esiin kirjeissä. Ennakoimattomia tapahtumia oli tavallaan sekä sodan nopea eteneminen alkuun, kuin myös sodan kääntyminen Suomelle tappioksi. Nämä tosin sillä erollavaisuudella, että vaikka sodan alun nopeat tapahtumat tulivat yllätyksenä, ne olivat kuitenkin linjassa periytyvien merkitys järjestelmien kanssa, toisin kuin sodan häviö. Toinen kerros eli kokemusten toistuminen näkyi myös kirjeissä. Niin voitokkaaseen etenemiseen, kuin asemasodan vaiheeseen totuttiin, kun ne kestivät riittävän kauan. Tulevaisuuden odotukset muodostuivat sen tilanteen mukaan, mikä milloinkin toiston kautta vaikutti pysyvältä. Kolmas ajan kerros - periytyvät merkitys järjestelmät - näkyivät myös kirjeenvaihdossa esiin tulleissa tulevaisuuden odotuksissa. Ne hidastivat tulevaisuuden odotusten muutosta, vaikka nykyisyyden kokemukset olivat jo muuttuneet. Tarpeeksi radikaali muutos sai vanhat pe-

¹⁴⁸ Kivimäki 2006, 78–79.

riytyvät merkitysjärjestelmät romuttumaan ja muotoutumaan uudelleen, mutta tämän vaiheen näkyminen kirjeenvaihoissa olisi vaatinut ajallisesti pidempää seurantaa, mikä taas aineiston kannalta oli mahdotonta, sillä kirjeenvaihdot loppuvat luonnollisesti viimeistään itse sotatoimien loputtua. Näissä kirjeenvaihoissa tuo ajan kolmas kerros näkyy tosin alkavaksi, mutta varsinkin tulevaisuuden odotusten uudelleen muodostuminen ei kirjeistä vielä näy.

Yhteenvetona voidaan siis sanoa että jatkosodan aikana perheillä (niin tutkimillani kuin varmasti muillakin) on ollut sekä yhteneviä että eriäviä tulevaisuuden odotuksia. Sodan häviäminen ei varmasti ollut kenenkään tulevaisuuden odotus, joten kääntäen voidaan sanoa että voitto oli. Uskon että jatkosodan pitkittyessä jokaisessa perheessä tulevaisuuden odotukset liittyivät sodan päättymiseen. Uskallan myös sanoa, että tulevaisuuden odotukset ovat perheillä yleisesti liittyneet lapsiin ja pariskunnan eroon joutumisen takia myös parisuhteeseen. Tällaisten yleisten tulevaisuuden odotuksien lisäksi jokaisella perheellä on tietysti ollut omat tulevaisuuden odotuksensa tilanteesta riippuen.

Esimerkiksi Antin ja Hiljan tulevaisuuden odotukset liittyivät vahvasti arkielämään ja maatilan pyörittämiseen, koska se oli heille elintärkeää. Tämä on varmasti ollut yleinen huoli ja keskustelun aihe muidenkin maanviljelijä perheiden keskuudessa. Henryn ja Irman tulevaisuuden odotukset kietoutuivat syntymättömän lapsen ympärille, ja tässäkin tapauksessa en usko heidän olleen yksin asiansa kanssa. Varmasti jokaisen sota-aikana perheenlisäystä odottaneen perheen tulevaisuuden odotukset ovat liittyneet jollain lailla tulevaan lapseen ja hänen paikkaansa maailmassa. Toisin sanoen tulevaisuuden odotukset ovat muutamaa yleistä aihetta lukuun ottamatta muodostuneet tilanteesta riippuen aina jokaisen perheen sen hetkisten vaiheiden mukaan. Vaikka perheiden tulevaisuuden odotukset sota-aikana ovat käsitelleet paljon samoja aiheita, on selvää että niihin suhtautuminen on ollut jokaisella perheellä ja perheenjäsenellä erilainen. Tämä käy ilmi jo pelkästään kahden tutkimani kirjeenvaihdon perusteella. Tulevaisuuden odotukset siis mitä todennäköisimmin olivat samankaltaisia, mutta niihin suhtauduttiin erilailla. Tämä on yksi päätutkimustuloksistani.

Toisena oleellisena tutkimustuloksena pidän tulevaisuuden odotuksien muutoksia sodan häviämisen myötä. Pitkäaikaiset tulevaisuuden odotukset loppuivat sodan häviön näyttäessä väistämättömältä. Tämä selittyy sillä, että periytyvät merkitysjärjestelmät eli tässä tapauksessa Suomen voiton kautta koko Suomen itsenäisyys ja vapaus olivat uhattuina, joten tulevaisuuden odotukset jouduttiin määrittämään kokonaan uudelleen. Tuon ajan ihmiset eivät tieneet, ettei

sodan häviäminen tarkoittanutkaan miehitystä ja itsenäisyyden menetystä. Suomen vapauden ollessa uhattuna ja vahvasti kyseenalaistettuna pitkäaikaiset tulevaisuuden odotukset yksinkertaisesti loppuivat. On siis kestänyt jonkin aikaa, että periytyvät merkitysjärjestelmät ovat muoutuneet uudestaan, eli sodan häviämiseen on jouduttu asennoitumaan ja katsomaan tulevaisuutta sen valossa. Tällöin vasta uudet, korvaavat pitkäaikaiset tulevaisuuden odotukset ovat voineet syntyä. Sodan loppuvaiheessa sotaväsymyksellä on varmasti ollut suuri rooli tulevaisuuden odotusten muutoksessa.

Sotaan kyllästyttiin ja pääasiaksi sodan voittamisen sijaan nousi sen loppuminen ja kotiinpääsy. Sodan häviämistä ei voi yksin sotaväsymyksellä selittää, mutta sillä on varmasti ollut jonkinlainen rooli mielialan laskun kautta joukkojen taistelutahtoon. Kärjistäen voidaan sanoa, että jos sodassa olevan maan tulevaisuuden odotukset eivät enää liity sodan voittoon tai ylipäättänsä koko sotaan, sota on mitä todennäköisimmin hävitty.

Koen tutkimukseni onnistuneeksi, koska sain vastaukset kaikkiin tutkimuskysymyksiini. Ne eivät olleet aivan sellaisia kun oletin, mutta juuri se tavallaan tekeekin tästä tutkimuksesta tekemisen arvoisen. Tätä tutkimusta tehdessä esiin nousi paljon muitakin kiinnostavia aiheita. Mielenkiintoinen tutkimusaihe olisi vanhempien ja lasten välit sota-aikana. Lapset ovat sota-aikana joutuneet kasvamaan nopeammin aikuiseksi ja ottamaan vastuuta isien ollessa rintamalla. Lasten ja isien välisiä suhteita on huollettu lähinnä kirjeiden kautta. Varmasti myös lasten ja äitien suhde on muuttunut, ja kirjeet tarjoavat herkullisen aineiston tällaisellekin tutkimukselle.

Toisaalta tutkimaani aihetta olisi mielenkiintoista laajentaa suorittamalla haastatteluja tai käyttämällä muistelmia aineistona. Tällöin voisi vertailla kokevatko ihmiset tulevaisuuden odotukset jälkikäteen sellaisiksi, kuin mitä ne kirjeiden perusteella ovat? Haastattelututkimuksen kohdalla vaan alkaa olla suhteellisen kiire, sillä veteraanimme ikääntyvät ja tätä kautta heidän määränsä vähenee jatkuvasti. Yksi tie olisi jatkaa kirjeiden tutkimista ja tehdä laajempaa vertailua tulevaisuuden odotusten aiheista ottamalla mukaan useampia kirjekokoelmia. Sota-ajan kirjekokoelma Tampereen yliopiston Kansanperinteen laitoksella tarjoaa miltei loputtomia tutkimusaiheita ja koskemattomia aineistoja.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet:

Tampereen yliopisto (TaY), Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Kansanperinteen arkisto (Kper):

- Sota-ajan kirjeet (SAK), kokoelma 53
- Sota-ajan kirjeet (SAK), kokoelma 126

Kirjallisuus:

Aalto, Heidi. ”Sota-aikaan riiattiin kenttäpostin välityksellä” —etnologinen tutkielma sota-ajan kirjeissä kerrotuista kokemuksista. Etnologian pro gradu – tutkielma, Jyväskylän yliopisto 2008.

Bourke, Joanna (suomentanut Ville Kivimäki), ”Uusi sotahistoria”. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006. s. 21-42.

Elfvengren, Eero. Lapin sota ja sen tuhot. Teoksessa Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY. Helsinki 2005. s.1124–1170.

Favorin, Martti & Heinonen, Jouko (toim.). Kotirintama 1941–1944. Tammi. Helsinki 1972.

Fussel, Paul . The Great War and the Modern Memory. Oxford University Press Inc. New York 2000 (alkuperäinen 1975).

Hagelstam, Sonja & Taskinen, Ilari. Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. Teoksessa M. Tikka, I. Taskinen, S-L. Nevala-Nurmi (toim.) Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura. Tampere 2015. S. 44-59.

Hagelstam, Sonja. Röster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1941-1944. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, historia. Åbo Akademi 2014.

Hagelstam, Sonja. Families, Separation and Emotional Coping in War. Bridging Letters Between Home and Front, 1941–1944. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Finland in World War II. History, Memory, Interpretations. Brill. Leiden 2012. s. 277–312

Hagelstam, Sonja. Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa. Teoksessa Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.). Kirjeet ja historiantutkimus. SKS. Helsinki 2011. s. 299–328.

Hagelstam, Sonja. Perhe-elämä, arki ja sota. Teoksessa Mäkinen, Anssi & Keskinen, Kalevi (toim.). Sodassa koettua. Arkea sodan varjoissa. Weilin-Göös. Helsinki 2008. s. 33–61.

Hagelstam, Sonja. Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa. Teoksessa Kinnunen, Kivimäki (toim.). Ihminen sodassa.

Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006. s.213–229.

Huuhtanen, Taina (toim.). Jatkosodan kirjeet. Otava. Helsinki 1986.

Huuhtanen, Taina (toim.). Talvisodan kirjeet. Otava. Helsinki 1984.

Hytönen, Kirsi-Maria. ”Me kaikki täällä voimme hyvin” Perhettä ja sukupuolirooleja koskevia diskursseja nuoren avioparin jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Historian pro gradu-tutkielma, Turun yliopisto 2007.

Jokisipilä, Markku. Napapiirin aseveljet. Teoksessa Alftan Robert (toim.). Aseveljet - saksalais-suomalainen aseveljeys 1942-1944. WSOY. Juva 2005.

Kalela Jorma, Historiantutkimus ja historia, Gaudeamus, Helsinki 2000.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki Ville. Johdatus koettuun sotaan. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006. s. 9-19.

Kivimäki, Ville. Sodan kokemushistoria. Uusi saksalainen sotahistoria ja kokemushistorian mahdollisuudet Suomessa. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006. s. 69-86.

Kivimäki, Ville. Murtuneet mielet. Taistelu suomalaissotilaiden hermoista 1939-1945. WSOY. Helsinki 2013.

Kirves, Jenni. ”Päivittäinen myrkkyyannoksemme” – sensuuria ja propagandaa jatkosodassa. Teoksessa Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.). Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Johnny

Kniga. Helsinki 2008. s.13–62

Koselleck, Reinhart; Narr, Wolf-Dieter; Palonen, Kari. Ajan kerrostumat ja politiikan mahdollisuudet. Teoksessa Lindroos, Kia & Palonen Kari (toim.) Poliitiikan aikakirja: Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia. Vastapaino. Tampere 2000.

Koselleck, Reinhart, Futures past: on the semantics of historical time, Columbia University Press, New York 2004.

Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu ; Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.). Kirjeet ja historiantutkimus. SKS. Helsinki 2011.

Leskelä-Kärki, Maarit. Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä. SKS. Helsinki 2006.

Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY. Helsinki 2005.

Leskinen, Jari, Pitkä jatkosota 25.6.1941- 27.4.1945. Teoksessa Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY. Helsinki 2005. s. 10–13

Lumme, Annikki. Kenttäpostia. Kustannuspiste oy. Tampere 1975.

Meinander, Henrik. Suomen historia - Linjat rakenteet käännekohdat. WSOY. Porvoo 2006.

Metsberg, Kimmo. Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. Teoksessa M. Tikka, I. Taskinen, S-L. Nevala-Nurmi (toim.) Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura. Tam-

pere 2015. s. 30-43.

Metsberg, Kimmo. "Kirjoitan sinulle vähän vaikka ei täältä mitään erikoista kuulu" Jatkosodan arkea kahden perheen kirjeissä. Historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 2012.

Mäkinen, Anssi & Keskinen, Kalevi (toim.). Sodassa koettua. Arkea sodan varjoissa. Weilin-Göös. Helsinki 2008.

Nordberg, Erkki. Arvio ja ennuste Venäjän sotilaspolitiikasta Suomen suunnalla. Art House. Helsinki 2003.

Näre, Sari & Kirves, Jenni (toim.). Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. Johnny Kniga. Helsinki 2008.

Pehkonen, Erka. Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettis-metodologiset haasteet. Teoksessa M. Tikka, I. Taskinen, S-L. Nevala-Nurmi (toim.) Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura. Tampere 2015. s. 60-73.

Pehkonen, Erka. "Poikasi täältä jostakin" Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä. Väitöskirja. Humanistinen tiedekunta, etnologia. Jyväskylän yliopisto 2013.

Pekkarinen, Satu. Kirjeet sodan perheyhteytenä. Perheen koossapitäminen sota-ajan kirjeenvaihdossa. Sosiologian pro gradu-tutkielma, Jyväskylän yliopisto 1999.

Pilke, Helena. Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941-1944.

Saarijärven Offset Oy. Helsinki 2011.

Pilke, Helena. Korsu-uutisia! Rintamalehtien jatkosota. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki 2012.

Rubin, A. 2003. Tulevaisuudentutkimuksen käsitteitä. Teoksessa: M. Kamppinen, O. Kuusi, & S. Söderlund (toim.). Tulevaisuuden tutkimus. Perusteet ja sovellukset (s. 887–906). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ry. Helsinki 2003.

Rönkkönen, Teuvo. Kenttäposti ja postisensuuri. Teoksessa Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY. Helsinki 2005. s. 634–646.

Siltala, Juha. Sodan psykohistoriaa. Teoksessa Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville (toim.). Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva. Helsinki 2006. s. 43-68

Suojanen, M.K. (toim.). Sota-ajan kirjeet. Tampereen yliopisto. Tampere 1984.

Syrjö, Veli-Matti. Propaganda jatkosodassa. Teoksessa Leskinen, Jari & Juutilainen, Antti (toim.). Jatkosodan pikkujättiläinen. WSOY. Helsinki 2005. s. 561–575.

Taskinen, Ilari. Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. Teoksessa M. Tikka, I. Taskinen, S-L. Nevala-Nurmi (toim.) Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina. Postimuseo ja Tampereen historiallinen seura. Tampere 2015. s. 30-43.

Taskinen, Ilari. Sopeutumiskyvyn dokumentit — Sodan kokemusten hallinta jatkosodan kirjeissä. Historian pro gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto 2012.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki 2002.

Vuopala, Kristiina. SAT/VIA: Suomen Aseveljien Työjärjestö/Vapaus Isänmaa Aseveljeys – järjestön toiminta Suomessa 1940–1944. Poliittisen historian pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto 2000.

Internetlähteet:

[http://www.metodix.com/fi/sisallys/01 menetelmat/01 tutkimusprosessi/02 tutkimisen taito ja tiedon hankinta/09 tutkimusmenetelmat/30 sisallonanalyysi](http://www.metodix.com/fi/sisallys/01%20menetelmat/01%20tutkimusprosessi/02%20tutkimisen%20taito%20ja%20tiedon%20hankinta/09%20tutkimusmenetelmat/30%20sisallonanalyysi) Anttila, Pirkko 1998. Tutkimisen taito ja tiedonhankinta, luettu 3.3.2014.

<http://www.hs.fi/arviot/kirja/a1418188222948> Leppänen, Veli-Pekka, 11.12.2014. Aviokriisi olisi vähättelevä ilmaus perhehelvetille – julkispsykiatri Armo Hormian sadismi värittää Aiju Von Schönemanin muistelmat. Helsingin Sanomat, luettu 10.4.2015.

<http://www.hs.fi/muistot/a1364352844533> Kajava, jukka. Muistot – Eira Soriola. Helsingin Sanomat, luettu 10.4.2015.

www.tieteessatapahtuu.fi/033/meinander.pdf Meinander Henrik. Pelinappula vai riskipeluri? Tulkintoja Suomesta toisen maailmansodan aikana. Tieteessä tapahtuu 3/2003. Luettu 23.4.2015.